TÜRKİYE VE İRAN'IN KUZEY IRAK'A (IKBY) YÖNELİK POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI (2003-2017)

Murat ÖZTÜRK

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2018

TÜRKİYE VE İRAN'IN KUZEY IRAK'A (IKBY) YÖNELİK POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI (2003-2017)

Murat ÖZTÜRK

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2018

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Murat Öztürk tarafından hazırlanan "Türkiye ve İran'ın Kuzey Irak'a Yönelik Politikalarının Karşılaştırılması" başlıklı bu çalışma (……) tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan …….

Doç. Dr. Cengiz DİNÇ

(Danışman)

Üye …….

Doç. Dr. Sezai ÖZÇELİK

Üye …….

Dr. Öğr. Üyesi Cansu ATILGAN PAZVANTOĞLU

ONAY

…/ …/ 20…

Prof. Dr. Nurullah UÇKUN

Enstitü Müdürü

…….../……/….

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Murat ÖZTÜRK

ÖZET

TÜRKİYE VE İRAN'IN KUZEY IRAK'A (IKBY) YÖNELİK POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

(2003-2017)

ÖZTÜRK, Murat

Yüksek Lisans-2018

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Cengiz DİNÇ

Bu çalışmada, Irak Kürtlerinin 1.Dünya Savaşından sonraki siyasallaşma süreci, Türkiye ve İran'ın politikaları çerçevesinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Özellikle Irak Kürtlerinin bulunduğu bölgede zengin yer altı kaynaklarının varlığı nedeniyle küresel güçlerin müdahale alanı olmuştur. Çalışmada ABD'nin 2003 yılında Irak'a müdahalesiyle oluşan yeni konjonktürel durum ele alınmıştır.

Türkiye, Irak'ın kuzeyinde gelişen olaylara karşı sessiz kalmamış, kendi güvenliği için gerektiğinde sınır ötesine operasyon düzenlemekten çekinmemiştir. Bu yaklaşım, ABD'nin Irak'a müdahalesinden sonra IKBY'nin resmi federal statü kazandığı 2005 yılına kadar devam etmiştir. Ancak 2007 yılında Türkiye'de AK Parti'nin ikinci kez güçlü bir şekilde iktidara gelmesi ve başta ABD olmak üzere batılı güçlerin teşviki, Türkiye'nin IKBY'ye yönelik politikasındaki dönüşümü sağlamış, psikolojik engeller ve kırmızı çizgiler yerini siyasi, kültürel ve ekonomik işbirliğine bırakmıştır. İran ise bu döneme kadar Irak ile arasındaki sorunlarından dolayı Iraklı Kürtleri tehdit yerine güvenliği açısından bir fırsat kaynağı olarak değerlendirmiş ve çıkarları için yeri geldiğinde onları desteklemiş, yeri geldiğinde ise desteğini çekmiştir. Bu durum, 2003 yılında ABD'nin ve daha sonra Türkiye'nin bölge politikasına dahil olmasıyla değişmeye ve dönüşmeye başlamıştır.

ABD'nin 2011 yılında Irak'tan çekilmesiyle Türkiye ve İran, bölgede siyasi, ekonomik ve kültürel güç mücadelesine girişmiş, neticesinde İran'ın mezhepçi ve Bağdat yanlısı tavrı IKBY'yi Türkiye ile her konuda işbirliği yapmaya itmiştir. Bu

süreçte, Türkiye ve İran, IKBY üzerinde siyasi, ekonomik ve kültürel rekabete girmişlerdir.

IŞİD'in ortaya çıkmasıyla IKBY, batılı güçlerden aldığı destekle bölgede varlığını güçlendirmiş ve 2017 yılında bağımsızlık referandumu düzenlemiştir. Bu durumu kendi bütünlüklerine bir tehdit olarak algılayan Türkiye ve İran aynı safta bir araya gelmiş ve IKBY'ye karşı yaptırım kararları almışlardır.

Anahtar Kelimeler: IKBY, Türkiye, İran, ABD, Bağımsızlık Referandumu

ABSTRACT

COMPARISON OF POLICIES OF TURKEY AND IRAN TOWARD NORTHERN IRAQ (KRG)

(2003-2017)

ÖZTÜRK, Murat

Master Degree- 2018

Department of International Relations

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Cengiz DİNÇ

In this study, politicization process of Iraqi Kurds after World War 1 is analysed through the lens of foreign policies of Turkey and Iran. Especially the existence of abundant underground resources in where Iraqi Kurds densely populated made their territories open to intervention of global powers. This work elaborates on the new conjuncture shaped after USA's 2003 invasion of Iraq.

Turkey did take proactive role in the incidences occurred in the northern part of Iraq and it did not refrain from making cross border operations for its own territorial security. Turkey maintained the proactive approach it took from the very early stages of the USA's Iraq invasion till 2005 when KRG gained its official federal status. However Turkey's KRG related policies went into new phase as AKP came to power in 2007 for the second time together with the USA and its western allies support. Those factors led psychological impediments and red lines of Turkey's foreign policy to left its place to political, cultural and economic collaboration. Meanwhile Iran on the other hand regarded Iraqi Kurds as an opportunity instead of a security threat and it gave support to them as long as this support served to its own interests and withdrew it if the support contradicts with Iran's interests. This approach that Iran carried on lasted till 2003 at when USA and then after Turkey began to be involved in regional policies.

In 2011, at the time of USA's military withdrawal from Iraq, Turkey and Iran entered into political, economic and cultural power struggle and consequently Iran's sectarian policies together with its pro-Baghdad stance brought KRG's complete

cooperation with Turkey. In this process Turkey and Iran ended up having rivalry in political, economic and cultural contexts.

After the emergence of ISIS, KRG strengthened its existence in the region with the support it has taken from its Western allies and in 2017 it held the independence referendum, consequently. And after that Iran and Turkey who regarded this referendum move as threat to their own integrity united under compromising line and imposed sanctions against KRG.

Keywords: KRG, Turkey, Iran, USA, Independence Referendum

İÇİNDEKİLER

ÖZET……..…..v
ABSTRACT vii
KISALTMALAR..... xii
ÖNSÖZ xiv
GİRİŞ 1

1. BÖLÜM

IKBY'NİN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ VE JEOPOLİTİK YAPISI

1.1. IKBY'NİN KURULUŞ SÜRECİ VE TARİHİ ARKA PLANI 4
1.1.1. Birinci Körfez Savaşı Öncesi Tarihsel Gelişimi……..…:..……4
1.1.1.1.Birinci Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrası 4
1.1.1.2. 1933 ve 1958 Yıları Arasındaki Gelişmeler 9
1.1.1.3. 1958-1968 Yıları Arasında Kürt Siyasi Hareketi ve Mustafa Barzani 12
1.1.1.4. 11 Mart 1970 Antlaşması 14
1.1.1.5. 1974 Özerklik Yasası 15
1.1.1.6. Cezayir Antlaşması 16
1.1.1.7. Irak - İran Savaşı'nın Kürtlere Etkisi 17
1.1.2. Birinci Körfez Savaşı Sonrası Tarihsel Gelişimi 19
1.1.2.1. Saddam'ın Kuveyt'e Saldırısı 19
1.1.2.2. 1991 Mart Ayaklanması 20
1.1.2.3. 1992 Seçimleri 21
1.1.2.4. KDP ve KYB Arasındaki Anlaşmazlıklar ve Washington Antlaşması.....22
1.1.2.5. ABD'nin Irak'a Müdahalesi 24
1.2. IKBY'NİN JEOPOLİTİK VE SOSYOLOJİK YAPISI.....25
1.2.1. Coğrafi Konumu.....25

1.2.2. Toplumsal Yapısı 26
1.2.2.1. Kürtler.....27
1.2.2.2. Türkmenler.....28
1.2.2.3. Hıristiyanlar 28
1.2.3. Ekonomik Yapısı.....29
1.2.4. Siyasi Yapısı 30
1.2.4.1. Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) 30
1.2.4.2. Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB).....31
1.2.4.3. Goran Hareketi.....31
1.2.4.4. Kürdistan İslami Birlik Partisi 31
1.2.4.5. Kürdistan İslami Cemaati 32
1.2.4.6. Siyasi Yapıyı Etkileyen Diğer oluşumlar 32

2. BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN IKBY'YE YÖNELİK POLİTİKALARI

2.1. TÜRKİYE'NİN IKBY'YE YÖNELİK SİYASİ POLİTİKALAR.....34
2.1.1. Siyasi İlişkilerde Gerginlik Dönemi: (2003-2007).....34
2.1.2. Siyasi İlişkilerde Yumuşama Dönemi: (2008-2012).....36
2.1.3. Siyasi İlişkilerde İşbirliği Dönemi: (2013-2017) 39
2.2. TÜRKİYE'NİN IKBY'YE YÖNELİK EKONOMİ POLİTİKALARI 46
2.3. TÜRKİYE'NİN IKBY'YE YÖNELİK POLİTİKALARINDAKİ KIRMIZI ÇİZGİLERİ 52
2.3.1. Güvenlik.....52
2.3.2. Kerkük'ün Statüsü.....57
2.3.3. Türkmenlerin Durumu 60
2.4. BAĞIMSIZLIK REFERANDUMU SONRASI TÜRKİYE'NİN IKBY'YE YÖNELİK POLİTİKALARI 62

3. BÖLÜM

İRAN'IN IKBY'YE YÖNELİK POLİTİKALARI

3.1. BAĞIMSIZLIK REFERANDUMU ÖNCESİ İRAN'IN IKBY'YE YÖNELİK POLİTİKALARI....73

3.1.1. Birinci Dünya Savaşı'ndan ABD'nin 2003'te Irak'a Müdahalesine Kadarki Süreçte İran'ın Iraklı Kürtlere Yönelik Politikası 73

3.1.2. ABD'nin Irak'a Müdahalesi Sonrası İran'ın IKBY'ye Yönelik Politikaları....77

3.1.3. ABD'nin Irak'tan Çekilme Kararı Almasıyla Başlayan Süreçte İran'ın IKBY'ye Yönelik Politikası 80

3.1.4. IŞİD Faktörünün İran'ın Bölgeye Yönelik Politikalarına Etkisi....83

3.1.5. Bağımsızlık Referandumuna Giden Süreçte İran'ın IKBY'ye Yönelik Politikası 85

3.2. REFERANDUM SONRASI İRAN'IN IKBY'YE YÖNELİK POLİTİKALARI 86

TÜRKİYE VE İRAN'IN IKBY'YE YÖNELİK POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI VE SONUÇ....93

KAYNAKÇA 98

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

BDP : Barış Demokrasi Partisi

BM : Birleşmiş Milletler

BMGK : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

DEAŞ : Devlet'ül Irak ve'ş Şam/ Irak Şam İslam Devleti

IKBY : Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi

IKP : Irak Komünist Partisi

ITC : Irak Türkmen Cephesi

İ-KDP : İran Kürdistan Demokrat Partisi

KİC : Kürdistan İslami Cemaati

KCK : Koma Civaken Kurdistan/Kürdistan Topluluklar Birliği

KDHP : Kürdistan Demokratik Halk Partisi

KDP : Kürdistan Demokrat Parti

KEP : Kürdistan Emekçiler Partisi

KHB : Kürdistan Hıristiyan Birliği

KMP : Kürdistan Muhafazakar Partisi

KSP : Kürdistan Sosyalist Partisi

KYB : Kürdistan Yurtseverler Birliği

MHP : Milliyetçi Hareket Partisi

MGK : Milli Güvenlik Kurulu

ÖSO : Özgür Suriye Ordusu

PJAK : Partiya Jiyana Azad a Kurdistane/Kürdistan Özgür Yaşam Partisi

PKK	**:**Partiya Karkeren Kurdistan/Kürdistan İşçi Partisi
PYD	**:** Partiya Yekitiya Demokrat/Demokratik Birlik Partisi
SDH	**:** Süryani Demokratik Partisi
SFA	**:** Strategic Farmework Agreement/Stratejik Çevre Anlaşması
SOFA	**:** Status of Forces Agreement/Kuvvetlerin Statüsü Anlaşması
SSCB	**:** Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	**:** Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	**:** Türk Silahlı Kuvvetleri
YBŞ	**:** Yekineyen Berxwedana Şingal/Şengal Özgürlük Birliği
YKK	**:** Yüksek Koordinasyon Konseyi
YPG	**:** Yekineyen Parastina Gel/Halk Savunma Birlikleri

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Türkiye ve İran'ın IKBY'ye yönelik politikalarının karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu karşılaştırma yapılırken de her iki ülkenin IKBY'ye yönelik siyasi, güvenlik, ekonomik ve kültürel politikaları değerlendirilmiştir. Ayrıca küresel güçlerin bölgedeki egemenlik mücadeleleri ve zaman zaman bu güçlerin müdahalesiyle bölgede değişen dinamikler karşısında Türkiye ve İran'ın takındığı tutum incelenmiştir. Bu iki ülke (İran ve Türkiye) bazen IKBY konusunda ortak tavır takınırken bazen de karşı karşıya gelmişlerdir. Tam da bu noktada her iki ülkenin politikasının değişmesine neden olan etmenler bu çalışmada ele alınacaktır. Bu çalışma konu ile ilgili literatür taraması, yerli ve yabancı kaynakların taranması sonucunda oluşacağı için bu konuda çalışacak kişilere ufuk açıcı bir katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada bana her açıdan desteğini esirgemeyen bana yol gösteren, fikirleri ve eleştirileriyle ufkumu açan danışman hocam Doç. Dr. Cengiz Dinç'e teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca çalışmanın hazırlanmasında benden yardımlarını esirgemeyen Arş. Gör. Veysel Tekdal'a, değerli dostlarım ve aynı zamanda meslektaşlarım olan Abdulmutalip Barçin ve Selami Barış başta olmak üzere; tüm kurum arkadaşlarıma, keza çalışmanın birçok kısmını inceleyen ve hatalarımı düzeltmeme yardımcı olan öğretmen arkadaşım Nihat Aydın'a teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, sadece eğitim hayatım boyunca değil, her zaman ve her daim yanımda olan, aldığım kararlardan beni destekleyen, Babam Mehmet Reşit Öztürk'e ve Annem Makbule Öztürk'e teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan Iraklı Kürtlerin siyasallaşma süreci ve bu süreçte topraklarından önemli bir nüfus barındıran Türkiye ve İran'ın bu oluşuma yönelik tutum ve politikaları çalışmanın temel konularını oluşturmaktadır. Her iki ülkenin gelişen olaylar ve değişen dinamikler karşısında tutum ve davranışları farklı olmuştur. Kimi zaman aynı safta kimi zaman da karşı safhalarda yer almışlardır. Kısacası, Türkiye ve İran ulusal çıkarları için Iraklı Kürtlere yönelik politikaları farklı zamanlarda farklı boyutlarda ve farklı görüşlerde olabilmiştir.

Türkiye, Birinci Dünya Savaşı boyunca Musul ve Kerkük'ün aslında Misak-ı Milli sınırları içinde olduğunu savunmuştur. Bu nedenle Türkiye bazı faaliyetlerde bulunmuştur. Hatta bu faaliyetlerini uluslararası platformlarda dile getirmiştir. Ancak İngiltere bölgedeki Kürtleri ayaklandırıp Türkiye'ye karşı savaş tehdidinde bulununca Türkiye savaş riskine girmeyip İngiltere ile anlaşma yoluna gitmiştir. 1926 yılında iki taraf arasında Ankara antlaşması imzalanmış ve neticesinde Musul ve Kerkük Irak'a bırakılmıştır. Daha sonraki süreçte Türkiye komşu ülkelerle birbirlerinin iç işlerine karışmamak ve sınırlarına saygılarını teyit etmek için 1937 yılında Saddabat Paktı'nı imzalamıştır. Bu anlaşma sonrası Türkiye uzun bir süre Irak ile herhangi bir sorun yaşamamıştır. İran ise bu dönemde kendi eyaleti olan Huzistan'da İngiltere ve Bağdat yönetimi Şeyh Hazel başkanlığında "Arabistan Devleti" kurulmasını desteklemesine karşı, Irak'taki Kürtleri desteklemiştir. İran – Irak arasından yıllardır sürecek olayların başlangıç noktasını oluşturan bu gelişme İran'ın Iraklı Kürtleri Bağdat yönetimine karşı bir koz olarak kullanmasına neden olmuştur. İran bu süreçte, neredeyse Iraklı Kürtlerin Bağdat yönetimine karşı yaptığı bütün ayaklanmaları desteklemiştir. Özellikle 1980-1988 yılında İran-Irak arasında yapılan savaşta İran'ın yenilmemesinin en büyük nedenlerinden birisi de Iraklı Kürtlerden aldığı destek olmuştur.

ABD'nin Soğuk Savaş sonrası bölgeye ilgi duyması ve Kürtlerle geliştirdiği ilişkiler nedeniyle Türkiye ve İran'ın bölgeye yönelik politikaları değişmeye başlamıştır. Saddam'ın 1992'de Kuveyt'i işgal etmesi bölgeye küresel güçlerin konuşlanması için bir neden olmuştur. Bu durum bölgedeki güç dengesini değiştirmiştir.

Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra ABD başta olmak üzere küresel güçlerin müdahalesiyle Iraklı Kürtler otonom bölgeye sahip olmuştur. Iraklı Kürtler kendi seçimlerini yapmış ve kendi kendilerini yönetmeye başlamışlardır. Bu durum karşısında daha önce tarafsız kalan Türkiye, sonrasında bölgeye önemli bir aktör olarak eklemlenmiştir. Bu dönemde içerde Partiya Karkeren Kurdistan (PKK) ile mücadele eden Türkiye, Kuzey Irak'ta yuvalanan ve oradan saldırılarını artıran bu örgüte karşı bölgenin önemli iki partisi olan KDP (Kürdistan Demokratik Partisi) ve KYB (Kürdistan Yurt Severler Birliği) ile işbirliği yapmaya çalışmıştır. Bu yolla hem sınır operasyonlarını yapmış hem de bölge partilerinin kendine yakın politika izlenmelerini sağlamaya çalışmıştır. Saddam'ı dizginlemek için bölgeye intikal eden ABD ve İsrail'den rahatsız olan İran ise bu dönemde en büyük gayesi Baas rejiminin devrilmesi olduğu için sürece sessiz kalmıştır. İran bu süreçte Iraklı Kürtleri desteklemeye devam etmiştir.

2003 yılında ABD'nin Irak'a müdahale etmesiyle bölgedeki güç ilişkisinde yepyeni bir dönemi başlatmıştır. Müdahale öncesi ABD'nin tüm ısrarlarına rağmen 1 Mart tezkeresiyle operasyona katılmayı ret eden Türkiye, Irak'ın yeniden yapılandırılmasından kendine yer bulmamıştır. Bu süreçte Türkiye kendi aleyhine olacak gelişmelerle karşı karşıya kalmıştır. Bir taraftan PKK saldırılarını arttırmış diğer taraftan da Iraklı Kürt liderler Türkiye aleyhine propaganda yürütmüşlerdir. İran tarafında ise durum farklı olmuştur. İran, ABD'nin Irak'a müdahale etmesinden en karlı çıkan ülke olmuştur. Çünkü yılardır düşman gördüğü Baas rejiminden kurtulmuştur. İran, bu süreçte kendi taraftarı olan Şiilerin Bağdat yönetiminde etkin konuma gelmelerinden memnuniyet duymuştur.

2005 yılında Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) yeni Irak anayasasıyla meşrutiyet kazanması ve 2 yıl sonra Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) ikinci kez güçlü bir şekilde iktidar olması bazı değişimlerin habercisi olmuştur. Bu süreçte AK Parti, dış politikada cesur adımlar atmaya başlamış ve batının da teşvikiyle IKBY ile temaslarda bulunmaya başlamıştır. Çok geçmeden görüşmeler sonuç vermiş ve iki taraf arasında önemli adımlar atılmıştır. Bundan hoşnut olmayan İran, IKBY'yi bölgeye yabancı güçleri davet etmekle suçlamış ve ona karşı sert tavır takınmaya başlamıştır. IKBY'yi Bağdat üzerinde bastırmaya çalışınca da IKBY'ye de Türkiye'yle başta ekonomik, siyasi ve kültürel olmak üzere her konuda işbirliği yapmaya başlamıştır.

ABD'nin 2011 yılında askerlerini Irak'tan çekmesiyle 9 yıllık müdahale sonra ermiştir. Ancak sanılanın aksine bu çekilme birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Özellikle Suriye'de yaşanan olaylar ve arkasında bloklaşan Sünni – Şii çatışmaları bölge siyasetini dönüştürmüştür. Bölgede yükselen İran hegemonyasına karşı Türkiye denge unsuru olarak ön plana çıkmıştır. İran-Maliki-Esad birliğinde oluşan Şii bloğuna karşı Türkiye-IKBY-Sünni Arap aşiretlerine dayalı Sünni bloğu doğmuştur. Bu bloklaşma neticesinden Türkiye ve İran zaman zaman karşıya gelmiş ve IKBY üzerinde siyasi, ekonomik ve kültürel rekabete girmişlerdir.

İran'ın liderliğindeki blokun bölgedeki baskıcı faaliyetleri ve arkasından yaşanan iç çatışmalar Irak Şam İslam Devleti'nin (IŞİD) ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunun üzerinde daha önce bölgeden çekilen ABD, bu kez uluslararası koalisyonla tekrar bölgeye intikal etmiştir. Başta ABD'den olmak üzere batılı güçlerden IŞİD'e karşı destek alan IKBY, çok geçmeden başarılı olmuştur. IKBY, Irak anayasasının 140. Maddesine göre tartışmalı olan bölgelerde de egemenliğini artırmıştır. Bu süreç, IKBY'yi cesaretlendirmiş ve bağımsızlığı dillendirmesine yol açmıştır. IKBY 2017'nin Eylül ayında bağımsızlık referandumunu gerçekleştirmiştir. Bütün ikazlara rağmen yapılan referandum bölgede rekabet halinde olan Türkiye ve İran'ı bir araya getirmiştir. Bu iki ülke, IKBY'ye karşı yaptırım kararları almışlardır.

2017 yılının sonlarına doğru yaptırım kararlarından istediğini alamayan Türkiye ve İran, Irak merkezi hükümetinin IKBY'ye karşı tartışmalı bölgelerde başlattığı askeri operasyonları desteklemişlerdir. Ayrıca bu iki ülke, Bağdat yönetiminin alacağı bütün kararları destekleyeceklerini ilan etmişlerdir. Akabinde Irak ordusu havaalanlarının ve sınır kapılarının denetimine el koymuştur. Bunun üzerine destek arayışına başlayan IKBY Başkanı Mesud Barzani destek bulamayınca yetkilerini daha ılımlı olan yeğeni Başbakan Neçirvan Barzani'ye bırakmıştır. Bu süreçten sonra IKBY başta Bağdat yönetimiyle olmak üzere komşu ülkelerle bozulan ilişkilerini düzeltmek için yoğun bir çaba içine girmiştir. Türkiye ve İran tarafından olumlu bakılan bir aktör olan Barzani'nin diplomatik çabaları sonuç vermiş ve IKBY'nin üzerindeki sınırlamaların kaldırılmasını sağlamıştır.

1. BÖLÜM

IKBY'NİN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ VE JEOPOLİTİK YAPISI

1.1. IKBY'NİN KURULUŞ SÜRECİ VE TARİHİ ARKA PLANI

IKBY resmi bir şekilde 2005 yılında kurulmasına rağmen tarihi arka planı Birinci Dünya Savaşı'nın öncesine dayanmaktadır. Bağdat yönetimiyle yıllarca süren çatışmalardan sonra Iraklı Kürtler Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra de facto, 2005 yılında ise Irak anayasasına dayanarak resmi bir şekilde özerklik statüsünü elde etmişlerdir. Bu sürecin oluşmasından birçok olay etkili olurken kırılma noktası ABD'nin Irak'a müdahale etmesi olmuştur.

1.1.1. Birinci Körfez Savaşı Öncesi Tarihsel Gelişimi

1.1.1.1.Birinci Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrası

Kürtler coğrafi olarak büyük güçlerin hüküm sürdüğü topraklarda aşiretler halinde yaşamışlardır. Bu nedenle ulusal bir yapı kuramamışlardır. Bu durum Fransız ihtilalinden sonra dünyada hızlıca yayılan ulusalcı ideolojinin Kürtleri etkilemesi ile değişmeye başlamıştır. Çünkü bu akım, bütün etnik yapıları etkilediği gibi Kürtleri de etkilemiştir. Osmanlı yönetimi ortaya çıkan bu akımın etkilerini zayıflatmak için çeşitli önlemler almıştır. Vilayetler üzerindeki egemenliğini artırma yoluna gitmiş ve birçok yerde ortaya çıkan isyanları bastırmıştır. Bu dönemde Irak'ta yaşayan Kürt aşiretleri de egemen otoriteye karşı ayaklanmış, ancak başarılı olamamışlardır.[1]

Birinci Dünya Savaşı süreci Irak'ta yaşayan Kürtlere diğer uluslar gibi kendi devletlerini oluşturma fırsatı sunmuştur.[2] Osmanlı imparatorluğu dağılmış ve 24 yeni devlet kurulmuştur. Savaş süreci içinde birçok yer gibi Irak'ı da işgal eden İngilizler, bu bölgede Kürtlerin desteğini kazanmak için onlara kendi kaderini tayin edebilecekleri konusunda güvence vermişlerdir.[3] Bu çerçevede Kürtlerin öz yönetim ve bağımsızlık özlemlerine olumlu bakan İngiliz subayı Binbaşı E.M. Noel bölgede

---

[1] Kerim Yıldız, *Irak Kürtleri: Dün, Bugün ve Yarın*, Belge Yayınları, İstanbul, 2005, s. 33-34.
[2] Othman Ali, "The Kurds and the Lausanne Peace Negotiations, 1922-1923", *Middle Eastern Studies*, Vol: 33, No: 3, 1997, s.1.
[3] Mehmet Dalar, *Tarihsel, Siyasal ve Hukuksal Perspektifiyle: Irak Kürdistan Bölgesel Yönetim*i, Aktüel, Bursa, 2016, s.53.

birçok Kürt aşiretiyle görüşmeler yapmış ve onların desteğini almayı başarmıştır. Ancak çoğu İngiliz yönetici, Noel'in Kürdistan'ın kurulmasına verdiği desteğe karşı çıkmıştır. Kürtlerin oluşturulmasını hedefledikleri Irak yönetimine dahil etmek istemişlerdir. Kürtler bu nedenle ayaklanmış ve ayaklanmanın başını Süleymaniye ilinin valisi Şeyh Mahmut Berzenci çekmiştir.[4] 1918 yılında Berzenci önderliğinde yoğunlaşan Kürt ayaklanmalarını bastıramayan İngilizler, Kürtlerle anlaşmak zorunda kalarak Berzenci'yi Kürdistan yöneticisi olarak bölgeye atamışlardır.[5] Fakat Berzenci çok geçmeden İngilizlerle ters düşerek bağımsızlık yanlısı bir politika izlemeye başlamıştır. Berzenci, 40 Kürt aşireti liderlerinin desteğini alarak kendisini Kürdistan kralı ilan etmiştir.[6]

İngilizlerin Irak Kürtlerini kontrol altında tutma planı Berzenci'nin başına buyruk hareketlerinden dolayı kısa sürede boşa çıkmıştır. Dahası, Berzenci çok geçmeden İngilizlerin otoritesini kabul etmemiş ve onlara karşı hareket etmeye başlamıştır.[7] İngilizler buna karşın Berzenci'yi vali olarak atayan ve ona destek veren Noel'i görevden almış ve yerine Soane'yi atamışlardır. Soane yönetimindeki güçler Şeyh'e karşı savaşa tutuşmuş ve birçok bölgeyi ondan almışlardır. Bu bölgelerin en önemlileri Kifri, Kerkük ve Koi Sancağı olmuştur. Hakimiyeti altındaki toprakları kaybetmeye başlayan Berzenci, 1919 Mayısında Kürdistan'ın bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak aynı yılın Haziran ayında çıkan çatışmalarda İngilizlere yenilerek Hindistan'a sürgüne gönderilmiştir.[8] Berzenci isyanları başarısız olmasına rağmen bölgede yaşayan Kürtlerin Arap yönetiminden hoşnut olmadıklarını da ortaya çıkarmışlardır. Kuşkusuz Berzenci, Arap yönetimine muhalif olan güçleri temsil etmiştir. İngilizler bu durum karşısında çözüm arayışlarına girerek Kürtleri hoşnut etmeye çabalamışlardır.

1920'lere gelindiğinde Osmanlı devleti ve itilaf devletleri arasında Sevr antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın 62. 63. ve 64. maddeleri Kürtlerin geleceği ile ilgiliydi. Maddeler ilerde Kürtlerin bağımsızlığını ön görse de Kürtler için hayal kırıklığına yol açmıştır. Çünkü Kürtler savaş boyunca bağımsız bir Kürdistan beklentisi içinde olmuşlardır. Oysaki 62. madde Kürtlere "yarı özerklik"

[4] Mahir A.Aziz, *Irak Kürtleri: Irak Kürdistanı'nda Milliyetçilik ve Ulusal Kimlik*, çev: Zülal Kılıç, Kitap yayınevi, Bursa, 2013, s.94.
[5] David McDowall'e göre Şeyh Mahmut Berzenci'ye en çok desteği İngiliz Subayı E.M. Noel veriyordu. Şeyh Noel'den aldığı destekle bütün bölgeyi yönetmek istiyordu.
[6] Selahaddin Uğur Işık, *Bağımsızlığa Doğru Irak Kürdistanı*, Avesta, İstanbul, 2017, s.65.
[7] Işık, Bağımsızlığa, s.66.
[8] Dalar, Tarihsel, s.55.

öngörmüştür. 64. madde ise Kürtlerin tepkisini almamak için ileride şartlı olarak bağımsız bir Kürdistan imkanına yer vermiştir.[9] Ancak Osmanlı yönetiminin imzaladığı Sevr antlaşmasını yeni kurulan Ankara hükümeti kabul etmemiştir. Dahası, Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde başlayan Kurtuluş Savaşı birçok cephede başarı sağlamıştır. Bu başarılar yapılan uluslararası antlaşmalarla ve ittifaklarla pekiştirilmiştir.

Irak'ın İngiliz mandası yönetiminde kurulması öngören Kahire konferansı 1921'de düzenlenmiştir. Bölgede Şey Mahmut Berzenci ile başarısız bir Kürdistan yönetimi deneyimini yaşayan İngilizler bu defa Basra ve Bağdat'a bir Irak devletinin kurulmasına karar vermişlerdir. Kahire Konferansında esas olarak Binbaşı Noel ile Winston Churchill'in[10] teşvikiyle, delegeler Kürtlerin yoğun olduğu bölgelerde Kürt devleti kurulması konusunda anlaşmaya varsalar da konferans sürecinde buna muhalif yöneticilere uymak zorunda kalmışlardır. Muhaliflerin başını çeken Percy Cox[11] ve Gertrude Bell[12] Kürtlerin kurulması kararlaştırılan Irak'a katılmasını istemişlerdir.[13]

Kahire Konferansı sonucu Irak'ın İngiliz mandası altında kurulmasına karar verilmiştir. Kurulacak yapının başında ise Suriye'den getirilen Emir Faysal'ın atanması kararlaştırılmıştır. Emir Faysal bölgede çok fazla tanınmaması ve birçok Arap aşireti için soru işareti olması nedeniyle doğrudan göreve getirilmesi uygun görülmemiştir. Bu yüzden İngilizler, Emir Faysal'a prestij kazandırmak için bölgede seçim düzenlemişlerdir. Kürtler bu duruma tepki göstermiştir. İngilizler, Kürtlerin tepkilerini hafifletmek için 6 Mayıs 1921'de bir bildiri yayınlamışlardır. Bildiride Kürtlerin özerk bir yönetim kurmak istediklerinin farkında olduklarını, Irak Hükümetine bağlı kalma şartıyla Musul, Kerkük ve Süleymaniye'de sınırlı bir idari özerkliğin verilebileceği belirtmişlerdir. Ancak İngilizlerin bildirisine rağmen Kürtler 1921 yılında yapılan referandumu boykot etmişlerdir.[14] 1922 Martında Revanduz kaymakamlığına Remzi Bey atanmıştır. Atanan yeni kaymakam hemen göreve

[9] Haydar Çakmak, " Mondros Mütarekesi ve Sevr Antlaşması ", Ed: Haydar Çakmak, *Türk Dış Politikası: 1919-2008*, Platin, Ankara, 2008, s.58.
[10] Dönemin İngiliz Sömürgeler bakanı
[11] Irak'ta görev yapan dönemin Britanya Yüksek komiseri
[12] Yazar, Gezgin, Siyaset Analisti, Arabistan'da idareci ve Anadolu ve Mezopotamya'nın kalıntılarının saptayan ve haritalayan bir arkeolog olan İngiliz kadın.
[13] Aziz, Irak, s.96.
[14] Dalar, Tarihsel, s.68.

başlamış ve bölgedeki aşiretlerin desteğini almayı başarmıştır.[15] Akabinde Revanduz'a gelen ve Öz Demir Bey olarak bilinen Albay Şefik, görevinin Musul'u ele geçirmek olduğunu belirtmiştir. Öz Demir Bey bölgedeki Kürt aşiretlerinin desteğini aldıktan sonra Kürtlerden ve Türklerden askeri bir kuvvet oluşturmuştur. Öz Demir Bey ve kuvvetleri Ranie'deki İngiliz birliklerini yenilgiye uğratmışlardır. Yenilgi sonrası İngiliz birlikleri geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu olaydan sonra Ankara Hükümeti, İngilizlerin bölgedeki meşruiyetine itirazda bulunarak Musul için Kendi temsilcisini atamıştır. Kürt aşiretleri yeni temsilciyi kısa sürede benimsemiş ve bölgedeki Türk kuvvetlerine katılarak İngilizlere karşı ayaklanmışlardır. Türk kuvvetleri, çok geçmeden Raniye, Erbil, Kerkük ve Süleymaniye civarına kadar olan bölgeleri İngilizlerden almışlardır.[16]

1922 yılının sonlarına doğru Ankara'daki Türk hükümeti Kürtler aracılığıyla Musul ve çevresinde varlığını güçlendirmiştir. İngilizler artan Türk tehdidine karşı sürgüne gönderdiği Berzenci'den özür dilemiş ve onu geri çağırmıştır. İngilizlerin birinci amacı Şeyh'i ve taraftarlarını yanına çekerek Türk hükümeti yanlısı Kürtleri dengelemek, İkinci amacı ise Londra'da karar altına alınan sıkı bütçe politikası nedeniyle bölgede aslında hiç birlik konuşlandırılmadıklarından başka bir güce ihtiyaç duymaları olmuştur.[17] Berzenci döndükten kendisini Süleymaniye'de Kürdistan Hükümdarı olarak ilan etmiştir. Çok geçmeden kuvvetli bir devlet teşkilatı kurmuştur. Bu durum karşısında Irak yönetimi ve İngiltere, 24 Aralık 1922'de yayınladıkları bir deklarasyonda şöyle demişlerdir: *"Büyük Britanya Majestelerinin hükümeti ve Irak Hükümeti hudutları dahilinde yaşayan Kürtlerin Milli haklarını kabul ve bunların Irak içinde bir Kürt hükümeti kurmalarını kabul ederler...."* demek suretiyle, yaratılmış bulunan fiili durumu kabul etmek zorunda kalmışlardır.[18]

Berzenci kısa zaman sonra İngiliz yönetimiyle tekrar anlaşmazlığa düşmüştür. İngilizlere karşı Türk hükümetine yakınlaşmıştır. Bu durum karşısında İngilizler, Şeyh'in görevi bırakıp teslim olmasını istemiştir. Aldıkları ret cevabı üzerine İngilizler, 1923 yılında Şeyh'in birliklerine karşı bir saldırı başlatmışlardır. Saldırılar karşısında Şeyh, Süleymaniye'den çıkmak zorunda kalmış, ancak mücadeleyi bırakmamıştır. Bunun üzerine Şeyh'e bağlı kuvvetler İngiliz

[15] Dalar, Tarihsel, s.70.
[16] Dalar, Tarihsel, s.70.
[17] David McDowall, *Modern Kürt Tarihi*, Çev: Neşenur Domaniç, Doruk Yayınları, Ankara, 2004, s. 223.
[18] Dr. Şivan, *Kürt Milli Hareketleri ve Irak'ta Kürdistan İhtilali*, El yayınları, İstanbul, 2014, s. 151.

kuvvetlerince bombalanmış ve Süleymaniye'yi yeniden işgal etmişlerdir. Bir yıl sonra (1924) Kürtler Musul'da başkaldırsa da İngiliz hava kuvvetleri bu isyanı da bastırmıştır.[19]

1923 yılında Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması Türk-İngiliz ilişkilerinin normale dönmesine zemin hazırlamıştır. Fakat Lozan Antlaşması'nda Musul Konusunda iki taraf anlaşamayınca konu Milliyetler Cemiyetine havale edilmiştir. Cemiyet, sorunun dokuz ay içinde çözülmesi için ilgili tarafları bilgilendirmiştir.[20] Nihayetinde Milletler Cemiyeti İngiltere'nin görüşü doğrultusunda tarafsız devletlerden oluşan üç kişilik bir komisyon kurmuştur. Bölgede çatışmaların çıkması sonucu Milletler Cemiyeti Musul'u Hakkari'den ayıran ve daha sonra Türk-Irak resmi sınırı olacak Brüksel Hattı'nı çizmiştir.[21] Türkiye, Milletler Cemiyeti Kararını ve Brüksel Hattı'nı kabul etmemiştir. Fakat daha sonra içte yaşanan gelişmelerden dolayı Türkiye İngilizlerin lehine çekilmiş ve Milletler cemiyeti kararını kabul etmek zorunda kalmıştır.[22]

Milletler Cemiyeti'nin Musul ile ilgili kararından sonra İngilizlerin Kürt bölgelerinde Kürt yetkililerin görev alması, Kürtçenin kullanılması yönündeki vaatleri kabul görmüştür. Bölgedeki ayaklanmalar durmuştur. Bu çerçevede İngilizler Kürtlerin bağımsızlık talebinden kurtulmuş ve "özerklik" konusunu bile gündeminde çıkarmışlardır. İngilizlerin zor zamanlarda Kürtlerin tepkisini hafifletmek için başvurduğu bağımsızlık ve özerklik vaatlerine Musul sorunu çözülmesiyle ihtiyaçları kalmamıştır. Ayrıca Irak Yönetimi ile 1926'da yapılan ve Cemiyet kararını dikkate alan yeni anlaşmada Kürtler için herhangi bir güvenceye yer verilmemiştir.[23]

İngiltere ve Irak arasında 1930 yılında yeni bir antlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma, İngiliz himayesinin sona erdirilmesini ve karşılıklı ilişkileri güvence altına alan ittifak antlaşması olmuştur. Yeni antlaşmada Kürtlerin özerkliği ve temel haklarının güvenceye alınması da dahil hiçbir maddeye yer verilmemiştir. Nihayetinde 1932 yılında antlaşma gereğince Irak bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlık sonrası İngilizlerin ve Milletler Cemiyetin Kürtlere olan vaatleri kral

[19] Yıldız, Irak, s. 33-34.
[20] Işık, Bağımsızlığa, s.69.
[21] Dalar, Tarihsel., s.74.
[22] Mesud Barzani, *Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi-1*, Çev: Vahdettin İnce, Doz yayınları, İstanbul, 2017, s.20.
[23] McDowall, Modern, s.239.

Faysal tarafından ya görmezlikten gelinmiş ya da istenilen seviyede uygulanmamıştır.[24]

1.1.1.2. 1933 ve 1958 Yıları Arasındaki Gelişmeler

1930'larda Kürt milliyetçiliğini derinden etkileyen ideolojik akımlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri Ortadoğu'yu etkileyen Pan-Arap milliyetçiliği iken diğerleri ise dünyayı etkileyen komünist ve sosyalist fikirler olmuştur. İbrahim Ahmed, Celal Talabani, Hamza Abdullah ve Salih el-Haydari gibi aydınlar bu dönemde Kürtler arasında öncü olmuşlardır.[25] Fakat o dönemlerde Kürt entelektüel ve aydınların kendilerine yer bulabileceği herhangi bir Kürt partisi olmadığı için çoğu 1934'te kurulan Irak Komünist Partisi'ne (IKP) katılmışlardır. Parti yeni kurulmasına rağmen kısa zamanda Erbil, Kerkük ve diğer yerlerde örgütlenmiştir.[26] Ancak IKP, Kürt aydın ve entelektüelleri sayesinde önemli bir parti haline geldikten sonra Kürtlerin bağımsızlık fikrine saygılı olmaktan vazgeçmiştir. Bu durum karşısında Kürtlerin partiye olan desteği azalmış ve partiden ayrılan Kürtler Hiva(umut) adlı yeni bir Kürt milliyetçisi oluşumunu kurmuşlardır.[27]

1930'larda Kürtler arasında Komünist ve sosyalist fikirlerden etkilenen liderler dışında Kürt milliyetçiliğini savunan liderler de ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz bu liderlerin başında Mele Mustafa Barzani gelmekteydi. Barzani ata yurdu olan Barzan'da halkı örgütleyerek siyasi eylemlere başlamış, bölgedeki halkı etkilemiş ve Kürt milliyetçiliğin karizmatik lideri olmuştur.[28] 1931 yılında Kürt halkı adına Mustafa Barzani ve kardeşi Ahmed Barzani Irak yönetimini tanımadıklarını ilan etmişlerdir. Bu nedenle Irak yönetimi onlara karşı harekete geçmiştir. İki taraf arasındaki çatışmalar 1933 yılına kadar sürmüştür. İsyanı bastıramayan Irak yönetiminin imdadına Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında olduğu gibi İngilizler yetişmiştir. İngilizler hem Kürt halkına hem de Hristiyan cemaatine karşı geniş çapta katliam hareketlerine girişmiştir. Yenilen Barzani kardeşler önce

[24] Yıldız, Irak, s.34.
[25] Aziz, Irak, s.102.
[26]McDowall, Modern, s.387.
[27]Aziz, Irak, s.103.
[28] Yıldız, Irak, s.40.

Kerkük'te hapsedilmiş ve daha sonra ise Süleymaniye'ye sürgüne gönderilmişlerdir.[29]

Mustafa Barzani hapishaneden Kürt milliyetçisi bazı grupların ve Şeyh Mahmut'un oğlu Şeyh Latif Berzenci'nin yardımıyla 1943 yılında kaçmıştır. Mustafa Barzani kaçtıktan hemen sonra Barzan'a gitmiştir. Burada örgütlenerek hükümetten sürgündeki Barzanileri affetmeleri başta olmak üzere bir kısım taleplerde bulunmuştur. Ancak talepleri kabul görmemiş, aksine hükümet teslim olmasını istemiştir. Bu nedenle hükümete karşı silahlı hareket başlatmıştır. Barzani, çok geçmeden bölgedeki birçok karakolu ele geçirmiştir. Hatta Barzani istediği silahları ve askeri teçhizatı da ele geçirmiştir.[30] Mustafa Barzani İngilizlerin araya girmesiyle hükümetin anlaşma çağrısına olumlu yanıt vererek 1943 Aralığında hükümetten şu taleplerde bulunmuştur.

"*1- Kerkük, Erbil, Süleymaniye, Hanekin ve Duhok'u içine alan bölgede özerk bir yönetimin kurulması,*

2- Bu bölgenin yönetimi için bakanlar kuruluna Kürt bir bakanın atanması,

3- Her bakana Kürt bir yardımcının atanması,

4- Kürtçenin resmi dil yapılması,

5- Kürt bölgesinde ekonomik reformların hayata geçirilmesi,

6- Yolsuzluk yapan ve rüşvet alan yöneticilerin görevden alınması".[31]

Görüşmeler sonunda Nuri Said hükümeti aşağıdaki şartları uygulamayı kabul etmiştir

"*1- Rüşvet almak ve halka kötü muamelede bulunmakla ün salmış memurların görevden alınması,*

2- Kerkük, Süleymaniye ve Erbil vilayetlerini, Musul vilayeti sınırları içerisindeki Düo, Akrep, Şeyhan, Sincer, Zıh, Amudiye ve Diyalaj vilayeti sınırları içerisindeki Hanı kin ve Menedeli kazalarını kapsayan Kürdistan eyaletinin kurulması,

3- Kürtçenin resmi dil kabul edilmesi,

4- Her devlet bakanına bir Kürt bakan yardımcısının tayin edilmesi,

[29]Şivan, Kürt, s.152.
[30] Dalar, Tarihsel, s.81.
[31] Dalar, Tarihsel, s.82.

5- Kürdistan eyaletinde sorumlu bakanlığa bir Kürt bakanın tayin edilmesi,

6- Zarar görenlere tazminat verilmesi,

7- Okul ve hastanelerin yapılması, yolların açılması, bölgenin imar edilmesi,

8- Askeri, mali ve dış işleri ile ilgili görevlerin merkezi devletin uhdesinde kalması."[32]

Başbakan Nuri Said, Kürtlerin taleplerini kabul etmesine rağmen kabinedeki bazı bakanlar karşı çıkmıştır. Bu çerçevede başbakanın yokluğunda toplanan bakanlar kurulu Kürtlere karşı güvenlik tedbirlerin arttırılması ve uygulanması konularından kararlar almışlardır. Bundan dolayı Haziran 1944'te kabineyle uyuşmazlık yaşayan Nuri Said istifa etmek zorunda kalmış ve yerine Hamdi Pençece Başbakan olmuştur.[33] Yeni hükümet kurulur kurulmaz Pençece eski hükümetin yaptığı anlaşmayı tanımadığını ilan etmiştir. Bu durum 1945 isyanın çıkmasına sebep olmuştur.[34] Ayaklanmanın başını çeken Barzani bölgedeki Kürt aşiretlerinin desteğini aldıktan sonra kontrol altına aldığı coğrafyayı daha da genişletmiştir. Fakat aynı yılın Temmuz ayında İngilizlerin desteğini alan Bağdat yönetimi bütün gücüyle Kürtlerin üstüne yürümüş ve ordu geçtiği güzergahtaki yerleri yok etmiştir. Ordu karşısında Barzani büyük kayıplar vermiş ve İran'a çekilmek zorunda kalmıştır.[35]

Mustafa Barzani İran'a çekilmek zorunda kaldığı dönemde İran'daki Kürtler bağımsızlık mücadelesi vermekteydi. Nihayetinde İran Kürtleri 22 Ocak 1946 yılında Mahabad'da Kürt cumhuriyetini ilan etmişlerdir. Barzani, emrindeki 2 bin civarı silahlı güçle bağımsızlığa destek vermiştir. Qazi Muhammed'in devlet başkanı olduğu Mahabad'da genelkurmay başkanı olmuştur. Fakat kurulan devlet bir yılını doldurmadan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'yle (SSCB) anlaşan İran güçleri tarafından ortadan kaldırılmıştır. Qazi Muhammed idam edilmiştir. Mustafa Barzani ise önce Irak'a çekilmiş, daha sonra ise Türkiye- İran sınırı boyunca yürüyerek Sovyetler Birliğine varmıştır. Barzani burada 11 yıl boyunca mülteci olarak yaşamıştır.[36] Barzani Sovyetlerdeyken Kürt siyasetinde yeni hareketlenmeler meydana gelmiştir. 16 Ağustos 1946'da Bağdat'ta daha sonra ismi Kürdistan

[32] Barzani, Barzani-1, s.61.
[33] Dalar, Tarihsel, s.82.
[34] Barzani, Barzani-1, s.61.
[35] Yıldız, Irak, s.40.
[36] Işık, Bağımsızlığa, s.74.

Demokratik Partisi (KDP) olarak değiştirilen Kürt Demokratik Partisi kurulmuştur. Kurulan partinin genel başkanı sürgünde olan Mustafa Barzani olmuştur.[37]

1.1.1.3. 1958-1968 Yıları Arasında Kürt Siyasi Hareketi ve Mustafa Barzani

14 Temmuz 1958'de Abdülkerim Kasım yönetiminde gerçekleştirilen askeri darbe Irak monarşisini devirmiştir.[38] Abdülkerim Kasım, Irak'ta yönetimi ele geçirdiğinde demokratik bir cumhuriyetin kurulacağı hususunda söz vermiştir. Kasım, çok geçmeden subaylarla birlikte Birleşik Ulusal Cephe'nin üyelerinden oluşan bir kabine kurmuştur. Kabine kurulurken KDP ve IKP'nin üyeleri göz ardı edilmesine rağmen Kürtler için önemli bir figür olan Şeyh Mahmut Berzenci'nin oğlu Baba Ali kabineye alınmıştır. Ayrıca oluşturulan "Egemenlik Konseyi"nin 3 üyesinden birisi Kürt olmuştur. Bu Kürtlerin desteği için yapılmış olan bir jest olarak algılanmıştır.[39]

Kürtler, monarşi rejimin devrilmesini sevinçle karşılamıştır. Bu olumlu hava Kasım'ın sürgünde olan Kürt lider Mustafa Barzani'nin ülkesine dönmesi için yaptığı çağrıyla daha da artmıştır. Barzani çağrıya olumlu cevap vermiş ve dönüşü coşkulu olmuştur.[40] 26 Temmuz 1958 tarihinde kabul edilen Irak geçici anayasanın 3.maddesi Kürt ve Arap halklarının iki eşit kurucu olduğunu teyit edilmiştir. Ancak anayasanın 3.maddesi ile Irak devletinin Arap Milliyetçiliğinin ayrılmaz bir parçası olduğu hükmünü getiren 2. madde ile çelişmekteydi. 2. maddedeki ifadeler *"bütün Iraklılar eşittir, ama Araplar Kürtlerden daha eşittir"* anlamına gelmekteydi. Kürtler bu maddeden dolayı hayal kırıklığına uğramıştır. Üstelik zaman içinde yaşanılan hayal kırıklıkları artmıştır. Çünkü bu dönemde Mısır başta olmak üzere diğer Arap ülkelerinden getirilen Araplar, Irak'ta vatandaşlık hakkını elde ederken İran'da gelen Kürtler yabancı ilan edilip yurtdışına sürülmüşlerdir.[41]

Bölgede gelişen olaylar ve hak ihlalleri nedeniyle kısa süreli demokratikleşme hareketi yerini iç çatışmalara bırakmıştır. Irak genelinde bu dönemde çatışmalar yayılmaya başlamıştır. IKP köylüleri toprak ağalarına karşı ayaklandırmıştır. Ortaya

[37] Aziz, Irak, s.104.
[38] Martin Van Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet*, çev: Banu Yalkut, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s.46.
[39] McDowall, Modern, s.387.
[40] Yıldız, Irak, s.42.
[41] Dalar, Tarihsel, s.87.

çıkan çatışmalar sonucunda köylülerin büyük bir kısmı topraklarından sürülmüştür. Darbe ve suikast girişimleri yanı sıra karşıt gruplar arasında bu dönemde çatışmalar had safhaya çıkmıştır.[42] Fakat bu olaylar sırasında Kürtler ile Kasım arasındaki iyi ilişkiler devam etmiştir. Keza 1959'da Baasçı Arap milliyetçileri tarafından yönlendirilen ve desteklenen Musul ayaklanması Mustafa Barzani liderliğindeki Kürtler tarafından bastırılmıştır. Ayaklanma sırasında çatışmaların çok kanlı olması Kasım'ı memnun ederken Baasçıların ve diğer Arap milliyetçilerin intikam duygularının kabarmasına neden olmuştur. Barzani'nin güçlenmesi Kasım'ı da rahatsız etmiştir. Bu nedenle Kürtlere verdiği sözleri yerine getirme konusunda gönülsüz davranmaya başlamıştır.[43]

1960'ta Kasım, Mustafa Barzani'yi dengeleyecek bir Kürt varlığını muhafaza etmemekle hata yaptığını düşünmüştür. Bu nedenle Barzani'nin bazı düşmanlarını silahlandırmaya başlamıştır. Kasım'ın desteğiyle bazı aşiretler Barzanilere karşı silahlı eylemlere girişmiştir. Bu süreçte baskı artmış, polis ve diğer güvenlik güçleri KDP kadrolarını tutuklamaya başlamıştır. Kürtler yoğun baskılar nedeniyle 1961'in Eylül ayında Mustafa Barzani önderliğinde ayaklanmışlardır. Hükümet, ayaklanmaya karşı harekete geçmiş ve akabinde şiddetli çatışmalar meydana gelmiştir.[44] Çatışmalar devam ederken Baas partisi 8 Şubat 1963'te Kasım'ı darbe ile devirmiştir. Aynı yılın sonunda bu defa Abdüsselam Arif önderliğindeki Irak ordusu Baas partisini devirmiştir. Bu dönemde Kürtlere karşı baskılar daha da artmış ve çatışmalar şiddetlenmiştir. Ancak 13 Nisan 1966 yılında Abdüsselam Arif yaşanılan helikopter kazası sonucu hayatını kaybetmiştir. Sonrasında ordudaki milliyetçi subaylar onun yerine kardeşi Abdülrahman'ı göreve getirmişlerdir.[45]

Abdülrahman ağabeyi gibi Kürtlere karşı şiddet politikasını devam ettirmiştir. Ancak Kürtlerin direnişi karşısında savaşı devam ettirme imkanı kalmamıştır. Abdülrahman Kürtlerle antlaşma yoluna gitmek zorunda kalmıştır. 15 Haziran 1966 yılında Irak başbakanı Bazzaz'ın adıyla anılan antlaşma Kürtlere özerklik vermese de Kürt bölgesinin yerel idareciler tarafından yönetilmesini öngörmüştür. Fakat bu dönemde Irak'ta demokrasinin yerleşmesi için önemli atılımlar yapılmaya çalışılsa da içinde bulunan şartlar buna izin vermemiştir. Bazzaz'ın Irak'ta demokratik sistem

[42] Bruinessen, Ağa, s.50.
[43] Dalar, Tarihsel, s.88.
[44] Barzani, Barzani-1, s.385.
[45] Aziz, Irak, s.108.

kurma çabalarına Baasçılar engel olmuştur. 1967 yılında yaşanılan Altı Gün Savaşı nedeniyle İsrail'e karşı güç kullanması yönetimi iyice zayıflatmıştır. Bu durumdan yararlanan Baasçılar 1968'in Temmuz ayında yönetimi tekrar ele geçirmişlerdir. Yeni kurulan yönetimde Ahmet Hasan el-Bekir cumhurbaşkanı, akrabası Olan Saddam Hüseyin ise Başbakan yardımcısı olmuştur.[46]

1.1.1.4. 11 Mart 1970 Antlaşması

11 Mart 1970 tarihinde Başbakan yardımcısı olan Saddam Hüseyin, Mustafa Barzani ile otonomi-özerklik antlaşması imzalanmıştır. 1970 tarihli bu antlaşma Kürtler için geniş haklar içermiştir.[47] 15 Maddeden oluşan otonomi antlaşması şu hükümler, içermiştir:

"1- Arap dilinin yanı sıra Kürt dili de Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgelerde resmi dil olacaktır. Kürtçe bu bölgelerde verilecek eğitimin anadili olacak ve Irak'ın diğer yerlerinde ikinci dil olarak öğretilecektir.

2- Kürtler kabinede ve ordudaki üst düzey ve hassas görevler de dahil olmak üzere hükümete bütünüyle katılacaklardır.

3- Kürtçe eğitim ve kültür teşvik edilecektir.

4- Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgelerde tüm yetkililer Kürtlerden oluşacak ya da Kürtçe bilecektir.

5- Kürtlerin kendi öğrenci, gençlik, kadın ve öğretmen örgütlerini kurması serbesttir.

6- Kürdistan'ın kalkınması için fon ayrılacaktır.

7- Şehit ailelerine ve yoksulluk, işsizlik ya da evsizlik çekenlere maaş bağlanacak ve yardım edilecektir.

8- Kürtler ve Araplar eski yerleşim yerlerine döneceklerdir.

9- Toprak reformu uygulanacaktır.

[46] McDowall, Modern, s.429.
[47] Dalar, Tarihel, s.94.

10- Anayasa'da değişiklik yapılacak ve "Irak halkı iki ulustan, Arap ve Kürt uluslarından oluşur" maddesi eklenecektir.

11- Radyo istasyonu ve ağır silahlar Hükümet'e iade edilecektir.

12- Başkan yardımcılarından biri Kürt olacaktır.

13- Vilayetler Yasası bu deklarasyonun özüne uygun bir şekilde değiştirilecektir.

14- Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgeler bir özyönetim birimi oluşturacak şekilde birleştirilecektir.

15- Kürt halkı yasama yetkisini Irak'taki nüfusuna uygun bir oranda paylaşacaktır".[48]

Anlaşma şartlarının yerine getirilebilmesi için dört yıllık bir süre öngörülmüştür. Bu süre zarfında antlaşmada belirtilen maddeler çerçevesinde şu adımlar atılmıştır:

- Beş Kürt delege kabineye alınmıştır.
- Belirtilen bölgelere Kürt yetkililer atanmıştır
- Kürt bölgelerinde Kürtçe kullanılmaya izin verilmiştir.
- Kürtçe gazeteler yayınlanmaya başlamıştır.
- Kürt dernekleri kurulmuş, köylerin kalkınması için projeler hayata geçirilerek yatırımlar yapılmaya başlanmıştır.
- Mustafa Barzani ve altı bin Peşmergesi maaşa bağlanmıştır.[49]

Bu süreç sonucunda açıkça görüldüğü gibi 11 Mart Antlaşması Kürtlere barış ve özerklik getirmiş ayrıca da Mustafa Barzani'nin yıldızını parlatmıştır.[50]

1.1.1.5. 1974 Özerklik Yasası

Irak Hükümeti ve Kürtler arasında 1974 yılının hemen başında özerklik için müzakerelere başlamıştır. Ancak görüşmeler devam ederken Irak Hükümeti, Kerkük ve Xanekin de dahil önemli bölgeleri dışarda bırakan bir özerklik yasası çıkarmıştır. Barzani'ye bu yasayı kabul etmesi için de 15 gün süre tanımıştır. Barzani, ABD ve

[48] McDowall, Modern, s.438.
[49] Dalar, Tarihel, s.94.
[50] Mete Çubukçu, "Irak Kürdistanı; geleceği belirlemek", *Birikim Dergisi* (Nisan 2008), Sayı: 228, s.62.

İran'dan gelebilecek yardımlara güvenerek yasayı tanımadığını ilan etmiş ve ayaklanma çağrısında bulunmuştur.[51] Bunu üzerine Irak hükümeti Kürtlerin tüm kazanımlarına karşı büyük çaplı bir saldırı başlatmıştır. Ayrıca Irak hükümeti, Kürtlerin yoğun yaşadığı vilayetlere Baasçıları ve kendi taraftarı olan Kürtleri atamıştır. Bunu yanı sıra Kürtçe eğitime yasak getirmiş, Erbil ve Süleymaniye dışındaki bölgelerde tüm Kürtçe eğitim kurumlarını kapatmıştır. Kürt yetkililerini de görevlerinden almıştır. Kürtler ile Irak hükümeti arasındaki ilişkiler bu dönemde iyice kötüleşmiştir. İran'daki Şah'ın ve ABD'nin Kürtlere yardım etmesi çatışmalarının süresini uzatmıştır.[52]

1.1.1.6. Cezayir Antlaşması

Barzani, 1975 yılının başında Irak'ın kuzeyinde geniş bir bölgeyi denetim altına almıştır. Irak hükümetinden bağımsız bir hükümet kuran Barzani, ABD'nin ve İran'ın desteği ile Irak ordusu karşısında güçlenmiştir.[53] Bu süreçte Irak hükümeti, Kürt güçlerinin direnişini kırmak ve İran'ın onlara olan desteğini kesmek için İran ile ilişkilerini iyileştirmeye çalışmıştır. Sonraki süreçte İran Şahı, Saddam Hüseyin'le Şatt-ul Arab suyolunun sınır olması konusunda anlaşmıştır. Şah ayrıca Irak'ın, İran'ın en zengin petrol bölgesi Huzistan üzerindeki ayrılıkçı iddialarından vazgeçmesini de sağlamıştır. Karşılık olarak da Kürt güçlerine verdiği desteği kesmiştir.[54]

8 Mart 1975'te Irak ordusu Kürtlere karşı topyekün bir saldırıya geçmiştir. Kürtler, İran Şah'ının ve ABD'nin desteğinde yoksun olduğu için bir hafta içinde yenilgiye uğramışlardır. Mustafa Barzani ağır yenilgi sonrası 19 Mart'ta savaşa devam edemeyeceklerini açıklamıştır. Bu tarihe kadar 50 bine ulaşan Kürt güçleri bu olaydan sonra hem askeri hem de siyasi olarak çökmüşlerdir.[55] Dahası, Barzani ailesi dışında yaklaşık olarak 100 bin Kürt göçmen olarak sınır ötesine geçmiştir. Bu gelişmelerin akabinde hastalanan Mustafa Barzani tedavi için ABD'ye gitmiştir. İki yıl tedavi gördüğü ABD'de hayatını kaybetmiştir.[56] Barzani'nin ölümü sonrası görevi

[51] Işık, Bağımsızlığa, s.90.
[52] Mesud Barzani, *Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi-2*, Çev: Vahdettin İnce, Doz yayınları, İstanbul, 2017, s.324.
[53] Dalar, Tarihsel, s.96.
[54] Eyüp Demir, *Irak'ın Sonu Bağımsız Kürdistan*, Orion, Ankara, 2014, s.115.
[55] Işık, Bağımsızlığa, s.93.
[56] Aziz, Irak, s.114.

üstlenen oğulları İdris ve Mesud mücadele konusunda yetersiz kaldıkları için KDP nezdinde Kürt hareketi parçalanmayla başlamıştır. Ancak KDP'den ayrılan Celal Talabani ve bazı arkadaşları 1 Haziran 1975'te Şam'da Kürdistan Yurtseverler Birliğini (KYB) kurmuşlardır.[57] KYB bu tarihten sonra Irak'ta Kürt siyasi hareketinde KDP ile birlikte önemli bir oluşum olarak ön plana çıkmıştır.

1.1.1.7. Irak - İran Savaşı'nın Kürtlere Etkisi

1 Şubat 1979 yılında İran'da gerçekleşen İslam devrimi Saddam Hüseyin için sonun başlangıcı olmuştur. Devrim, bütün dünyada şok etkisi yaratmasına rağmen en çok Irak'ı rahatsız etmiştir. Çünkü devrimin öncüleri Şii İslamcılardı. Bu kişilerin Irak'ta hatırı sayılır destekçileri mevcuttur. Baas rejimi, İran'daki yeni oluşuma karşı çıkmıştır. Saddam hızlı bir askeri harekatla İran'da kurulan İslam rejimini çökertebileceği düşüncesiyle 1980 yılının Eylül ayında İran'a saldırmıştır. Saldırının görünürdeki nedeni İran'ın, Irak'ın güneyinde yaptığı Şii propagandası olarak gösterilse de Saddam'ın yayılmacı emelleri de nedenler arasındaydı. Saddam Hüseyin daha önce Şatt-ül Arap'ın üzerindeki egemenliğini kaybettiği Cezayir Antlaşmasından da hoşnut değildi. Saddam bu nedenle Cezayir Antlaşmasını tek taraflı olarak feshetmiştir. Ayrıca petrol bakımından zengin olan Arapların yaşadığı Huzistan bölgesini de elde etmeyi amaçlamıştır. Fakat savaş başladıktan sonra Saddam Hüseyin'in planladığı gibi işler yolunda gitmemiştir. İran büyük direnç göstermiş ve Irak ordusunu oldukça yıpratmıştır.[58]

KDP'liler Irak-İran Savaşı boyunca İran'da kalmış ve İran'ı desteklemiştir. KYB'de ise durum farklıydı. KYB hem İran'a hem de Irak'a karşıydı. Ancak Talabani önderliğindeki KYB son durumda taraf değiştirerek Irak hükümeti ile gizli olarak işbirliği yapmaya girişmiştir.[59] Bunun üzerine Saddam Hüseyin başlangıçta KYB ile işbirliğini düşünse de batıdan gelen yardımlar nedeniyle bundan vazgeçmiştir. Bu olay iki tarafı karşı karşıya getirmiş ve aralarındaki düşmanlıkların yeninden canlanmasına neden olmuştur. Ayrıca KYB'nn Irak ile yaptığı gizli antlaşma gün yüzüne çıkmıştır. Bu antlaşma nedeniyle KYB, Kürtler arasında prestij kaybetmiştir.

[57] McDowall, Modern, s.457.
[58] Bruinessen, Ağa, s.66.
[59] Aziz, Irak, s.118.

KDP ise KYB'nin aksine Irak-İran savaşında kendini yeniden toparlamış ve daha da güçlenmiştir. KDP, 1975 yılındaki yenilgi sonrası Kürt ulusal hareketinin liderliğini kaptırdığı KYB ile güçlerini eşitlemiştir.[60]

1980 yılının ortalarına doğru Irak, İran'la daha etkin bir şekilde savaşmak için kuzeydeki Kürt bölgesinde askerlerini çekmesi durumu değiştirmiştir. Askeri boşluk nedeni ile KDP ve KYB boşalan yerlerde denetimi sağlamıştır. Bu duruma paralel olarak 1986 yılında KDP ve KYB Tahran'da bir araya gelerek işbirliği yapacaklarını ilan etmişlerdir.[61]Bu süreç, iki parti aralarındaki çatışmayı bitirmekle kalmayıp Peşmergelerini birleştirerek birlikte askeri operasyonlar yapmaya başlamasına neden olmuştur. Bu iki parti daha sonra bir kaç küçük Kürt partisinin de katılımıyla Kürdistan cephesini oluşturmuştur. Bundan sonraki dönemde bu cephe Kürt siyasi hareketi için önemli adımlar atmıştır.[62]

İran, Kürt cephesi ile yaptığı işbirliğiyle Irak'a karşı üstünlük sağlamıştır. Bundan hoşnut olmayan Saddam Hüseyin, Kürtleri sindirmeye karar vermiştir. Bu nedenle kimyasal Ali olarak bilinen kuzeni Ali Hasan El Mecid'i kuzey bölgesine, yani Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgenin komutanlığına atamıştır.[63] Ali Hasan El Mecid ilk olarak militanlığıyla bilinen ve özellikle Peşmergeleri barındırmış olan köyleri bertaraf etmeye yönelmiştir. 1988'de üç en-enfal hareketi bu dönemde meydana gelmiştir. Kimyasal silahların en şiddetli biçimde kullanıldığı şehir Halepçe olmuştur. 16 Mart 1988 günü Irak ordusunun kimyasal silahlarla vurduğu Halepçe'de onlarca çocuk, genç, kadın ve yaşlı yaşamını yitirmiştir.[64] Bu olayın ardından altı ay bile geçmemişken İran ile ateşkes yapan Irak, Kürtlere karşı bir kez daha kimyasal silah kullanmıştır. Saldırı onlarca Kişinin ölümüne ve diğerlerinin de panik içinde Türkiye ve İran'ın sınırlarına kaçmasına neden olmuştur.[65] Sonuç olarak Irak-İran arasındaki savaş Kürtler için büyük yıkım getirmesine rağmen Kürtlerin kendi arasındaki anlaşmazlıklarının bitirmesine neden olmuştur. Savaştan sonra Kürtler diplomasiyi kullanmış ve sesini uluslararası kuruluşlara duyurma fırsatını kazanmışlardır.

[60] Işık, Bağımsızlığa, s.107.
[61] Işık, Bağımsızlığa, s.108-109.
[62] Dalar, Tarihsel, s.100.
[63] Yıldız, Irak, s.60.
[64] Demir, Irak'ın Sonu, s.118.
[65] Işık, Bağımsızlığa, s.112.

1.1.2. Birinci Körfez Savaşı Sonrası Tarihsel Gelişimi

Irak-İran Savaşı sırasında Kürtlere yönelik kimyasal silahların kullanılması Kürt halkının toplumsal belleğinde derin olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu nedenle Kürtler kendi kaderini tayin etmek için Kürdistan cephesi etrafında birlik olmuşlardır. Keza saldırılar nedeniyle zarar gören halk da yeni siyasi harekete büyük destek vermiştir. Kürdistan cephesi daha sonra Saddam'ın Kuveyt'e saldırısı akabinde çıkan isyanlara öncülük ederek Irak Kürdistan bölgesinin oluşmasına önemli katkıda bulunmuştur.

1.1.2.1. Saddam'ın Kuveyt'e Saldırısı

Saddam Hüseyin, İran Savaş sırasında başta ABD olmak üzere birçok batılı devlet tarafından desteklenmiştir. ABD, İngiliz, Fransız ve Alman firmaları savaş sırasında önemli bir silahlandırma desteği vermiştir. Kimyasal silah kullanmasına bile ses çıkarmayan batılı devletlerin başını çeken ABD kendi vatandaşlarına karşı kimyasal silah kullanan Irak'a ticari yaptırımlar ön gören tasarıyı veto etmiştir. Amerika kendi kamuoyunun bütün baskılarına rağmen Irak'ı hem silahlandırmaya devam etmiş, hem de her seferinde Saddam'a olan desteğin süreceğine vurgu yapmıştır.[66] Başta ABD'nin desteği olmak üzere Batılı güçlerin desteği Saddam'ı cesaretlendirmiştir. Bu kapsamda Saddam Hüseyin 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i tarihsel olarak Irak'ın bir eyaleti olduğu ve kaçak olarak Irak'ın petrolünü çıkardığı gerekçeleriyle işgal etmiştir. Saddam'ı asıl harekete geçiren neden körfez petrolüne egemen olmak isteğiydi. Saddam bu şekilde güçlenebileceğini düşünmüştü. Böylelikle İran ile yaptığı savaş nedeniyle oluşan zararlarını telafi edecekti.[67]

Irak'ın, Kuveyt'i işgal etmesiyle dünya petrol rezervlerinin yüzde 19'dan fazlasına ve 1990 yılında dünyada üretilen petrolün yüzde 7'den fazlasına sahip olmuştur. Böylelikle Irak bölgedeki güç dengesini kendi lehine bozmuştur. Bunu üzerine başta ABD olmak üzere batılı ülkelerin bölgedeki ekonomik çıkarları ve petrolün güvenliği tehlikeye girmiştir. Çünkü Saddam bu işgal ile güçlenmiş ve

[66] İsmail Dursun, "Kuzey Irak Kürtleri, Ayrılıkçı Kürt Hareketinin Devletleşme Süreci ve Türkiye'ye Etkileri", Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gebze, 2016, s.122.
[67] Oral Sander, *Siyasi Tarih-2.Cilt (1918-1994)*, İmge Kitabevi, İstanbul, 2000, s.281.

uzlaşmaz tavırlar sergilemeye başlamıştır.[68] İşgale başta Amerika olmak üzere Rusya, Çin ve birçok batılı ülke karşı çıkmıştır. Tepkiler sürerken Amerika, Irak'ın bir an önce Kuveyt'ten çekilmesini ve sorunun taraflar arsında müzakereler yoluyla çözülmesini talep etmiştir. Müzakere ile çözüme karşı çıkan Saddam yönetimine karşı güç kullanımına izin veren 29 Kasım 1990 yılındaki 678 sayılı karar Birleşmiş Milletler (BM) tarafından kabul edilmiştir. Karar, Irak'ın çekilmesi için 15 Ocak 1991'e kadar süre tanımıştı. Aynı karar Irak'ın çekilmemesi durumunda BM üyesi ülkelerinin barışı tesis etmesi konusunda üzerlerine düşen görevi yerine getirmelerini de öngörmüştü.[69]

Irak, karara rağmen Kuveyt'ten çekilmeyi ret etmesi üzerine 16 Ocak 1991'de Amerikalı General Schawarzkof komutasındaki müttefik güçler "Çöl Fırtınası Operasyonu"nu başlatmışlardır. Ağır bombardımana karşı operasyonun 38. gününde Saddam Hüseyin Kuveyt'ten tamamen çekileceğini açıklamasıyla operasyon bitmiştir.[70] Böylelikle Irak bölgesel güç olma kudretini yitirmiştir. Hem Irak-İran savaşı hem de Körfez Savaşı Irak ekonomisine darbe vurmuş ve siyasi yapının zayıflamasına sebep olmuştur. Irak yönetiminin zayıflığı Amerika'nın bölgeye yerleşmesine ve burada Kürtlerle ilişkilerini güçlendirmesine yol açmıştır.

1.1.2.2. 1991 Mart Ayaklanması

Körfez krizi ve savaşı sürecinde Amerika Birleşik devletleri, başta Kürtler olmak üzere halkın Saddam yönetimine karşı ayaklanmasını istemiştir. Kürtler bu çağrıya önce ihtiyatlı davranarak bu çağrıya uymamıştır. Ancak Savaş sonrasında Irak'ın zayıflamasıyla Şiiler ile birlikte Kürtler de kuzeyde ayaklanmıştır. Ayaklanma Kürt örgütlerinden ziyade Irak yönetiminde rahatsız olan halk tarafında başlatılmıştır. Cahş[71] Kürtleri de bu ayaklanmaya destek olmuştur. Kürdistan cephesinin Cahş Kürtleri için kapsamlı af çıkartması, desteğin daha da artmasına neden olmuştur. Çok geçmeden 1991'in Mart ayında Duhok, Erbil, Sülmaniye ve

[68]Ali A. Sameen, "ABD'nin İşgalinin Ardından Türkiye-Irak Güvenlik İlişkilerinde: Kuzey Irak Faktörü", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2011, s.55.
[69] Hasan H. Demirel, "Irak'taki Etnik Milliyetçiliğin Bölgeye Yansımaları: Kürtçülük Örneği", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2012, s.113.
[70] Demirel, Irak'taki Etnik, s.113-114.
[71] Kürtler tarafından halk arasında ikili oynayan işbirlikçilere verilen isimdir.

Kerkük başta olmak üzere birçok yer Kürt güçlerinin denetimine girmiştir.[72] Daha sonra Kürtler denetim sağladığı bölgelerden çekilmemiştir.

1991'in son aylarında Saddam Hüseyin bütün kuvvetlerini Kürtlerin kontrol ettiği bölgeye göndermiştir. Kürtlerin özerklik talebi Irak ordusu güçleri tarafından bastırılırken bütün dünya bu olayı izlemiştir. Bu olaydan sonra İngiltere, ABD ve Fransa (Fransa daha sonra çekilmiştir) Irak'ın 36.paralelinin kuzeyinde Kürtler için güvenli bölge oluşturmuşlardır. Güvenli bölgenin kurulmasıyla Kürtlerle Irak yönetimi arasında müzakereler başlamıştır. Görüşmelerden sonuç alınmayınca hükümet askeri güçlerini Kürtlerin yaşadığı kuzey bölgede çekmesiyle bölgede bir iktidar boşluğu oluşmuştur.[73] Bu boşluğu doldurmak üzere Kürtler yeni bir oluşum için seçim düzenlemeye karar vermişlerdir.

1.1.2.3. 1992 Seçimleri

Kürdistan cephesi kendi yönetimini tesis etmek amacıyla 19 Mayıs 1992'de Nisbi temsil sistemine göre seçim yapmıştır.[74] Söz konusu seçimlere 18 yaşın üstünde ve Kürdistan vatandaşı olarak nitelendirilen 1,1 milyon seçmen oy kullanmıştır. Seçim sonuçlarında KDP oyların %45'ini, KYB ise %44'ünü almıştır. 105 kişilik meclis İki parti arasında yapılan müzakereler sonucunda parlamentoda 50 milletvekili KDP'ye ve 50 milletvekili KYB'ye, diğer 5 milletvekili de Hristiyan azınlıklara verilmiştir. Seçim bölgelerine bakıldığında Barzani'nin Bahdinan bölgesinde Talabani'nin ise Soran bölgesinde üstünlük sağladığı görülmüştür.[75]

Irak Kürt bölgesinde 4 Temmuz 1992 tarihinde Dr. Fuad Masum Başkanlığında ilk hükümet kurulmuştur. Bu hükümetin bakanlar kurulu 17 üyeden oluşmuştur. KDP ve KYB yedişer bakanlık alırken Süryaniler, İslami Kürt Hareketi ve Komünist partisi birer bakanlık almıştır. Hükümet kurulmasından sonra yönetim kurumları da kurulmuştur.[76] Kürtler ABD'nin de desteğiyle yıllardır aradığı ortamı

[72] Dalar, Tarihsel, s.92.
[73] Youssef M. Choueiri, *Ortadoğu Tarihi*, çev: Fethi Aytuna, İnkılap, İstanbul, s.561-562.
[74] Burcu Şahin Bilgin, "Amerika'nın Irak İşgalinden Günümüze Kuzey Irak'ta Devlet İnşa Süreci", Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2015, s.32.
[75] Sameen, ABD'nin, s.59.
[76] Işık, Bağımsızlığa, s.124.

bulmuş ve 4 Ekim 1992'de Federal devletin parçası olarak yapılan bildiri ile Kürt federal bölgesinin kurulduğunu ilan etmişlerdir.[77]

1.1.2.4. KDP ve KYB Arasındaki Anlaşmazlıklar ve Washington Antlaşması

1992 yılında seçimler yapıldıktan sonra bölgesel meclis, KDP ve KYB arasındaki nüfuz mücadelesinden dolayı yavaş yavaş çatışma ortamına sürüklenmiştir.[78] İki parti arasındaki rekabet; coğrafi, dilsel, kültürel ve ideolojik farklılıklarda kendini göstermiştir. Anlaşmazlıklar nedeniyle meclis başkanı Masum görevinden istifa etmiştir. Bu istifa görüş farklılıklarını net bir şekilde ortaya koymuş ve gelecekte meydana gelecek çatışmaların habercisi olmuştur.[79]

1 Mayıs 1994'te Süleymaniye'nin Kuzey doğusundaki Kala Diza'da arazi anlaşmazlıklarından kaynaklı KDP'li bir yönetici ile KYB taraftarı çiftçiler arasında çıkan çatışma çok geçmeden iki parti arasındaki çatışmaya dönüşmüştür. Çatışmada esir düşenler her iki tarafta da kurşuna dizilmesinden dolayı birbirini suçlamışlardır. Çatışmalar aynı yılın Ağustos ayına kadar sürmüştür. Yaşanan çatışmalar sonucunda 1000 kişi ölmüş ve 70.000'den fazla sivil evlerini terk ederek kaçmak zorunda kalmışlardır.[80] Yaşanan çatışmalar Kürtleri sadece siyasi olarak değil aynı zamanda askeri olarak da bölmüştür. Nihayetinde İki parti fiilen Kürt bölgesini ikiye ayırmışlardır. Erbil ile Duhok'un idaresini KDP, Süleymaniye, Derbandikhan ve Kerkük'e bağlı bölgelerinin idaresini de KYB üstlenmiştir.[81] Ancak bu bölünme bile iki taraf arasındaki çatışmaları durduramamıştır.

Kürtler arasında yaşanan iç savaş başta ABD olmak üzere komşu ülkeler olan Türkiye, İran ve Suriye'yi tedirgin etmiştir. İran ve ABD'nin korkusu Baas yönetiminin tekrar güçlenmesi iken Türkiye'nin endişesi oluşabilecek boşlukta PKK'nın güçlenme olasılığı olmuştur. Bundan dolayı bazı ülkeler KDP ve KYB'yi barıştırmak için arabulucu rolünü üslenmeye başlamışlardır. 16-22 Temmuz 1994 tarihleri arasında Fransa Devlet Başkanı François Mitterand'ın araya girmesiyle iki taraf arasındaki görüşmeler Paris Antlaşması ile sonuçlanmıştır. Söz konusu

[77] Demirel, Irak'taki Etnik, s.121.
[78] Hasan Tevfik Güzel, "Irak'ın Kuzeyindeki Bölgesel Kürt Yönetimi (1992-2008)", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009, s.49.
[79] Bilgin, Amerika'nın, s.33.
[80] Demirel, Irak'taki Etnik, s.123.
[81] Bilgin, Amerika'nın, s.33.

antlaşma, iki parti arasındaki sorunları şiddet yoluyla çözülmesine yasak getirmiş, yaşanılan çatışmaların Kürtlerin mücadelesini baltaladığını ve uluslararası arenada gözden düşürüldüğünün altını çizmiştir.[82] Ancak Fransa'nın çabaları ateşkesin imzalamasına katkı sağlasa da çatışmaları tam olarak bitirememiştir.

Paris Antlaşması başarılı olmadığı için devreye ABD girmiştir. KDP ve KYB'yi İrlanda'nın başkenti Dublin'e davet etmiştir. Ağustos ve Eylül 1995 tarihlerinde gerçekleştirilen görüşmelerde iki partinin temsilcileri yanı sıra gözlemciler de yer almıştır. Görüşmeler sonucunda meclisin tekrar işler hale gelmesi, gümrük gelirlerin bir bankada toplanması yanı sıra temel çatışma noktalarını çözüme kavuşturacak ilkeler tespit edilmiştir. Daha sonra Eylül ayında gerçekleştirilen ikinci görüşmede birinci görüşmedeki alınan kararların uygulanması beklenirken tam tersi olmuş ve anlaşma sağlanamamıştır. Dublin süreci ABD ve İngiltere'nin bütün çabalarına rağmen Paris antlaşması gibi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu dönemde Türkiye ve İran iki parti arasında arabulucu rolünü oynayarak Ankara ve Tahran görüşmelerini gerçekleştirmelerine rağmen başarılı olamamışlardır.[83]

Paris antlaşması, Dublin, Tahran ve Ankara görüşmeleri KDP ve KYB arasındaki sorunları çözüme kavuşturmasa da ABD iki partiyi barıştırma konusundaki çalışmalarını devam ettirmiştir. Çünkü kendi çıkarları için Kürtlerin birlik olması gerekmekte idi. ABD Dışişleri Bakanı Madeline Albright, Barzani'yi ve Talabani'yi Eylül 1998'de Washington'a davet etmiştir. Görüşmeler sonucunda 16 Eylül 1998'de bir bildiri yayınlanmıştır. Bildiri her iki parti öncülüğünde federatif bir yapı kurulmasını öngörmüştür. Buna göre Erbil ve Duhok Barzani'ye, Süleymaniye ise Talabani'ye verilmiştir. Daha sonra Talabani Süleymaniye'de bir hükümet kurarken Barzani'nin yeğeni olan N. Barzani Erbil'de bir hükümet kurmuştur. Böylelikle ABD'nin yaptığı arabulucu rolü olumlu sonuçlanmıştır.[84]

Washington Antlaşması sonrası bölge önceki dönemlere oranla istikrarlı bir yapıya kavuşmuştur. KDP ve KYB yetkilileri 8 Ocak 1999 tarihinde Selahaddin kentinde bir araya gelerek Washington Antlaşması gereği yapılacak eylemlerin gerçekleştirilmesi için YKK'yi (Yüksek Koordinasyon Konseyi) kurmuşlardır. Taraflar konsey aracılığıyla görüşmeler yaparak antlaşmanın gereklerini yerine

[82] Demirel, Irak'taki Etnik, s.123.
[83] Güzel, Irak'ın, s.54.
[84] Işık, Bağımsızlığa, s.128- 129.

getirmeye başlamışlardır. Bunun sonucunda Aralık ayında N. Barzani başkanlığında yeni bir hükümet kurulmuştur. Celal Talabani kurulan yeni hükümete desteklerini belirtse de Süleymaniye'de daha önce sahip olduğu yönetimi devam ettirmeye çalışmıştır.[85]

2000'li yılların başında KDP ve KYB giderek işbirliği yapmaya ve birçok konuda ortak hareket etmeye başlamışlardır. ABD'nin Kürtlere yaptığı yardım ve iki parti arasında garantör rol oynaması bir dizi normalleşme ve güven inşa edici adımlar atılmasını sağlamıştır. Irak'ın Kuzeyi giderek federatif devlet olmanın gerekenlerini yapmaya başlamıştır. Bu dönemde Kürtlerin muhalefeti ABD'nin desteği ile güçlenmiştir.

1.1.2.5. ABD'nin Irak'a Müdahalesi

ABD, Iraktaki yönetimi devirmek için KDP ve KYB'nin dışında muhalif grupların desteğini alamayınca 2001 yılında El-Kaide'nin 4 uçakla ikiz kulelere yönelik yaptığı saldırıları neden göstererek Irak'ı suçlamıştır. Saddam Hüseyin'in El-Kaide lideri Usama Bin-Ladin'le ilişkisi olduğunu ve kitle imha silahlarına sahip olduğunu dünya kamuoyuna kabul ettirmeye çalışmıştır. Nihayetinde Birleşmiş Milletler Konseyi üyeleri Fransa, Rusya ve Çin'in karşı çıkmasına rağmen ABD Mart 2003 tarihinde üç hafta gibi kısa sürede Irak'a işgal etmiştir.[86] Başkan Bush Mayıs 2003'te savaşın bittiğini ilan ederek sivil yönetici olarak geçici koalisyon otoritesinin başına Paul Bremer'i atamıştır. Otorite kısa sürede Irak'ta yasama, yürütme ve yargı erkini bütünüyle üzerine almıştır. Ardından geçici yönetim konseyini 13 Temmuzda oluşturmuştur. Konsey üyeleri etnik ve dini kimlikler dikkate alınarak seçilmişlerdir. Bu bağlamda 25 üyenin 13'ü Şii Arap, 5'i Sünni Arap, 5'i Kürt, 1'i Türkmen ve 1'i Asuriydi. Bu üyelerden bir de 9 kişilik bir başkanlık konseyi oluşturulmuştur. Başkanlık konseyi de tıpkı geçici yönetim konseyi gibi etnik ve dini kimlikler göz önünde bulundurularak üye sayıları dağıtılmıştır. Başkanlık konseyinde Kürtleri KDP lideri Barzani ve KYB lideri Talabani temsil etmiştir.[87]

[85] Güzel, Irak'ın, s.58-59.
[86] Sameen, ABD'nin, s.62-65.
[87] Işık, Bağımsızlığa, s.130.

2003 sonrası Geçici yönetim Konseyi aldığı kararlar ve kuruduğu yapı ile Kürtlere genişletilmiş federal haklar kazanmasının önü açmıştır. Buna paralel olarak 2005 yılında seçim ve referandum gerçekleştirilmiştir. Seçimler sonrası Talabani devlet başkanı olmuştur. Hükümetin Kurulmasıyla 15 Ekimde anayasa kabul edilmiştir. 144 maddede oluşan anayasada Kürtlere kendi kendilerini yönetme hakkını elde etmişlerdir. Bu tarihten sonra Kürtler güçlü bir yönetim mekanizması kurarak uluslararası siyasete kendine yer bulmaya başlamışlardır.

1.2. IKBY'NİN JEOPOLİTİK VE SOSYOLOJİK YAPISI

1.2.1. Coğrafi Konumu

IKBY, Irak'ın Kuzey ve Kuzeydoğu doğrultusunda uzanan dağlar ile Dicle ve Fırat nehirlerinin yukarı kısmını (Tikrit'ten yukarıya doğru bölgenin tamamını) kapsamaktadır.[88] Bölge, yaklaşık olarak Irak'ın %17-20'lik kısmına tekabül etmektedir. Bölge koordinatları, 42-46 doğu meridyenleri ile 34-37 kuzey paralelleri arasındaki alandır.[89]

Bölgenin yüz ölçümü 80.000 km2'dır. Yeryüzü şekilleri bakımında Irak'ın en dağlık bölgelerinden bir tanesidir. Bölgenin en yüksek yeri Revanduz'dır (3658 m). Ancak kuzeyi dağlık olmasına rağmen güneye ve batıya gittikçe yükseklikler azalır ve kendini düzlük alanlara bırakır. Özellikle dağlık alanların azaldığı bölgelerde önemli ovalar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Hamrin, Dibeke ve Erbil ovasıdır. Dicle ve Fırat nehri bölgede birçok kesim için geçim kaynağıdır.[90] Ayrıca sahip olduğu coğrafi özellikler nedeniyle IKBY önemli enerji kaynaklarına sahiptir. Irak petrol rezervlerinin %40'ı, doğalgaz rezervlerinin %45'i Kerkük ve civarında bulunmaktadır. Kerkük, IKBY ve Irak arasındaki en tartışmalı bölgelerden biridir. Bölge, coğrafi ve jeopolitik konum bakımında Ortadoğu'da önemli bir konumdadır.[91]

[88] Bilgin, Amerika'nın, s.6.
[89] Serkan Kekevi, "Devlet ve Egemenlik Açısından İki Körfez Savaşı Arasında Kuzey Irak'taki Gelişmelerin Analizi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2010, s.158.
[90] Sameen, ABD'nin, s.8-9.
[91] Işık, Bağımsızlığa, s.27.

1.2.2. Toplumsal Yapısı

Irak Kürt Bölgesel Yönetiminin toplumsal yapısı zamanla değişime uğramıştır. Bölgede şehirleşme ile birlikte hızlı bir nüfus artışı yaşanmıştır. Bölgedeki nüfusun değişiminin ana nedeni zaman zaman yaşanan çatışmalardır. Halepçe'de yaşanan ölümler zaman zaman büyük göçlere sebep olmuştur. Ancak 1991'de Körfez Savaşı sonrası güvenli bölge ilan edilen bölgede Saddam'ın baskısı azalmış ve bunu sonucunda halkın güvenliği sağlanmıştır. Yine bu duruma paralel olarak belli dönemlerde çatışma yaşayan iki büyük Kürt partisi KDP ve KYB 1990'larda kendi aralarında yaşanan problemleri gidermiş ve bunu sonucunda da istikrar sağlanmıştır.

2003 yılında ABD'nin Irak'a müdahalesi sürecinden sonra Kürtler güçlenmiştir. Kürtler güç kazandıkça ekonomik gelirleri artmış ve bunun sonucunda hayat standartları yükselmiştir. Buna ek olarak Irak'ın geri kalan bölgelerinde yaşanan olaylar ve siyasi anlaşmazlık bazı Arapların Kürt bölgesine güç etmesine neden olmuştur.[92] Ayrıca 2014 yılında IŞİD'in ortaya çıkmasıyla da toplumsal yapıda hareketlenmeler meydana gelmiştir. Baskılardan kaçan Arap Şiiler Kuzey bölgelere göç etmiştir. Yaşanan bu iki durumdan dolayı Irak Kürt bölgesel yönetiminin toplumsal yapısı 2000'li yıllarda hızlı bir değişime uğramıştır.

Bölgede yaşanan karışıklıklardan dolayı nüfus sayımı sağlıklı bir şekilde yapılamamıştır. Ancak çeşitli kaynaklar yaklaşık olarak 6 milyona yakın insanın yaşadığını göstermektedir. Bu sayının % 70'ini (4 milyon) Kürtler, % 20'sini (1,5 milyon) Türkmenler, % 10'unu (500.000) ise diğer etnik unsurlar oluşturmaktadır.[93] Nüfus 3 önemli vilayetin merkezinde toplanmıştır. 2015 yılında bölgedeki istatistik kurumunun verilerine göre başkent Erbil'in nüfusu 2 milyon 9 bin 367, Süleymaniye 2 milyon 39 bin 68, Duhok'un nüfusu ise 1 milyon 423 bin 114 olarak belirlenmiştir.[94] IKBY'de bilinenin aksine sadece Kürtler yaşamamaktadır.

[92] "Kuzey Irak'ın Toplumsal Siyasal Yapısı ve Kürt Bölgesel Yönetimi'nin Türkiye ile İlişkileri", *ORSAM* (Nisan 2011), Rapor 40, s.7.
[93] Sezai Özçelik, "Türkiye- Amerika Birleşik Devletleri-Irak İlişkileri: Bermuda Şeytan Üçgeni-2000-2007 Dönemi Boyunca Kuzey Irak, Jeopolitik ve PKK", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, Mayıs 2013, Cilt: 2, No: 1, s. 5.
[94] İşte Kürdistan Bölgesinin Nüfusu, Rudaw, (Çevrimiçi), http://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/0409201511, 12 Ocak 2018.

Türkmenler başta olmak üzere Araplar ve Hıristiyanlar da yaşamaktadır.[95] Toplumsal ve siyasal yapıyı değerlendirmek için bu yapılara bakmakta fayda vardır.

1.2.2.1. Kürtler

IKBY içinde yaşayan nüfusun büyük kısmı Kürtlerden oluşmaktadır. Ayrıca Kürtler, IKBY sınırları dışında Irak'ın diğer bölgelerinde de ikamet etmektedirler. Kerkük, Musul ve Diyala gibi kentler yanı sıra başkent Bağdat ve Kut'ta da ikamet etmektedirler. Bu dağınıklığın ana nedeni toplumsal yapıdır, ve toplumsal yapı denilince akla ilk gelen aşiretçiliktir.[96] Bölgede başlıca önemli aşiretler Çamçamal kentinde Hamawend Aşireti; Şehrazur, Halepçe ve Harmal bölgesinde Caf Aşireti; Mustafa Barzani ve oğlu Mesud Barzani'nin mensubu olduğu Büyük Zap nehrinin kuzeyinde, Zibar ve dağlık bölgelerinde Barzan aşireti; Kerkük ve Hanekin bölgesinde Berzenci ve Taliban Aşiretleri; Revanduz ve civarında Şirman ve Bıradost Aşiretleri; Süleymaniye yakınlarında bulunan Herki aşiretidir.[97] Özellikle KDP'in güç tabanını aşiretçilik oluşturmaktadır. IKBY Başkanı Mesud Barzani aynı zamanda bir aşiret lideridir. Fakat son dönemlerde aşiret liderliğinden daha çok bölgenin liderliğine yönelik adımlar atmıştır. İki büyük parti olan KDP ve KYB kendi aralarında yaptıkları antlaşmalarla ve kurdukları kurumlarla bölgeyi aşiretçilikten kurtarıp modern bir yönetim için büyük bir çaba içine girmişlerdir.

IKBY'de Kürtler arasında tek ortak bir dil yoktur. Birden fazla Kürt lehçesi kullanılmaktadır. En yaygın kullanılan lehçe Kurmanci lehçesidir. Büyük Zap suyunun güneyinde Sorani lehçesi ağırlık basmaktadır. Bu iki lehçe dışında Gorani lehçesi de kullanılmaktadır. Bu lehçelerden herhangi birini konuşan, diğer lehçeleri de anlayabilmektedir.[98] Son dönemlerde ortak bir lehçesinin kullanılması için çeşitli forumlar düzenlenmiştir.

Toplumsal yapıyı etkileyen diğer bir olgu da dindir. Bölgede yaşayan Kürtlerin büyük çoğunluğu Sünni Müslümandır. Şii Kürtler daha çok IKBY'nin sınırları dışında yaşamaktadırlar. Ayrıca bölgede Ezidilik de bir inanç kümesi

[95] Bölgede önemli bir nüfusa sahip olan Ezidiler etnik olarak Kürtler içinde değerlendirilmiştir. Ek olarak başka bir başlık altında ele alınmamıştır.
[96] ORSAM, Kuzey, s.8.
[97] Sameen, ABD'nin, s.16.
[98] Yıldız, Irak, s.23.

oluşturmaktadır. Ezidiler daha çok Duhok yakınlarındaki Xanek ve Şari'e, Zaho yakınlarında Derebun'un köylerinde ve Şeyxan bölgesinin kıyısında küçük bir kent olan Ba'edre'de yaşamaktadırlar.[99] Yukarıda sayılanlar dışında da inançlar vardır. Fakat bunların toplumsal yapıyı etkileyecek kadar büyük rolleri yoktur.

1.2.2.2. Türkmenler

IKBY'nin sınırları içinde Kürtlerden sonra ikinci büyük grubu Türkmenler oluşturmaktadır. Bölgenin üç önemli vilayetinde yaşamalarına rağmen en çok başkent Erbil'de ikamet etmektedirler. Erbil'in şehir merkezi sayılan kale bölgesinin büyük bir kısmında Türkmenlerin oturduğu bilinmektedir. Sayıları hakkında kesin bir rakam olmamakla beraber bölge nüfusunun yaklaşık %10'una yakın olduğu tahmin edilmektedir.[100] Türkmenlerin tamamına yakını Sünni Müslüman'dır. Mezhepsel olarak yüzde 77'si Sünni, yüzde 23'ü Şii'dir. Ancak Kerkük civarında ikamet eden Hristiyanlar da bulunmaktadır. Şii Türkmenler, Tuzhurmatu, Kerkük, Hanekin ve Telafer'de yaşamaktadırlar. Bölgedeki Türkmenler Hanefi mezhebine bağlıdırlar.[101]

1990'lı yıllarda Türkmenlerin en güçlü siyasi örgütlenmesi olan Irak Türkmen Cephesi'nin de merkezinin yer aldığı Erbil'de birçok küçük Türkmen partisi mevcuttur. Ancak ABD'nin Irak'a müdahale etmesi sonucu Irak Türkmen Cephesi (ITC) merkezini Kerkük'ü taşımıştır. Bunun sonucunda Irak Kürt Bölgesel yönetimi içindeki siyasi etkinliği zayıflamıştır. Kürtler ile aralarındaki rekabet nedeniyle Türkmenlerin bölgedeki siyasi varlık göstermesi zaman zaman zorlaşmaktadır.[102]

1.2.2.3. Hıristiyanlar

Kürtler arasında her zaman Hristiyan cemaatler yaşamıştır. Avrupalıların bölgeye müdahalesi başlamadan önce üç Hıristiyan dini-etnik cemaati yaşamaktaydı. Birincisi Arami dili ve Arapça'nın lehçelerini konuşan, Suriye Ortodoks ya da

[99] Christine Alison, *Yezidi Sözlü Kültürü*, Avesta, çev: Fahriye Adsay, İstanbul, 2007, s.62.
[100] Işık, Bağımsızlığa, s.30.
[101] Sameen, ABD'nin, s.21.
[102] ORSAM, Kuzey, s.9.

Yakubi kilisesine bağlı ve çoğunlukla Tur Abdin, Cezire yöresi ve kuzeybatı şehirlerdeki yaşayan Süryaniler; ikincisi Arami dili konuşan, doğu Hıristiyanlığının öteki aşırı ucunu teşkil eden Nasturi kilisesine mensup Asuriler; üçüncüsü ise en büyük Hıristiyan cemaati olan Ermenilerdir.[103]

ABD'nin Irak'a müdahale etmesinden sonra Irak Kürt Bölgesel Yönetim'i dışında kalan bölgelerde yaşayan Hıristiyanlara karşı sık sık saldırılar düzenlenmiştir. Bu durum karşısında daha güvenli bölge olan kuzey bölgelere göç etmişlerdir. 2003 yılında bu yana 10 bin Hristiyan ailenin Irak Kürt Bölgesel Yönetim'inin kontrol ettiği şehirlere göç ettiği bilinmektedir. Özellikle 2009 yılında Irak'ta artan Kilise saldırıları sonucu Hıristiyanlar Kürt bölgelerine kaçmak zorunda kalmışlardır.[104]

1.2.3. Ekonomik Yapısı

IKBY, Türkiye, Suriye ve İran ile sınır komşusu olup zengin enerji yatakların olduğu bir bölgedir. Ayrıca Akdeniz, Basra ve uzak Asya'ya uzanan ticaret kavşak noktasında bulunmaktadır. Yıllardır savaş ve yoksulluk içinde yaşayan bölge Petrol ile düze çıkmaya çalışmaktadır. Amerikan Enerji Enstitüsü'nün (USC) hazırladığı rapora göre, IKBY'de 50 milyar varil petrol bulunmaktadır. Başka bir deyişle bugünkü rakamlarla bölgedeki petrolün mali değeri 3 trilyon dolardır. 4 yıl içinde bölgeden 1 milyon varillik günlük üretim yapılması planlanmaktadır. 1 milyon varillik üretimin getirisi 20 milyar dolar olacak ve bu sayede Irak Bölgesel Kürt Yönetimi, dünyanın en büyük 24. petrol üreticisi konumuna yükselecektir. Yine aynı araştırmaya göre IKBY'de tahmin edilen doğalgaz miktarı 3 trilyon metreküptür.[105]

IKBY'de tarımsal ürünler de bölge için önemli ekonomik kaynak oluşturmaktadır. Fırat- Dicle nehirleri arasında tarıma elverişli toprakları mevcuttur. Başlıca tarımsal ürünler, pirinç, tütün, ayçiçeği, nohut, mercimek, sebze, arpa, buğday ve bazı bahçe ürünleridir. Diğer yanda bölgede sanayi sektöründe Süleymaniye'de iki çimento ve bir şeker fabrikası; Erbil'de iki sigara, gaz, hazır giyim fabrikaları bulunmaktadır. Bölgenin ekonomisinin gelişmesine katkıda

[103] Bruinessen, Ağa, s.46.
[104] Sameen, ABD'nin, s.24-25.
[105] Nazlı Üstün, "Türkiye-Kuzey Irak İlişkileri ve Ekonomik Yansımaları", Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi, 2012, s.3.

bulunan diğer bir kaynak ise sınır kapılarıdır. Habur Türkiye'ye; Haci Umran ve Başmağ İran'a açılan sınır kapılarıdır. Habur sınır kapısına ayrı bir parantez açmak gerekir. Çünkü burası adeta Irak Kürt Bölgesel Yönetimi için bir nefestir. Önemli bir gelir kapısı olması yanı sıra Avrupa ve dünyaya açılan kapıdır.[106]

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin ekonomik yapısı değerlendirdiğimizde sınır kapıları büyük bir önem arz etmektedir. Olası sınır kapıların kapanması bölge ekonomisini temelden sarsabilir. Bu yüzden bölgesel yönetimin komşu ülkelerle ilişkileri önem arz etmektedir. Kısacası bölgenin ekonomik yapısı siyasi ilişkilere bağlıdır.

1.2.4. Siyasi Yapısı

Bölgede ilk seçim 1992 yılında yapılmıştır. Daha sonra 2005 ve 2009 yıllarında da seçim yapılmıştır. Bu demokratik gelişmelere rağmen KDP ve KYB siyasi parti olmaktan ziyade hükümet gibi davranmaya devam etmişlerdir. Bu durum da siyasi yapının zayıf kalmasına yol açmıştır. Ancak bu durumdan rahatsız olan muhalif kesimler çok geçmeden farklı partiler kurmuşlar ve siyasette etkin olmaya çalışmışlardır. Genel itibariyle günümüzde Irak Kürt bölgesel Yönetim'inin siyasetinde etkili olan birden fazla siyasi parti mevcuttur.

1.2.4.1. Kürdistan Demokrat Partisi (KDP)

16 Ağustos 1946 tarihinde Mustafa Barzani tarafından Kürt Demokrat Partisi olarak kurulmuştur. Parti adını 26 Ocak 1953 Kerkük'te yapılan kongrede Kürdistan Demokrat Partisi olarak değiştirilmiştir.[107] Mustafa Barzani'nin ölümünden sonra oğulları Mesud ve İdris partiyi ortak yönetmişlerdir. KDP, 1992 yılında yapılan seçimlerde KYB ile aynı başarıyı göstererek bölgeyi birlikte yönetme başarısını göstermiştir. 2009 yılında yapılan seçimlerde büyük bir başarı elde ederek en güçlü parti olarak ön plana çıkmıştır. KDP Genel Başkanı Mesud Barzani, IKBY'nin Başkanı olurken parti Başkan yardımcısı olan yeğeni N. Barzani Başbakan olmuştur.

[106] Sameen, ABD'nin, s.26-27.
[107] KDP, http://www.kdp.info/p/p.aspx?p=15&l=16&s=040100&r=365, (Çevrimiçi), 15 Ocak 2018.

Duhok ve Erbil'de güçlü olan KDP, milliyetçi muhafazakar bir parti olarak bilinmektedir.

1.2.4.2. Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)

1975 yılında Baas yönetimi ile KDP arasında yaşanan çatışmalardan sonra Kürt siyaseti yok olma ile karşı karşıya gelmiştir. Mustafa Barzani'nin ölümü sonrası KDP zayıflamıştı. Tam da bu dönemde KDP'den ayrılan Celal Talabani 1975 yılında Suriye'nin başkenti Şam'da KYB'yi kurmuştur. Parti KDP'den sonra IKBY'nin en büyük ikinci partisi konumundadır. Partinin temel ilkeleri; Kürtlere bağımsızlık, İnsan haklarına ve demokrasiye saygı, Iraklılara ve Kürtlere barış getirmektir. Süleymaniye'de güçlü olan Parti'nin çekirdek kadrosu liberal bir düşünceye sahiptir. 2009 seçimlerinde 3.parti olarak meclise girmesine rağmen Irak Kürt Bölgesel yönetimi siyasetinde önemli bir partidir.[108]

1.2.4.3. Goran Hareketi

KYB'nin içinde çıkan Goran hareketi aynı zamanda değişim hareketi olarak da bilinmektedir. 25 Temmuz 2009 yılında yapılan seçimlerde ciddi bir muhalefet partisi olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle KYB'nin kalesi olarak bilinen Süleymaniye'de önemli bir oy almıştır. Hareket'in lideri Noşirvan Mustafa'dır. Hareket'in ortaya çıkmasının iki önemli nedeni vardır. Bunlardan birincisi Talabani'nin Bağdat'a geçtikten sonra KYB'nin içindeki hesaplaşmalar ve yolsuzlukların yaşanması, diğeri ise KYB ve KDP'ye karşı yeni bir partiye ihtiyaç duyulmasıdır. Goran hareketi bölgede küçümsenmeyecek kadar güçlü bir harekettir.[109] Noşirvan Mustafa'nın vefatı sonrası Goran hareketi içinde Karizmatik bir lider ortaya çıkmasa da önümüzdeki dönemlerde IKBY siyasetinde önemli bir role sahip olabilir.

1.2.4.4. Kürdistan İslami Birlik Partisi (KİBP)

[108] Sameen, ABD'nin, s.26-27.
[109] Sameen, ABD'nin, s.30.

KİBP, IKBY'de, KDP ve KYB'den sonra üçüncü önemli güç konumunda olan İslamcı partiler arasında en güçlüsüdür. Büyük ölçüde Mısır'daki Müslüman Kardeşler hareketinden etkilenmiştir. Parti, 1994 yılında Selahattin Muhammet Bahaddin tarafından kurulmuştur. Kürdistan İslami Birlik Partisi, Süleymaniye ve Duhok'ta güçlü olup silahtan uzak ve reformlardan yana ılımlı bir muhalif partidir.[110]

1.2.4.5. Kürdistan İslami Cemaati (KİC)

31 Mayıs 2001 tarihinde kurulan parti bölgenin en ilginç partisi konumundadır. Siyasi alandan çok silahlı bir hareket olarak ön plandadır. Ancak KİC silahlı gücünü lağvetmemesine rağmen silahlı eylem yapmamaktadır. Partinin lideri olan Ali Bapir, ABD'nin Irak'a müdahalesine karşı çıkmış ve daha sonra El kaide ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle 22 ay hapiste kalmıştır. Serbest bırakıldıktan sonra tekrar hareketin başına geçmiştir. IKBY parlamentosunda 4, Irak parlamentosundan iki milletvekili olan parti, bölgenin Şeriat hükümlerine göre yönetilmesini savunmaktadır.[111]

1.2.4.6. Siyasi Yapıyı Etkileyen Diğer oluşumlar

IKBY'de beş önemli parti dışında siyasi yapıyı etkileyen diğer partiler ve oluşumlar da vardır. Kürdistan Sosyalist partisi (KSP), Kürdistan Demokratik Halk Partisi (KDHP), Kürdistan Emekçiler Partisi (KEP), Kürdistan Muhafazakar Partisi (KMP) gibi başlıca siyasi partilerdir. Bölgede Hıristiyanları temsil eden önemli partiler; Süryani Demokratik Partisi (SDH) ve Kürdistan Hıristiyan Birliği (KHB)'dir. Türkmenleri temsil eden en önemli siyasi hareket ise ITC'dir.[112]

Sonuç olarak, Kürtlerin bölgede aşiretler halinde yaşamaları siyasi ve sosyal anlamda bir düzen kurmalarına engel olmuştur. 20. Yüzyılda ulusalcı ideolojinin etkisiyle Kürtler ulusal bir yapı kurmak için egemen otoriteye karşı ayaklanmışlardır. Bu süreçte bölgede büyük aktörlerin birbirleriyle yaptıkları güç mücadelesinden

[110] ORSAM, Kuzey, s.13.
[111] ORSAM, Kuzey, s.13.
[112] Kekevi, Devlet, s.161.

faydalanmışlar. Bu güçlerden bazılarının yardımlarıyla özerk bir yapıya sahip olmuşlardır. Ancak gerek aşiret yapıları gerekse de aralarındaki husumetler nedeniyle hedefsiz darmadağın bir örgütlenmeye yönelmişlerdir. Bu örgütlenme kurmuş oldukları bütün kurumlarda kendini göstermektedir.

2.BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN IKBY'YE YÖNELİK POLİTİKALARI

2.1. TÜRKİYE'NİN IKBY'YE YÖNELİK SİYASİ POLİTİKALAR

Türkiye'nin 2003- 2017 yılları arasında IKBY'ye yönelik siyasi politikaları üç ayrı dönemde ele alınabilir. Bunlardan ilki ABD'nin Irak'a müdahalesinden 2007 yılına kadarki dönem "Gerginlik Dönemi". 2008 yılından 2012 yılına kadarki dönem "yumuşama dönemi". Son olarak 2013 yılından (Türkiye'de başlayan barış sürecinden) 2017'ye kadar olan (IKBY tarafından yapılan bağımsızlık referandumuna kadarki) dönem "işbirliği dönemi"dir.

2.1.1. Siyasi İlişkilerde Gerginlik Dönemi: (2003-2007)

ABD, Irak'a müdahale öncesinde hem Türkiye'nin hava sahasını kullanmak hem de güneyinde ordusunu konuşlandırmak istemiştir. Türkiye ise Irak'a müdahale konusunda çok istekli değildi. Türk askeri yetkililer müdahaleye izin verecek tezkereyi savunurken siyasi yetkililer bu konuda net değildi. Bu dönemde iktidar olan AK Parti de kendi içinde çelişkiler yaşamaktaydı. Partinin lideri Recep Tayyip Erdoğan müdahaleyi desteklerken Başbakan Abdullah Gül ve Kürt kökenli milletvekilleri karşıydılar.[1] Sonuç olarak 1 Mart 2003 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması için hükümete yetki verilmesine ilişkin başbakanlık tezkeresi Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) genel kurulunda gizli oturumda görüşülerek oylanmıştır. Yapılan oylama sonucunda, genel kurula katılan 533 milletvekilinin 250'si ret, 264'ü kabul, 19'u çekimser oy kullanılmıştır. Kabul oyları fazla olmasına rağmen oylamada Anayasa'nın 96.maddesinde öngörülen katılanların salt çoğunluğu

[1] Hatice Sultan Gezgin, "Türkiye'nin 2003-2010 Yılları Arasında Kuzey Irak Politikası", Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2011, s.54.

sağlanamadığı için Irak'a müdahaleyi öngören 1 Mart tezkeresi kabul edilmemiştir.[2] Tezkerenin reddiyle Türkiye ABD'den alabileceği maddi yardımları alamamıştır. Ayrıca Süleymaniye'de Temmuz 2003 yılında ABD tarafından Türk askerlerinin başına çuval geçirilip tutuklanması olayı iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Yaşanan gerginlik nedeniyle Türkiye yanı başında bulunan komşusu Irak'ta meydana gelen gelişmelerde aktif rol oynama fırsatını yitirmiştir. ABD bölgede, Türk unsurlar yerine Kürt unsurları kendine müttefik olarak görmüştür. Bu durum Türkiye'yi Irak konusunda bir çıkmaza sokmuştur.[3]

Irak'ta, 30 Ocak 2005'te yapılan seçimlerde, 275 sandalyenin 215'ini kazanan Kürtler ve Şiiler kazançlı çıkmışlardır.[4] Irak Geçici Ulusal Meclisi nisan ayında toplanmıştır. Bu toplantıda Kürt ve Şii tarafları uzlaşarak Celal Talabani'yi Cumhurbaşkanı, İbrahim Caferi'yi de Başbakan olarak seçmişlerdir.[5] Türkiye için bu gelişmeler, Kürtlerin tekrar Irak'ın bir parçası haline gelmesi anlamını taşımıştı. Türkiye'ye göre Kürtler Irak'la birlikte yaşamayı seçmişti.[6] Bu tarihten sonra Türkiye Irak'la diplomatik görüşmelere başlamıştır. Direkt olmasa da dolaylı olarak Kürtlerle de temasların başladığı bir döneme girilmiştir. Türkiye'nin bu dönemde IKBY ile diplomatik ilişkiler içine girmesine yol açan neden Irak yönetiminde Kürtlerin etkin olmasıdır. Fakat bu dönemde PKK'nın artan saldırıları nedeniyle temkinli hareket edilmiştir. Türkiye'nin Irak'a ve IKBY'ye yönelik politika değişiminin asıl olarak 2006 yılında meydana geldiği söylenebilir. Başbakan Erdoğan'ın 5 Kasım'da Washington'da ABD Başkanı Bush ile bir araya gelmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda PKK konusunda ortak hareket etme kararı alınmıştır. 2007 Yılında terör faaliyetlerinin artmasıyla birlikte ABD Türkiye'ye istihbarat sağlamaya başlayarak PKK'ya karşı Türkiye'ye destek vermiştir.[7] Böylece bozulan ABD-Türkiye ilişkileri tekrar rayına oturmaya başlamıştır.

---

[2] Özlem Doruk, "Ak Parti Döneminde Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası: Gerginlikten Uzlaşmaya", Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010, s.60-61.
[3] Gezgin, Türkiye'nin, s.62.
[4] Robert Olson, Koyun ve Kasap: *Irak İşgalinde Bu yana Kürdistan-Irak'ta Milliyetçilik ve Devlet oluşumu*, Orion, Ankara,2008, s.310-311.
[5] Ali Çevik, *Ortadoğu Denkleminde Irak: Türkiye ve ABD*, Bengisu Yayınları, 2011, İstanbul, s.180-181.
[6] Asa Lundgren, *İstenmeyen Komşu: Türkiye'nin Irak Politikası*, Çev: Necla Ülkü Kuglin, Kitapyayınevi, İstanbul, 2008, s.109.
[7] Doruk, AK Parti, s.104.

Sonuç olarak 2003-2007 yılları arasında Türkiye'nin IKBY'ye yönelik politikaları çekinceler nedeniyle temkinli olmuştur. Bu çekincelerin başında bağımsız bir Kürt devletinin kurulması olasılığı, PKK faktörü, Kerkük meselesi ve Türkmenlerin durumu gelmekteydi. Ancak bu dönemde meydana gelen iki gelişme Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarını değiştirmesine yol açmıştır. İlki ABD'nin Türkiye'yle tekrar hareket etmeye başlaması, ikincisi ise AK Partinin tekrar iktidar olup dış politikada daha cesur adımlar atmasıdır. 2008 yılında Türkiye ABD'nin aracılığıyla bölgeyle diyalog kapılarını açmış ve bölgeye yönelik olumlu adımlar atmaya başlamıştır.

2.1.2. Siyasi İlişkilerde Yumuşama Dönemi: (2008-2012)

Genel olarak bakıldığında AK Parti'nin kuruluşundan beri dış politika vizyonu ve iç politika vizyonu arasında belirgin bir tutarlılık ön plana çıkmıştır. Gerek partinin dış politika mimarı Ahmet Davutoğlu'nun eserlerinde gerekse partiye yakın akademisyenlerce IKBY ve PKK birbirini etkileyen faktörler olarak görülmüştür. Ancak İlişkilerin gergin olduğu 2003-2007 dönemlerinde bile tarihsel ve sosyal açıdan Irak Kürtleri tehdit olarak görülmemiştir.[8]

Türkiye-IKBY ilişkileri, 2008 yılının başlarında normalleşmeye başlamış ve diyalog sürecine yönelik yeni adımlar atılmıştır. Özellikle AK Parti tarafından Türkiye-IKBY ilişkileri, ulusal güvenlik alanından siyasi, ekonomik ve kültürel işbirliği alanına çekilmek istenmiştir. Bölgede etkili olan aktörler tarafından PKK'nın ortak düşman ilan edilmesiyle Türkiye, Irak ve ABD arasında yakınlaşma hızlanmıştır.[9] Ayrıca bu dönemde ABD'nin Irak'tan çekileceğini açıklamasıyla birlikte bölgede oluşabilecek siyasi ve ekonomik boşluklar nedeniyle Kürt yönetimi, Türkiye'ye yakın politikalar izlemeye başlamıştır. Türkiye de oluşabilecek boşluklardan PKK'nın faydalanabileceği düşüncesiyle bölgeyle işbirliğine sıcak bakmaya başlamıştır. Bu durum her iki tarafın da söylemlerine yansımış ve karşılıklı ziyaretlerin yapılmasına zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede Ekim ayında Türkiye'nin Irak özel temsilcisi Murat Özçelik Mesud Barzani'yle görüşmüştür. Türkiye bu

[8] Serhat Erkmen, "İç Etkenler Açısından Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasının Dönüşümü", *bilig*, Kış 2015, sayı 72, s.181.
[9] Doruk, AK Parti, s.113.

tarihten itibaren Irak Kürtleri ile işbirliği yapmaya karar vermiştir. Bu politika değişiminin en önemli nedeni ekonomik işbirliği fikri olmuştur.[10] Çünkü Türkiye ileriki dönemlerde bölgeyle ekonomik ilişkilerini önemli bir noktaya getirmiştir.

Dışişleri Bakanı Davutoğlu Kasım 2009'da Erbil'e giderek Barzani'yle görüşmüştür.[11] İlk kez bir Türk bakan bölgeyi ziyaret etmiştir. Bu ziyaret ilişkilerde işbirliğine giden sürecin ilk adımı olarak nitelendirilmiştir. İçişleri Bakanı Beşir Atalay, 3'lü mekanizma[12] toplantısına katılmak üzere Aralık ayında Erbil'e gitmiş ve IKBY'de üst düzey yetkilerle görüşmüştür. Yapılan görüşmeler sonucunda IKBY 3'lü mekanizmaya 4.aktör olarak katılmıştır.[13]

Türkiye ve bölge arasındaki yumuşama süreci enerji işbirliğiyle kendisini göstermeye başlamıştır. 2009 yılında IKBY Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattına petrol vermeye başlamıştır. Böylece bu bölgede çıkan petrol ilk kez Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ulaşmıştır.[14] Bu gelişme bölge için tarihi bir adım olmuştur. Enerji işbirliği Türkiye tarafında da önemli bir adım olarak görülmüştür. Türkiye büyüyen ekonomisinin enerji ihtiyacını karşılayabilecek alternatif bir imkan elde etmiştir. Ayrıca enerji konusunda bağımlı olduğu İran ve Rusya'ya karşı elini güçlendirerek siyasi alanda manevra yapma imkanına kavuşmuştur. Kısacası 2009 yılı Türkiye'nin IKBY'ye yönelik politikalarında önemli değişikliklerin olduğu bir yıl olarak tanımlanabilir. Bölgede bağımsız bir Kürt devleti kurulma olasılığını bir kenara bırakarak bölgeye yönelik siyasi, ekonomik ve kültürel açılımlara başlamıştır.

Kürtler, 2009 yılında Irak'ta yapılan seçimler öncesi koalisyon kurmak için iki önemli aday olan Allawi ve Maliki'ye 19 maddelik bir liste sunmuşlardır. Listede anayasanın 140. maddesinin en az iki yıl içerisinde uygulanması, Kürt partilerin koalisyonda çekilmesi durumunda hükümetin düşmesi, Peşmerge güçlerinin maaşlarının Irak Savunma Bakanlığı tarafında ödenmesi ve petrol yasası taslağının onaylanması gibi talepler yer almıştır. Bu taleplerden en önemlisi petrol yasası taslağı olmuştur. Allawi bu talepleri büyük oranda reddederken Maliki bazılarını

[10] Muhammet Mehdi Erdoğmuş, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası: 2003-2013", Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2013, s.55-56.
[11] Berkan Öğür, Zana Baykal, Ali Balcı, "Kuzey Irak- Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik ve İşbirliği", *ORMER*, Rapor no: 2014/01, Ağustos 2014, s.44.
[12] Türkiye, Irak ve ABD'nin PKK ile mücadele için ortak adımların ele alındığı üçlü bir zirve.
[13] Erkmen, İç Etkenler, s.178.
[14] Öğür, Baykal, Balcı, Kuzey s.45.

kabul edip Kürtlerle anlaşmış ve hükümeti kurmuştur.[15] Özellikle petrol anlaşmalarının geçerliliğini tanıması IKBY için çok önemli bir kazanım olmuştur. Çünkü bu tarihten sonra Türkiye- IKBY arasında daha önce başlayan enerji ortaklığı daha da güçlenmiştir.

2010 yılında ise sonraki yıllarda yaşanacak iyileşmenin artık tamamen başladığı yıl olmuştur. Önceki iki yıl içinde atılan adımlar somutlaşmaya başlamıştır.[16] Yıl içinde Türkiye'nin Erbil Başkonsolosluğu faaliyete geçmiştir.[17] Bununla birlikte Türkiye Kürt bölgesindeki çıkarlarını korumaya ve geliştirmeye devam etmiştir. Aynı yıl petrol sahalarını işletmek de dahil bir çok alandan yaklaşık 3200 Türk firması önemli projelere imza atmıştır. Türkiye'nin Erbil, Süleymaniye ve Duhok'tan oluşan Kürt bölgesindeki yatırımları ve karşılıklı mal alışverişi 5 milyar doları aşmıştır.[18]

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Mart 2011'de Davutoğlu ve kalabalık bir işadamı heyetiyle Erbil'i ziyaret etmiştir. Ziyareti tarihi kılan nokta ilk defa bir Türk Başbakanın IKBY'yi ziyaret etmesi olmuştur.[19] Erdoğan'ın Erbil ziyareti sırasında ikili ilişkilerde önem arz edecek konulardan birisi de IKBY'nin Doğal Kaynaklar Bakanı Aşti Hawrami ile görüşmesi olmuştur. Bu görüşmeyle Ankara'nın Erbil'e yönelik enerji alanında ilgisi önemli ölçüde artmaya başlamıştır. Enerji ortaklığı diğer konulardaki işbirliklerine de öncülük etmeye başlamıştır.[20]

Ankara- Erbil hattındaki işbirliği Barzani'nin 2011 tarihinde Ankara ziyaretiyle daha da güçlenmiştir. Barzani sırasıyla Davutoğlu, Erdoğan ve Gül ile bir dizi görüşme gerçekleştirmiştir. Barzani ziyaretinde ikili ilişkilerdeki sorunlarının temelinin ekonomik olduğunu ve ilişkilerini geliştirmek için her türlü işbirliğine açık olduklarını belirtmiştir.[21] Nitekim THY'nin Erbil'e düzenli uçuşlar başlatması, Türk

[15] Öğür, Baykal, Balcı, Kuzey, s.49.
[16] Erkmen, İç Etkenler, s.178.
[17] Türkiye Cumhuriyeti Erbil Başkonsolosluğu, (Çevrimiçi) http://erbil.bk.mfa.gov.tr/Mission/About, 3 Mart 2018.
[18] Veysel Ayhan, Mesud Barzani'nin Türkiye Ziyaretinin Analizi, Oratdoğu Analiz, cilt 2, sayış:18, 2010, s.10.
[19] Marianna Charountaki, "Turkish Foreign Policy and the Kurdistan Regional Goverment", *Perceptions,*Vol: XVII, No: 4, 2012, s.192.
[20] Öğür, Baykal, Balcı, Kuzey, s.51.
[21] Erdoğmuş, Türkiye'nin, s.64.

Bankalarının Erbil'de şubeler açması ilişkilerin geliştiğinin kanıtı olarak yorumlanabilir.[22]

ABD'nin 5 Aralık 2011'de askerlerini Irak'tan çekmesiyle 9 yıllık müdahale sona ermiştir. Bu çekilme birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Arap baharı ile artan mezhep bazlı çatışmalar Irak siyasetini de etkilemiştir. Sünni olan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık El Haşimi 2010 yılı seçimlerinden sonra Sünnilerin de siyaseten aktif olarak rol oynaması gerektiğini ifade etmiştir. Şii kökenli Başbakan Nuri El Maliki, beyanatlarıyla iç güvenliği tehdit ettiği gerekçesiyle Tarık El Haşimi'i hakkında tutuklama kararı çıkarmıştır. Bu durum ileride oluşacak pek çok sorunun doğmasına neden olmuştur. Tutuklama istemi üzerine Talabani'nin devreye girmesiyle Haşim'i IKBY'ye geçmiş ve daha sonra Türkiye'ye sığınmıştır. Irak'ın Uluslararası düzeyde gerçekleştirdiği girişimlere rağmen Türkiye, PKK'nın üst kadrolarının yıllardır Irak'ın topraklarında olduğunu gerekçe göstererek Haşimi'yi teslim etmeyeceğini açıklamıştır. Bu durum da Maliki Hükümetiyle Kerkük ile başlayan gerginliğin daha artmasına yol açmıştır. Keza Suriye'de yaşanan olaylar ve arkasında bloklaşan Sünni – Şii çatışmaları bölge siyasetini dönüştürmüş ve taşları yerinden oynatmıştır. Bölgede yükselen İran hegemonyasına karşı Türkiye denge unsuru olarak ön plana çıkmıştır. İran-Maliki-Esad birliğinde oluşan Şii bloğuna karşı Türkiye-IKBY-Sünni Arap aşiretlerine dayalı Sünni bloğu doğmuştur.[23] Irak yönetimiyle yaşanan gerginlik Türk Dış politikasında önemli bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. 2012 yılının sonlarında yaşanan krizler nedeniyle Türkiye IKBY'ye yönelik politikalarını çeşitlendirme yoluna gitmiştir.

2.1.3. Siyasi İlişkilerde İşbirliği Dönemi: 2013-2017

2012 yılı sonrası bölgede başlayan güç mücadelesi nedeniyle çeşitli bloklaşmalar oluşmuştur. Bu bloklaşmalar bölge siyasetini derinden etkilemiştir. Türkiye ile bölge yönetimi arasında enerji başta olmak üzere ekonomik, siyasi, ticari ve kültürel yakınlaşmalar olmuştur. Barzani'nin 2011-2012 yılları arasında PKK'nın Türkiye'de şiddeti tırmandırmasına getirdiği eleştiriler ve daha sonra diplomatik

[22] Ayhan, Mesud Barzani, s.15.
[23] Göknur Akçada, "İran-Maliki-Esad İttifakına Karşı Türkiye-Haşimi-Barzani İttifakı", *Turkishny*, Ağustos 2012, (Çevrimiçi) http://www.turkishny.com/drgoeknur-akcada/17-drgoeknur-akcada/88613-iran-maliki-esad-ittifakina-karsi-turkiye-hasimi-barzani-ittifaki, 13 Şubat 2018.

çabaları bu çerçevede değerlendirilebilir. Bütün bu gelişmeler Türkiye'de barış sürecini başlatmış ve bölge yönetimiyle birçok konuda ortak hareket edilmeye başlanmıştır.

2013 yılında Diyarbakır'da toplu açılış töreni gerçekleşmiştir. Açılış törenine Erdoğan'ın daveti üzerine Musud Barzani'de katılmıştır. Barzani yaşanan süreçten çok memnun olduğunu belirtmiştir. Konuşmasını Türkçe bitiren Barzani "*birbirini kabul etmek, kardeşlik yöntemleriyle yaşamak zamanıdır"* diyerek oluşan süreçte ilişkilerin daha da artması için gerekli çabaların gösterilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Aynı törende konuşan Başbakan Erdoğan *ise "Diyarbakır'dan bir isteğim, bir ricam var; eğer siz bu sürece sahip çıkarsanız inanın bu süreç büyüyecektir. Eğer siz bu bahara sahip çıkarsanız bu bahar daha da kalıcı olacaktır."* diyerek Diyarbakır halkının bu sürece sahip çıkmasını ve süreci desteklenmesinin ne kadar önemli olduğunu ifade etmiştir.[24]

Barzani'nin ziyaretinden hemen sonra bu kez Başbakan N. Barzani siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirmesi konusunda temaslarda bulunmak üzere 27 Kasım'da Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Yapılan görüşmenin en önemli gündem maddesi enerji anlaşmaları olmuştur. Bölgede petrol ve doğalgaz kaynaklarının Kerkük- Yumurtalık boru hattı üzerinden Türkiye'ye nakli ve ikinci boru hattının da iki yıl içinde inşa edilmesi hususunda anlaşmaya varılmıştır.[25] Ancak Irak Merkezi Hükümetinin tepkisi ve durumu uluslararası mahkemelere götürme tehdidi Türkiye'nin temkinli davranmasına sebep olmuştur.

Türkiye-IKBY-Irak Merkezi Hükümeti arasında gerçekleşen görüşmeler neticesinde petrol sevkiyatı konusunda uzlaşma sağlanmış ve üçlü mekanizma çerçevesinde işbirliği sağlanmıştır. Buna göre inşa edilen yeni petrol boru hattı aracılığıyla Türkiye üzerinden günlük 350 bin varil petrol sevkiyatının başlamasına ilişkin anlaşma metni imzalanmıştır. Anlaşma elde edilen gelirlerin bir kamu bankasında toplanması, %83'ü Irak Merkezi Hükümeti'ne %17'si IKBY'ye olmak üzere paylaşılması ve sevkiyat konusunda yapılan işlemlerin dekontlarının Bağdat'a

[24] Başbakan Erdoğan: Dağdakiler İnecek, Cezaevleri boşalacak, Hürriyet, (Çevrimiçi) http://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogan-dagdakiler-inecek-cezaevleri-bosalacak-25134624, 15 Mart 2018.
[25] Portre: Neçirvan Barzani, Aljazeera, (Çevrimiçi), http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-necirvan-barzani, 15 Mart 2018.

gönderilmesi konularında üç taraf da mutabık kalmıştır.[26] Petrol sevkiyatının başlamasıyla IKBY önemli bir gelir kaynağı elde ederek siyasi ve ekonomik olarak bölgede önemli bir aktör haline gelmeye başlamıştır.

2014 yılı Türkiye'nin IKBY'ye yönelik politikalarında askeri ve güvenlik politikalarının ön plana çıktığı bir yıl olmuştur. IŞİD'in Irak'ın önemli bölgelerini ele geçirmesi ve petrol kaynaklarını hakimiyet altına alması Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarını yeniden şekillendirmesine neden olmuştur. Haziran ayında Musul'u ele geçiren IŞİD, Türk konsolosluğuna saldırmış ve aralarında Başkonsolos Öztürk Yılmaz'ın da bulunduğu 49 kişiyi rehin almıştır. Türkiye 101 gün sonra bölgedeki Arap aşiretleriyle yaptığı görüşmeler sonucunda rehineleri kurtarmış ve Türkiye'ye getirmiştir. Bu olay özelinde bölgede artan IŞİD tehlikesi bölge yönetimini ve Türkiye'yi ortak hareket etmeye sevk etmiştir. Bu olaylardan sonra Türkiye güney sınırlarının güvenliği konusuna öncelik vermiştir.[27]

IŞİD'in Suriye'nin Kuzeyinde bulunan ve Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Kobani'ye saldırmasının ardından IKBY'nin Türkiye tarafından PKK'nın Suriye kolu olarak görülen Partiya Yekitiya Demokrat (PYD)'ye yardım göndermek istemesi, ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Yapılan diplomatik görüşmeler, Kürtlerin yoğun olduğu Türkiye'nin doğusundaki illerdeki protestolar ve batının baskısıyla Türkiye, Peşmerge güçlerinin Kobani'ye Türkiye toprakları üzerinden geçmesine izin vermiştir. Bir kısım Peşmerge havayolu ile Türkiye'ye ulaşırken bir kısım da silahlı teçhizat ve araçlarla karayoluyla ulaşmıştır. Akabinde Kobani'ye geçen güçler PYD'nin askeri kanadı olan Yekineyen Parastına Gel (YPG)'yle IŞİD'e karşı mücadele etmiştir.[28] Sonuç olarak Kobani'de birlikte hareket etme başarıyı getirmiş, IŞİD ağır bir yenilgiyle çekilmek zorunda kalmıştır. Bu olaydan sonra PYD bölgede güçlenmiştir. Kobani'ye Peşmerge'nin kendi toprakları üzerinde gönderilmesine izin veren Türkiye ileride güvenlik konusunda sorunlar yaşayabileceğini iyi hesaplayamamıştır. Çünkü bu olayın akabinde Türkiye hem içte

---

26 Yıldız Yazıcıoğlu, "Ankara-Erbil-Bağdat Üçgeninde 'Dekont' Çözümü", *Amerikan'ın Sesi*, Aralık 2013, (Çevrimiçi) https://www.amerikaninsesi.com/a/anrkara-erbil-bagdat-ucgeninde-dekont-cozumu/1802850.html, 17 Şubat 2018.

27 Yusuf Ziya Bölükbaş, "2002'den Günümüze Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasının Milliyetçilik Perspektifinde Değerlendirmesi*", Bölgesel çalışmalar*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2016, s. 2015.

28 Iraqi Kurdish forces enter Syria to fight Islamic State, Reuters, (Çevrimiçi) https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis/iraqi-kurdish-forces-enter-syria-to-fight-islamic-state-idUSKBN0IJ18F20141031, 17 Şubat 2018.

hem de dışta güvenlik problemleriyle karşı karşıya kalmış ve bölge politikasını diğer aktörlerin attığı adımlara göre şekillendirmek zorunda kalmıştır.

Kobani olayı, Erbil-Ankara ilişkilerini yeni bir aşamaya getirtmiştir. PKK bu süreçte IŞİD'e karşı kazandığı meşruiyetini Türkiye'de de kazanıma dönüştürmeye çalışınca barış süreci sona ermiştir. Bu aşamada Bağdat'ın da aralarında bulunduğu bazı güçlerin Barzani ve Türkiye'ye karşı PKK'yı desteklemesi Erbil ve Ankara'ın ilişkilerini askeri işbirliği çerçevesinde kurgulamasına neden olmuştur. Ankara Barzani'ye bağlı Peşmerge güçlerine askeri eğitim de dahil olmak üzere silah yardımında bulunmaya başlamıştır.[29]

Ankara-Erbil arası ilişkilerin güvenlik işbirliği çerçevesinde oturmasında 2015 yılında meydana gelen başka olaylar da neden olmuştur. Rus uçağının sınır ihlali nedeniyle Türkiye tarafından düşürülmesi sonrası Moskova'nın tepkisi ve PYD'nin Suriye'nin kuzeyinde artan alan hakimiyeti nedeniyle Türkiye güvenlik kaygısı yaşamıştır. Bu dönemde Bağdat yönetimi Suriye konusunda Rusya ve İran yanlısı politika izlemiştir. Ayrıca Bağdat yönetimi Türkiye'nin Başika kampında Peşmerge'yi eğitmesine sert tepki göstermiştir. Ancak değişen konjektür Ankara'nın Erbil'le birlikte hareket etmesini sağlamıştır. Rusya'nın Türkiye'yi Suriye'de oyun dışında bırakması ve Türkiye'nin Irak'taki askeri varlığının Bağdat tarafından sorgulanması IKBY'yi Türkiye için önemli bir aktör haline getirmiştir.[30] Bu dönemde Türkiye'nin Ortadoğu politikasının bölge yönetimiyle her alanda işbirliği olduğunu söylemek yanlış olmaz. Öyle ki Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Aljazeera'ya yaptığı bir konuşmada İran etkisinde olan Bağdat yönetimini eleştirmiş ve Kürtlerin alması gereken hakları almadığını, verilmesi gereken bütçe payının verilmediğini ifade etmiştir. Aynı konuşmada Erdoğan, Musul da dahil tartışmalı bölgelerde Bağdat hükümetine karşı Erbil'in yanında olabileceklerinin sinyalini vermiştir.[31]

2016 yılına gelindiğinde Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasını etkileyen yeni olaylar meydana gelmiştir. İlk olarak Bağdat yönetimini ve İran menşeli Haşdi

[29] Ali Balci, "Türkiye'nin Üç Irak Siyaseti: 2015 Yıllına Ait Bir Değerlendirme", *OMER*, Ocak 2016, (Çevrimiçi), http://ormer.sakarya.edu.tr/20,3,,53,turkiye_nin_uc_irak_siyaseti_2015_yilina_dair_bir_degerlendirme.html , 6 Nisan 2018.
[30] Balcı, ORMER, 6 Nisan 2018.
[31] Bekir Aydoğan, "Türkiye-IKBY İlişkilerinde Yeni Dönem Mi?", *Ortadoğu Analiz* (Ocak-Şubat 2016), Cilt: 8, Sayı: 72, s.40.

Şabi'nin desteğini alan PKK, Musul'a bağlı Şengal bölgesinde hakimiyeti ele geçirmiş ve orada yeni bir Kandil kurmuştur. Türkiye'nin güvenlik tehdidi olarak algıladığı bu durumu Bağdat yönetimine bildirmesine rağmen herhangi bir sonuç alamamıştır. Bu dönemde Irak merkezi hükümeti gelişen Türkiye – IKBY ilişkilerine alternatif olarak PKK'yı bölgede desteklemiştir. Bağdat bu dönemde PKK'nın Şengal'deki kolu olan Yekineyen Berxwedana Şingal (YBŞ)'yi resmi olarak tanımış, ekonomik ve askeri destek vermiştir.[32] PKK üzerinden Bağdat'ın bölge yönetimini de rahatsız etmesi üzerine N. Barzani nisan ayında Türkiye'ye ziyaret gerçekleştirmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'la yaptıkları görüşmede IŞİD ve PKK başta olmak üzere terör örgütlerine karşı ortak hareket etme konusunu ele almışlardır. Bu görüşmenin etkisini daha sonra gerek N. Barzani gerekse de Mesud Barzani'nin demeçlerinden net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Mesud Barzani PKK ile PYD'nin bir olduğunu ve bölgede huzursuzluk yaratığını ifade etmiştir.[33] Bu tutum KDP ve PKK arasında karşılıklı suçlamaların artmasına ve zaman zaman dolaylı çatışmaların yaşanmasına yol açmıştır.

2017 yılının başında Türkiye, Irak politikasında aktörler arasında dengeli hareket etmeye başladığı bir yıl olmuştur. Türkiye 2016 yılında Suriye'de daha önce karşı karşıya geldiği Rusya ve İran ile ilişkilerini düzeltmeye başlamıştır. Çünkü bölgede PYD'yle hareket eden ABD'yi dengelemek istemiştir. 7 Ocak'ta Irak'ı ziyaret eden Başbakan Binali Yıldırım Bağdat'la var olan sorunların dostane bir şekilde çözebileceklerini ifade ederek başta terör olmak üzere birçok konuda işbirliği yapabileceklerini de işaret etmiştir. Yıldırım, aynı ziyarette Erbil yönetimiyle de görüşmüştür. Yıldırım her iki yönetimle yapılan görüşmelerin olumlu geçtiğini ve birlikte birçok konuda işbirliği yapabileceklerini ifade etmiştir. Aynı konuşmasında Irak'ın toprak bütünlüğü konusunda hassas olduklarını ve Şengal'de artan PKK faaliyetlerine karşı Peşmerge güçlerinin üzerinde düşen görevi yapmalarının gerektiğini, bunun yapılmaması durumunda kendilerinin gerekeni yapacaklarını belirtmiştir.[34]

---

[32] YBŞ Komutanı: Iraklıyız!, Rudaw, (Çevrimiçi), http://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/05012016, 22 Mart 2018.

[33] Barzani: PKK ile PYD aynıdır, Hürriyet, (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/gundem/barzani-pkk-ile-pyd-aynidir-40074445, 22 Mart 2018.

[34] Başbakan Yıldırım Irak'taki temaslarının ardından Esenboğa'da konuştu, Hürriyet, (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/basbakan-yildirim-iraktaki-temaslarinin-ardind-40330451, 22 Mart 2018.

2017 yılının Şubat ayında Türkiye'ye gelen Barzani havaalanında ilk kez gönderene çekilen IKBY bayrağıyla karşılanmıştır. Bu durum başta 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonra iktidara tam desteğini veren Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) lideri Devlet Bahçeli olmak üzere çoğu kesimin tepkisini çekmiştir. Buna karşın Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu bu konunun başka bir yere çekilmesinin doğru olmadığını, yapılananın sıradan bir protokol uygulaması olduğunu ifade etmiştir.[35] Barzani'nin ziyaretinde bayrak tartışması ön planda olurken Türkiye'nin Şengal'de PKK'ya karşı ortak hareket etme konusunda Barzani'yle anlaşması arka planda kalmıştır. Anlaşma gereği IKBY güdümünde olan ve Suriye kökenli Roj Peşmergeleri 3 Mart 2017'de PKK'ya karşı harekete geçmiştir. Ancak ABD öncülüğündeki IŞİD karşıtı koalisyon güçleri araya girerek bu güçleri durdurmuştur.[36]

IKBY'nin Şengal'den PKK'yı çıkartmaması Türkiye'nin Irak'a yönelik politikalarında değişime neden olmuştur. Ayrıca IKBY'nin bağımsızlık referandumu isteği de bu değişimi sağlamıştır. Türkiye bu olaydan sonra Bağdat, İran ve Rusya ile olan ilişkilerine büyük önem vermeye başlamıştır. İran'ın IKBY'nin güçlenmesini engelleme çabaları, yine İran'ın Bağdat üzerindeki gücünün artmaya çalışması ve son olarak Rusya'nın Türkiye'yi NATO'dan uzaklaştırmaya çalışması bu yakınlaşmayı hızlandırmıştır.

IKBY'nin 2017 yılının Mart ve Nisan aylarında Kerkük konusunda attığı adımlar Türkiye'yi rahatsız etmiştir. İlk olarak Kürk kökenli Kerkük valisi Necmeddin Kerim'in imzasıyla kurumlara gönderilen yazıda resmi yazışmalarda Kürtçenin kullanmasının emri verilmiş ve buna uymayanların da idari cezalara maruz kalacağını ilan etmiştir. Vali aynı zamanda İl Meclisi'nin kamu kurumlarında IKBY bayrağının göndere çekilmesini de biran önce kararlaştırılmasını talep etmiştir.[37] Talep doğrultusunda Arap ve Türkmen üyelerinin boykot ettiği İl Meclisi toplantısında Kerkük'te resmi kurumlarda Irak bayrağının yanında IKBY bayrağının da göndere çekilmesi kararı alınmıştır. Kerkük'teki Türkmenlerin ve Arapların

[35] Çavuşoğlu: Bu konuyu başka yerlere çekmek ya biz ya onlar demek doğru değildir, Hürriyet, (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/cavusoglu-bu-konuyu-baska-yerlere-cekmek-ya-40382441, 22 Mart 2018.

[36] Osman Ali, "Kuzey Irak'ta Artan PKK Etkisi: Sincar'da Yeniden Tırmanan Gerginliğin Ötesinde", *Ortadoğu Analiz* (Mart-Nisan 2017), Cilt: 9, Sayı: 79, s. 64-66.

[37] Kerkük Valisi'nden Kürdistan bayrağı ve Kürtçe kararı, Rudaw, (Çevrimiçi) http://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/16032017, 23 Mart 2018.

tepkisini çeken bu harekete Türkiye'de tepkisiz kalmamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Kerkük'te milli bayrak dışında ikinci bir bayrağın asılmasını kesinlikle yanlış bulduklarını, bayrağı asanların bölücülük yaptığını ve bu yanlıştan bir an önce dönmelerini gerektiğini, bunun yapılmadığı takdirde iyi olan münasebetlerinin bozulacağını ifade etmiştir. Benzer açıklamaları Mevlüt Çavuşoğlu da yapmıştır. Ancak tüm tepkilere rağmen İl Meclisi geri adım atmamış tersine olası bağımsızlık referandumuna katılma kararını gündemine almıştır.[38]

7 Haziran'da Barzani'nin siyasi partililerle yaptığı bir toplantıda IKBY ve IKBY dışında kalan tartışmalı bölgeler de dahil olmak üzere 25 Eylül 2017'de bağımsızlık referandumunun yapılması kararı alınmıştır. Kerkük ve Türkmenler konusunda çok hassas olan Türkiye en net ve sert tepkiyi ortaya koyan bölgesel aktör olmuştur. Bunda 17 Nisan'da Cumhurbaşkanlığı sistemini öngören referandumda iktidarın yanında yer alıp "EVET" çıkmasına katkı sağlayan MHP ve Büyük Birlik Partisinin (BBP) Kerkük konusundaki hassasiyetlerini yüksek düzeyde dile getirmesi de etkili olmuştur.

Türkiye'de Partili Cumhurbaşkanı sistemine geçiş için yapılan referandum sonrasında oluşan milliyetçi cephe iç politikada olduğu gibi dış politikada da etkisini göstermiştir Türkiye IKBY ile güçlü siyasi, ticari ve güvenlik ilişkilerine sahip olmasına rağmen bağımsızlık referandumuna ilişkin çok açık ve sert tepki göstermiştir.[39] Başta Cumhurbaşkanı Erdoğan olmak üzere Dışişleri Bakanı ve muhalefet liderleri bu karardan geri dönülmesi gerektiğini şayet referandum gerçekleşirse bölgede kaosa sebep olacağını ifade etmişlerdir. Referandum öncesinde Bağdat ve Erbil'e ziyarette bulunan Çavuşoğlu bir kez daha bu kararın çok yanlış olduğunu ve vazgeçilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Aynı ziyarette Irak'taki mevkidaşıyla yaptığı basın toplantısında Çavuşoğlu, Erbil ile Bağdat arasındaki tüm sorunların ülkenin sınır ve toprak bütünlüğünü içinde çözülmesini arzu ettiklerini belirtmiştir.[40] Ancak bütün öneri ve itirazlara rağmen Mesud Barzani geri adım

[38] Yıldız Yazıcıoğlu, "Erdoğan Kerkük Yorumu", *Amerika'nın Sesi*, Nisan 2017, (Çevrimiçi), https://www.amerikaninsesi.com/a/ankara-kerkuk-te-kurdistan-olusumuna-tepkili/3796149.html, 23 Mart 2018.
[39] Emrah Kekili, Bünyamin Keskin, "Kapıdaki Kriz: Barzani'nin Bağımsızlık Israrı", *SETA* (Eylül 2017), S.23.
[40] Çavuşoğlu: Erbil'den Beklentimiz Referandum Kararının İptali, DW, (Çevrimiçi) http://www.dw.com/tr/%C3%A7avu%C5%9Fo%C4%9Flu-erbilden-beklentimiz-referandum-karar%C4%B1n%C4%B1n-iptali/a-40208348, 23 Mart 2018.

atmamış ve bu konuda kararlı olduklarını ilan etmiştir. Bu tarihten sonra Ankara-Tarhan-Bağdat üçlüsü referandum yapılması halinde IKBY'ye yönelik uygulanabilecek yaptırımlar konusunda görüşmeler yapmaya başlamışlardır. Bilhassa Türkiye referandum öncesinde gerçekleştirdiği Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısından IKBY'ye yönelik siyasi, ekonomik ve askeri tedbirler görüşülmüştür. Alınacak tedbirler konusunda ilk olarak Türkiye, sınırda Irak ordusu ile askeri tatbikat yapmış ve ekonomik önlem olarak Habur sınır kapsının kapatılmasını gündemine taşımıştır.

ABD başta olmak üzere olmak üzere birçok ülkenin ikaz ve uyarılarına, hatta Türkiye, İran ve Irak merkezi hükümetinin yaptırım konusundaki somut adımlarına rağmen bölge yönetimi bağımsızlık referandumunu gerçekleştirmiştir. Süreç öncesinde başlayan Ankara-Tahran ve Ankara-Bağdat ilişkileri bu adımdan sonra farklı bir aşamaya geçmiş ve Türkiye'nin referandum sonrası IKBY'ye yönelik politikaları bu iki aktör ile yapmış olduğu işbirliğine bağlı olarak şekillenmiştir.

2.2. TÜRKİYE'NİN IKBY'YE YÖNELİK EKONOMİ POLİTİKALARI

Türkiye, ABD müdahalesi sonrası oluşan düzende Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve oluşabilecek bağımsız bir Kürt devletinin engellenmesini savunduğu için Irak'tan ekonomik ve ticari olarak yeterince faydalanamamıştır.[41] Ancak bu dönemde başta inşaat ve gıda olmak üzere birçok Türk menşeli şirket bölgeye intikal etmiş ve çeşitli yatırımlar yapmıştır. Ayrıca Irak merkezi hükümetinin yönetimindeki bölgelerin güvenlik sorunu olması ve IKBY'nin görece daha güvenli olması bölgedeki şirketlerle ticaret daha da önem kazanmıştır. Bu konuda birbirileriyle rekabet eden İran ve Türk şirketleri bölge yönetimiyle ilişkilerine büyük önem vermeye başlamışlardır.[42]

2007 yılında Türkiye'de yapılan genel seçimlerde AK partinin ikinci kez iktidarı elde etmesi ve Cumhurbaşkanı olarak Abdullah Gül'ün seçilmesiyle iç politikada olduğu gibi dış politikada da önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu

[41] Arif Sami Uygun, "Türkiye İle İlişkiler Bağlamında, Sosyo-Ekonomik Açıdan Kuzey Irak", Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2012, s.192-193.

[42] Diler Gökbayrak Ağaçdan, "Irak'ın İşgali Sonrası, Türkiye İle Iraklı Kürtler Arasındaki İlişkinin Ekonomi Politiği: (2003-2012)", Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir, 2014, s.19.

dönemde Avrupa Birliği (AB) süreciyle Kürt kökenli vatandaşların talep ve endişeleri ciddi bir şekilde ele alınmış ve sorun güvenlik bağlamından çıkartılarak siyasetin gündemine taşınmıştır.[43] Bu doğrultuda ilk olarak bir yıl sonra Mart 2008 yılında Kürt kökenli olan Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani Türkiye'yi ilk kez ziyaret etmiştir. Ziyaret esnasında gündeme gelen Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi anlaşması aynı yılın Temmuz ayında Başbakan Erdoğan'ın Bağdat'ı ziyaretinde imzalanmıştır. İki ülke Kerkük-Yumurtalık boru hattının kapasitesinin artırılması, doğalgazının uluslararası pazarlara aktarılması için yeni bir boru hattının inşa edilmesi, yeni sınır kapılarının açılması gibi ticari ilişkilerin geliştirmesi konusunda mutabakata varmışlardır.[44] Irak merkezi hükümeti ile yaşanan olumlu gelişmelerden IKBY de etkilenmiş, alt seviyede görüşmeler başlamış, güvenlik merkezli politikalar yerini siyasi gelişmelere bırakmıştır.

2009 yılında Dış Ticaretten sorumlu Devlet Bakanı Zafer çağlayan Irak'la ticaret hacmini geliştirmek üzere bölgeyi 80 işadamı ile birlikte ziyaret etmiştir. Yapılan ziyaret kısa sürede meyvesini vermiştir. Türk firmaları inşaat sektörü başta olmak üzere ulaşım, eğitim, sağlık, iletişim ve gıda gibi birçok alanda IKBY pazarına giriş yapmıştır. Sundukları kaliteli hizmetler sayesinde Türk firmalar daha fazla rağbet görmüştür. Açıkçası bundan IKBY'nin 2006 yılında çıkardığı Yatırım Teşvik Kanunun da etkisi olmuştur. Kanun, başta hammadde gümrük vergisi muafiyeti olmak üzere yatırımcılar için 10 yıllık vergi muafiyeti, arsa tahsisi, kar transferi serbestisi gibi birçok teşvik getirmiştir. Ayrıca yerli işçi çalıştırma zorunluluğu olmaması nedeniyle Türkiye'den birçok kişi farklı sektörlerde çalışmak üzere bölgeye yerleşmiştir.[45]

Türkiye ile IKBY arasındaki ekonomik ilişkiler esas itibari ile 2011 yılının sonunda meydana gelen gelişmelerden dolayı güçlenmiştir. Bu tarihlerde IKBY'nin enerji potansiyeli keşfedilmiştir. İlk olarak Ağustos 2009 yılında *Gulf Keystone Petroleum* Erbil'in 85 km kuzey batısında Şeyhan bölgesinde önemli petrol rezervlerini keşfettiğini ilan etmiştir.[46] Söz konusu bölgede keşif edilen petrol rezervi en kötümser tahminle 12,4 milyar varil olarak ilan edilmiştir. Petrol rezervi

[43] Burak Bilgehan Özpek, "Irak-ABD Güvenlik Anlaşması Sonrası Türk Dış Politikası ve Irak'ın Kuzeyi", *Ortadoğu Analiz* (Ocak 2009), C: 1, Sayı: 1, s.57.
[44] Özden Zeynep Oktav, "Çok Boyutlu Türk Dış Politikasına Bir örnek: Türkiye-Irak Bölgesel Kürt Yönetimi Arasında Gelişen İlişkiler ve Nedenleri", *Ortadoğu Etütleri* (Ocak 2010), C: 2, Sayı: 2, s.59.
[45] Uygun, Türkiye, s.193-194.
[46] TheShaikanDiscovery, (Çevrimiçi),http://www.gulfkeystone.com/operations/shaikan , 10 Mart 2018.

kaynakları bakımında çok önemli olan Kerkük'ün 7-10 milyar varil ile Basra Körfezi'nin 20 milyar varillik petrol rezervine sahip olduğu düşünülürse Şeyhan bölgesinde keşif edilen petrol rezervinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.[47] Ayrıca Amerikan Enerji Enstitüsü'nün (USC) hazırladığı rapor IKBY'nin enerji potansiyelini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Rapora göre bölgede 50 milyar varil petrol ve 3 trilyon metreküp doğalgaz bulunmaktadır.[48] Fakat Bağdat yönetiminin Kürt bölgesiyle yapılacak petrol anlaşmalarının geçersiz olacağını ve bu konuda uluslararası kuruluşlara başvuracağını ilan etmesi Türkiye'nin olası girişimler için çekinceli davranmasına neden olmuştur. Ancak 2011'de *ExxonMobil*'in IKBY'de 848 dönümden fazla alanı kapsayan 6 bölge için sözleşme imzalaması bu çekinceyi gidermiştir.[49] İlk kez büyük bir firmanın IKBY ile sözleşme imzalaması diğer büyük firmaların da ilgisini çekmiştir.

2012 Nisan ayına gelindiğinde IKBY ve Irak merkezi Hükümeti arasında Petrol'ün pazarlanması konusunda gerginlik ortaya çıkmıştır. Bağdat, bölgesel yönetimin taahhüt etiği petrol miktarının ihraç etmediğini ileri sürerek şirketlerin alacaklarını ödememeye başlamıştır. Bunun üzerine IKBY, Kerkük- Yumurtalık petrol hattına verdiği ham petrolü kesmiştir. Aynı yılın ağustos ayında petrol ihracı başlamasına rağmen mevcut krizi bitirememiştir. Şirketlerin alacakları konusunda uzlaşmaya varılamaması üzerine IKBY bölgede önemli bir firma olan Türk menşeli *Genel Enerji*'ye kendi petrolünü ihraç etmesi için izin vermiştir. Firma Kürt petrolünü tankerlerle Türkiye'ye ulaştırmış ve buradan dünya pazarlarına sunmuştur.[50] Bağdat bunun korsan bir satış olduğunu ilan ederek tepki göstermiştir. Buna rağmen Amerikan'ının *ExxonMobil*'i, Fransa'nın *Total*'i, Rusya'nın *Gazprom*'u çok kısa bir sürede bölgeyle enerji rezervleri konusunda önemli antlaşmalar imzalamışlardır. *Genel Enerji* de bu duruma kayıtsız kalmamış ve petrol sevkiyatını daha da artırmıştır.[51]

---

[47] Ali Balcı, "Enerji'sine Kavuşan Komşuluk: Türkiye-Kürdistan Bölgesel Yönetimi İlişkileri", *SETA* (Haziran 2014), Sayı:97, s.12.
[48] Üstün, "Türkiye", s.3.
[49] Iraq, (Çevrimiçi), http://corporate.exxonmobil.com/en/company/worldwide-operations/locations/iraq#About, 10 Mart 2018.
[50] Öğüt, Baykal, Balcı, Kuzey, s. 51.
[51] Mustafa Ekici, "Türkiye- Kuzey Irak Ekonomik İlişkileri ve Barış Ekonomisi: (2011-2015)", Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2016, s.97.

Türkiye, IKBY ile *Genel Enerji Plc*(Genel Enerji 2011 yılında *İngiliz Vallares Plc* ile birleşerek *Genel Enerji Plc* olmuştur) aracılığıyla önemli bir kazanım elde etmeye başlamıştır. *Taq Taq*, *Tawke*, *Miran*, *Bina Bawi* sahalarında faaliyet gösteren[52] şirket, enerji ihtiyacı olan Türkiye'nin elini güçlendirmiştir. Türkiye'nin Petrol ve doğalgaz ihtiyacını IKBY'den tedarik etmeye başlamasıyla enerjiye olan bağımlılığını azaltması açısında önemli bir fırsat elde etmiştir. Türkiye, enerji kaynaklarına sahip ülkelerle ithalatçı konumunda olan ülkeler arasında önemli bir köprü görevi yapmayı üstlenmiştir.[53] Bu bağlamda Türkiye 2012 yılından itibaren enerji kaynaklarının taşıma güzergahlarının çeşitlenmesi için önemli diplomatik görüşmeler gerçekleştirmiştir. 21 Mayıs 2012'de Enerji ve Tabii Kaynakları Bakanı Taner Yıldız Erbil'e gerçekleştirdiği ziyarette Türkiye ve IKBY arasında doğrudan bir boru hattının inşa edilebileceğini belirtmiştir.[54]

2013 yılında IKBY ve Irak Hükümeti arasında gerginlikler had safhaya ulaşmıştır. Maliki, Sünnileri ve Kürtleri dışlamaya başlarken Kürtler de Bağdat'ı dışlamaya başlamıştır. Kürt bölgesel yönetimi, siyasi ve ekonomik olarak rotasını Ankara'ya çevirmiştir.[55] Bu çerçevede Mart ayında bir araya gelen N. Barzani ve Erdoğan milyon dolarlık petrol ve doğalgaz sevkiyatı için boru hattının inşa edilmesi konusunda mutabık kalmışlardır.[56] Bağdat'ın uyarıları üzerine Türkiye anlaşma konusunda temkinli davranmıştır. Ancak IKBY'nin Bağdat'ı ikna etmesiyle uzlaşmaya varılmıştır. İlk başlarda günde 400 bin varil petrol ihraç edilmesi, daha sonra ise bunun 1 milyona çıkarılması konusunda mutabık kalınmıştır. İlk etapta taşınan petrolün yıllık değeri 11,5 milyar doları bulması ve sonrasında bu miktarın 38 milyar dolara varması hedeflenmiştir.[57] Kuşkusuz bu ekonomik işbirliğinin oluşmasında Abdullah Öcalan'ın 2013 Nevrozunda PKK'nın Türkiye'den çekilmesi için yaptığı çağrı da etkili olmuştur. Çağrının ertesi günü PKK ateşkes ilan ederek

---

[52] Snashopt of Genel Energy, (Çevirimiçi), http://www.genelenergy.com/about-us/who-we-are/snapshot-of-genel-energy/ 10 Mart 2018.

[53] Erdal Tanas Karagöl, "Enerjide Yeni Aktör: Irak Kürt Bölgesel Yönetimi", *SETA* (Kasım 2013), Sayı:23, s.2.

[54] Balci, a.g.e., s.18-19.

[55] Yalçın Doğan, "Erbil, Son Aşkımız", *Hürriyet*, Nisan 2013, (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/erbil-son-askimiz-23033246, 10 Mart 2018.

[56] Remziye Yılmaz, "Turkey-KRG Energy Relations: İnternal and External Dynamics", *Journal of Global Analysis*,Vol: 7, No: 2, 2017, s.135.

[57] İşte Kürt Petrolünün Geleceği Tarih, Hürriyet, (Çevrimiçi),http://www.hurriyet.com.tr//ekonomi/iste-kurt-petrolunun-gelecegi-tarih-25349473, 10 Mart 2018.

elindeki 8 Türk askerini bırakmıştır. Bu dönemde başlayan barış süreci Türkiye'nin bölgesel yönetim ile ticari ilişkilerini artırmasını sağlamıştır.[58]

Türkiye ve Bölgesel Kürt Yönetimi arasındaki ticari ve ekonomik işbirliği 2014 yılının başında da devam etmiştir. 15 Mart'ta Başbakan Barzani'yle Davutoğlu bir araya gelmiştir. Davutoğlu Irak sınırında Erbil'de ve Süleymaniye'de önemli sınır kapıları olduğunu ve ileriki dönemde bölgeyle yeni 5 sınır kapısının açılacağını belirtmiştir.[59] Bu görüşmeden bir ay sonra Erdoğan, Başbakan Barzani'yi kabul etmiştir. Görüşmede Erdoğan, bölgeyle enerji işbirliğini sürdürme ve geliştirme konusunda kararlı olduklarını belirtmiştir.[60]

Türkiye ve IKBY arasındaki artan işbirliği 11 Haziran 2014 IŞİD'in ortaya çıkmasıyla sekteye uğramıştır. Örgüt kısa zaman içinde Sünnilerin yoğun olduğu Musul, Diyala, Anbar, Selhaddin kentlerini ele geçirmiştir. Bu tarihten sonra güvenlik konusunda endişeler artmış birçok şirket Irak'tan ayrılmıştır. Bağdat yönetimi güvenliği sağlayamaması nedeniyle IKBY'nin diğer bölgelerle olan irtibatı kesilmiştir. Bu süreçte ticari ilişkiler durma noktasına gelmiştir. Ayrıca bölgede bulunan birçok Türk firması ve işçileri güvenlik nedeniyle bölgeden ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu gelişmelerden dolayı IKBY'de ekonomi durma noktasına gelmiştir.[61]

2015 yılına gelindiğinde başka bir sorun daha ortaya çıkmıştır. 2013 yılında başlayan barış süreci 7 Haziran seçimleri sonrasında sona ermiştir. Barış sürecinin fiilen bitmesi ve PKK'nın Türkiye'nin doğusunda özyönetim ilan etmesiyle başlayan çatışmalar Türkiye-IKBY ekonomik ilişkilerini ciddi manada kesintiye uğratmıştır. Sınır kapılarında olan ticaret kesilmiştir. Güvenlik nedeniyle Türkiye'nin bölgeyle ulaşımı sekteye uğramıştır. Bu süreçte ticari ilişkiler büyük zarar görmüştür.[62] Ayrıca Irak gümrüğünün Türkiye'den gelen araçlara uyguladığı vergiyi arttırması, Petrol fiyatların düşmesi, vize almada yaşanan sıkıntılar gibi nedenler de olumsuz durumu etkilemiştir. Bu durumu rakamlara bakarak da görmek mümkündür. Türkiye ile Irak

---

[58] Nathalie Tocci, "Turkey's Kurdish Gamble", *Istituto Affari Internazionali IAI Working Papers 1310*, April 2013, s.6.
[59] NêçîrvanBarzanî li WanêbiDavutoglu re Civiya, Denge Amerika, (Çevrimiçi), https://www.dengeamerika.com/a/1871917.html, 10 Mart 2018.
[60] Başbakan Erdoğan, Barzani ile Görüştü, Hürriyet, (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogan-barzani-ile-gorustu-26236210, 10 Mart 2018.
[61] Can Acun, "IŞİD'le Mücadelenin Kuzey Cephesi: Peşmerge – Batı İttifakı", *SETA* (Eylül 2014), Sayı: 72, s. 1.
[62] Ekici, Türkiye- Kuzey Irak, s.116.

arasında ticaret hacmi 2013 yılında 12 milyar dolar, 2014'te 10,8 milyar dolar iken 2015 yılında 8,5 milyar dolara kadar gerilemiştir. Bu olumsuz duruma paralel olarak Habur sınır kapısından IKBY'ye 2013 yılında 575 bin, 2014'te 685 bin araç giriş yaparken bu rakam 2015 yılında 606 bine düşmüştür.[63]

Yaşanan ekonomik Kriz PKK'nın Şubat ayında Kerkük- Yumurtalık boru hattına yönelik Şanlıurfa'da yaptığı saldırı ile daha da artmıştır. Saldırı sonrası Kürt petrolünün Ceyhan'a sevkiyatı durmuştur. PKK'nın saldırısına sert tepki veren IKBY yönetimi, Türkiye'den güvenliği daha da artırmasını talep etmiştir.[64] Türkiye güvenlik önlemlerini arttırsa da petrol boru hattı ikinci kez 25 Şubat'ta Şırnak'ın İdil ilçesinde sabotaja uğramıştır. Türkiye'de Enerji Bakanlığı yetkilileri onarım için en az iki haftaya ihtiyaç olduğunu belirterek güvenlik konusunda daha fazla önlem alınacağını belirtmişlerdir. Böylelikle IKBY'nin günde 600 bin varil petrol ihraç ettiği hat onarım için askıya alınmıştır. Kendi zararlarını karşılamak için tankerlerle petrol sevkiyatı yapmak isteyen IKBY bu defa da Bağdat yönetimiyle karşı karşıya gelmiştir. Yaşanan kriz nedeniyle Kerkük- Yumurtalık boru hattına petrol sevkiyatı durmuştur. Ancak yapılan görüşmeler sonrası 5 ay sonra tekrar sevkiyat başlamıştır.[65]

2017 yılında bağımsızlık referandumunun gündeme gelmesi birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Türkiye Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmuş ve bağımsızlık referandumuna sert tepki göstermiştir. Ancak referandum tartışmaları ekonomik ilişkileri etkilememiştir. Eylül ayına kadar sınır ticareti devam etmiş, petrol sevkiyatı konusunda görüşmeler yapılmıştır. Bunun temel nedeni Türkiye'nin Barzani'nin bağımsızlık referandumunu yapamayacağına inanması olmuştur. Türkiye son ana kadar da bu inancını korumuştur. Fakat bağımsızlık referandumu yapılmıştır. Bu tarihten sonra Türkiye, ticari ve ekonomik ilişkilerini gözden geçirmeye başlamış ve bu konuda yeni adımlar atmaya başlamıştır.

---

[63] Ekici, Türkiye- Kuzey Irak, s.120.
[64] PKK, Kerkük- Yumurtalık Petrol Boru Hattına Saldırdı, Hürriyet, (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/pkk-kerkuk-yumurtalik-petrol-boru-hattina-saldirdi-40057178, 11 Mart 2018.
[65] Turkey Starts Repairs On IraqiKurdishOilPipeline As ViolenceFlares, Reuters, (Çevrimiçi), https://www.reuters.com/article/us-turkey-iraq-kurds-oil/turkey-starts-repairs-on-iraqi-kurdish-oil-pipeline-as-violence-flares-idUSKCN0W00EU, 11 Mart 2018.

2.3. TÜRKİYE'NİN IKBY'YE YÖNELİK POLİTİKALARINDAKİ KIRMIZI ÇİZGİLERİ

Türkiye, IKBY ile ilişkilerinin en iyi olduğu dönemlerde bile kırmızı çizgilerinden taviz vermemiş ve bu konuda kararlı duruşunu devam ettirmiştir. Türkiye'nin kırmızı çizgileri güvenlik konusu, Kerkük'ün statüsü ve Türkmenlerin durumu olmak üzere 3 temel başlık altında incelenebilir.

2.3.1. Güvenlik

Türkiye'nin IKBY'ye yönelik politikalarının en önemli ayağını güvenlik sorunu oluşturmaktadır. Bölgedeki güvenlik sorunun kaynağı 15-25 Temmuz 1981'e dayanmaktadır. Bu tarihte PKK Suriye'de 1.Kongresini gerçekleştirmiş ve kamplarda askeri eğitim vermeye başlamıştır. Daha sonra Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad PKK'yı KDP'nin izniyle Irak'ın kuzeyine yerleştirmeye başlamıştır. Yine Suriye'de 1984'te yapılan 2. kongreden sonra PKK Türkiye'de eylem yapmaya başlamıştır. Ayrıca PKK, Irak-İran arasındaki savaştan faydalanarak gücünü artırmıştır. PKK bu süreçte rahat hareket edebilecek alanlar elde etmiştir. Dönemin Irak lideri Saddam Hüseyin savaş boyunca İran'a yardım ettikleri gerekçesiyle Irak'ın Kuzeyinde KDP lideri Mesud Barzani'ye ait güçlere saldırmıştır. Bundan dolayı İran'a kaçmak zorunda kalan KDP'li güçlerin arkalarında bıraktıkları silahlara PKK tarafında el konulmuştur.[66] Örgüt, Irak'ın kuzeyinde oluşan boşluktan yararlanarak güçlenmiş, bu bölge üzerinden Türkiye'ye karşı saldırılarını artırmaya başlamıştır.

1990 yılındaki Körfez Savaşı akabinde meydana gelen gelişmeler sonrası Irak'ın Kuzeyinde Kürt bölgesi kurulmuştur. Türkiye bu dönemde KDP ve KYB ile işbirliği yaparak PKK'yı elimine etmeye çalışmıştır. Zaman zaman Türkiye'den lojistik destek alan bu iki partiye bağlı güçler PKK ile karşı karşıya gelmiş, kanlı çatışmalar yaşanmıştır. Ancak bu konuda çok başarılı olamamışlardır. Bu nedenle Türkiye bizzat kendisi olaya müdahil olmuştur. Birçok kez sınır ötesi operasyonlar yapmıştır. 1999 yılında PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Kenya'da yakalanıp

[66] PKK Nasıl Kuruldu ve Güçlendi?, Aljazeera, (Çevrimiçi),http://www.aljazeera.com.tr/dosya/pkk-nasil-kuruldu-ve-guclendi, 12 Mart 2018.

Türkiye'ye getirilmesiyle örgüt tamamen yok olmayla karşı karşıya kalmıştır. Öcalan'ın PKK'lara "ateşkes ilan edin ve Türkiye'yi terk edin" emrini vermesi üzerine saldırılar durmuş ve örgüt dağılmaya başlamıştır. Ancak 2000'li yılların başında meydana gelen gelişmeler ve ABD'nin Irak'a müdahalesi PKK'nın tekrar toparlanmasına neden olmuştur.[67] ABD'nin Irak'a müdahalesi sonrası PKK Kuzey Irak'ta etkinliğini artmış ve geniş alanda hareket etme imkanına kavuşmuştur. Başta ABD olmak üzere bölgesel aktörlerin PKK'yı bir dış politika aracı olarak kullanması da örgütün işine gelmiş ve PKK bu durumdan yararlanmıştır.[68]

ABD'nin Irak'a müdahalesi sonrası PKK hem militan sayısını hem de silah gücünü artırmıştır. PKK bu süreçte 1999'dan önceki gücüne erişmiştir. Ayrıca PKK psikolojik kazanç da elde etmiştir. Türkiye ile KDP ve KYB'nin arasının bozulması gibi olayların yaşanması PKK'yı daha da memnun etmiştir. Çünkü Türkiye'nin ABD, KDP ve KYB ile ilişkilerinin bozulması PKK'yı dolaylı olarak güçlendirmekteydi. Geç de olsa bunu farkına varan Türkiye, Irak'a Türk askerinin gönderilmesine izin veren 7 Ekim 2003'teki tezkereyi mecliste kabul etmiştir. Bundan rahatsız olan PKK eylemelerine ağırlık vererek Türkiye'den Irak'a mal nakleden kamyonlara ve Bağdat'taki Türk Büyükelçiliğine saldırılar düzenlemiştir.[69]

2005 yılında PKK, IKBY'ye üzerinden Türkiye'ye 2000 civarında militan sokarak geniş ölçekli saldırılar yapmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra birçok saldırı gerçekleştirmiştir. Ankara'nın birçok uyarılarına rağmen Irak Merkezi Hükümeti hiçbir önlem almamış ve Türkiye ile PKK'ye karşı işbirliği yapmaya yanaşmamıştır. Bağdat'ın bu dönemde Türkiye'nin bütün ısrarlarına rağmen işbirliği yapmamakta direnmesinin altında yatan temel neden ABD- Türkiye ilişkilerinin gergin olmasıydı. Tam da bu noktada Başbakan Erdoğan Ekim ayında ABD'ye gitmiştir. Yapılan görüşme sonucu Başkan George W.Bush ve Erdoğan arasında PKK'ya karşı işbirliği antlaşması imzalanmıştır.[70] Ancak antlaşma Türkiye ile IKBY arasındaki işbirliğine bağlanmış ve ABD yönetimi her iki tarafa yakınlaşma önermiştir. Bu döneme kadar

[67] Öğür, Baykal, Balcı, Kuzey, s.45.
[68] Erkan Avcı, " 2003 ABD'nin Irak'ı İşgali Sonrası Türkiye'nin Irak Politikası ve PKK Sorunu (2003-2013)", *USBED* (Eylül 2014), s.4.
[69] Avcı, 2003, s.8.
[70] Öğür, Baykal, Balcı, Kuzey, s.47.

sınır ötesi operasyonların yapılmasını istemeyen IKBY bu defa işbirliğine yanaşmış ve PKK'nın IKBY topraklarında üstlenmesine eleştiriler yapmaya başlamıştır.[71]

ABD ve Türkiye arasında yapılan antlaşmayla PKK'nın bölge ülkeleri ve Irak'ın geleceği açısından istikrar bozucu bir unsur olduğu konusunda mutabık kalınmıştır. ABD PKK'nın bölgedeki faaliyetleri hakkında istihbarat bilgilerini Türkiye ile paylaşma konusunda garanti vermiştir.[72] TBMM bu antlaşmadan sonra orduya sınır ötesi operasyon yetkisi vermiş ve operasyon 1 Aralık 2007 yılında hava harekâtı ile başlamıştır. Akabinde 21 Şubat 2008'de hava destekli kara operasyonu "Güneş Harekatı" ile devam etmiştir. Lakin harekatın 8 gün sürmüş olması kamuoyunu tepkisiyle karşılaşmıştır.[73]

2008 yılında Türkiye ile Irak arasında Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi Anlaşması imzalamıştır. Irak'ın toprak bütünlüğü ve terörizmle mücadele konusunda işbirliğine varılmıştır. PKK'nın tasfiyesi için sadece askeri yöntemlerin yetersiz kalacağını göz önünde bulunduran Ankara, IKBY ile diplomatik görüşmelere başlamıştır.[74] Türkiye tarafından atılan adımlar kısa sürede başarı getirmiştir. 2008 yılında ABD, Bağdat ile SFA (Strategic Farmework Agrement) ve SOFA (Status of Forces Agreement) adında iki antlaşma imzalamıştır. Yapılan antlaşmalar Amerika ile Irak Merkezi Hükümeti arasında siyasi, askeri, ekonomik ilişkilerin geleceğini belirlemeye yönelik yol haritası ve 2011 yılına kadar ABD askerlerin bölgeden çekilmesi ile ilgiliydi.[75] Amerika çekilme sonrası İran'ın bölgede hakimiyeti artar endişesiyle Türkiye'yi Irak Merkezi Hükümeti ve IKBY ile işbirliği konusunda cesaretlendirmiştir. Sonuç olarak ABD, Türkiye, Irak Merkezi Hükümeti ve IKBY arasındaki diplomatik ilişkiler artmış, çok geçmeden işbirlikleri art arda gelmiştir. Özellikle Terörle konusunda atılan adımlar sonuç vermiş ve 2009 yılında PKK lideri Abdullah Öcal'ın çağırısıyla Kandil dağı ve Mahmur Kampı'nda gelen 34 PKK'lı teslim olmuştur.[76]

---

[71] Öğür, Baykal, Balcı, Kuzey, s.48.
[72] Özpek, Irak-ABD, s.58.
[73] Doruk, AK Parti, s.111-112.
[74] Oktav, Çok, s.60-61.
[75] Ufuk Ulutaş, Furkan Torlak, "Çekilme Sonrası Irak'ta Düzen Arayışı", *SETA Analiz* (Aralık 2011), Sayı:49, s.5.
[76] 34 PKK 'lı Habur Sınır Kapısı'ndan girip teslim oldu, Milliyet, (Çevrimiçi), http://www.milliyet.com.tr/acilim-da-kritik-an-siyaset-1151953/, 11 Mart 2018.

PKK, Koma Civaken Kurdistan (KCK)'ye karşı başlayan operasyonları ve Öcalan'a 2011 yılının Temmuz ayında itibaren tecrit uygulanmasını neden göstererek tekrar saldırılar yapmaya başlamıştır. Çatışmayı birçok bölgeye yayan PKK daha önce hiç denenmemiş silahlı yöntemleri kullanarak eylemler gerçekleştirmeye devam ederken Türkiye KCK operasyonlarına hız vermiştir. Öcalan'ın İmralı'dan devreye girmesiyle 12 Eylül 2012'de çatışmalar durmuştur. Akabinde 2013 yılında barış süreci olarak adlandırılan dönem başlamıştır.[77]

IKBY'nin barış sürecinin başlamasında önemli katkıları olmuştur. Mesud Barzani Türkiye ziyareti sırasında PKK'ya karşı tavrını sertleştirmiş, silahla bir yere varılmayacağını belirtmiştir. Barzani silahlı eylemlerin devam etmesi halinde PKK'yı IKBY'nın sınırlarında barındırmayacağını belirterek üstü kapalı bir şekilde tehdit etmiştir.[78] Aynı ziyarette Barzani, Barış Demokrasi Partisi (BDP) Genel Başkanı Selahattin Demirtaş, BDP Genel Başkan Yardımcısı Gültan Kışanak ve Mardin Bağımsız Milletvekili Ahmet Türk ile görüşerek hükümetin başlattığı sürece destek vermelerinin daha iyi olacağını söylemiştir.[79] Barzani bu dönemde yaptığı ziyaretlerle barış sürecinin başlamasında aktif rol oynamıştır.

2013-2015 yıları arasında devam eden sürecin hem Türkiye hem de IKBY için önemli getirileri olmuştur. Sağlanan güvenlik ortamıyla başta enerji konusu olmak üzere ekonomi, ticari ve siyasi alanda birçok adım atılmış ve bu sayede iki taraf da büyük kazanç sağlamıştır. Ancak IŞİD'in 2014'te Irak ve Suriye'de ortaya çıkıp güçlenmesi, buna paralel olarak Türkiye'nin PKK'nın uzantısı olarak gördüğü PYD'nin Suriye'nin Kuzeyinde alan hakimiyeti kazanması tekrar güvenlik sorununu ortaya çıkartmıştır. 7 Haziran 2015'te yapılan seçimler sonrası bir törende konuşan Cumhurbaşkanı Erdoğan, PKK'yı kastederek: *"bunlar ne yazık ki çözüm sürecini anlamadılar, anlamak istemediler, şu anda buzdolabındadır"* diyerek çözüm sürecin durdurduğunu ifade etmiştir.[80]

---

[77] İrfan Aktan, "2009-2013 Çözüm Sürecinde Üç Dönemeç", *Bianet*, 3 Mart 2013, (Çevrimiçi),https://bianet.org/bianet/siyaset/144870-2009-2013-cozum-surecinde-uc-donemec, 12 Mart 2018.
[78] Barzani'den PKK'ya Rest!, Sabah, (Çevrimiçi),https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/04/20/barzaniden-pkk-cikisi, 12 Mart 2018.
[79] Barzani: PKK Beni Dinlerse İyi Olur, Hürriyet, (Çevrimiçi),http://www.hurriyet.com.tr/gundem/barzani-pkk-beni-dinlerse-iyi-eder-20387562, 12 Mart 2018.
[80] Erdoğan: Süreç Buzdolabında, Rudaw, (Çevrimiçi),http://www.rudaw.net/turkish/middleeast/turkey/110820158, 12 Mart 2018.

2015 yılının sonunda Irak'ın büyük bir bölümünü ele geçiren IŞİD, Türkiye ile IKBY'nin güvenlik alanında önemli işbirliği yapmalarına vesile olmuştur. Türkiye güney sınırlarının güvenliğini IKBY ile işbirliği yaparak sağlanabileceğini düşünmeye başlamıştır.[81] Bu gelişmelerden sonra Türkiye gerek PKK'ya karşı gerekse de IŞİD'e karşı IKBY ile ortak hareket etmeye başlamıştır.

2016 yılına gelindiğinde PKK, Ezidilerin yoğun yaşadığı Sincar bölgesinde hakimiyet alanı kazanmıştır. Tam da bu dönemde IKBY Sincar'da PKK'nın Bağdat ve İran'la yaptığı işbirliğinden rahatsızlık duymuş, İran menşeli Haşdi Şabi ile kurduğu ilişkinin gelecekte güvenliğine tehdit olabileceğini düşünmeye başlamıştır. Türkiye de bu dönemde farklı nedenlerden dolayı İran, Irak ve hatta Rusya ile güvenlik konusunda sıkıntılar yaşamıştır. Türkiye IŞİD'le mücadelede Peşmergelere destek vermek için Başika'da bulunan Askeri üssüne takviye gönderince İran, Irak ve Rusya'la karşı karşıya gelmiştir. Bağdat yönetimi Türkiye'den askerlerini çekmesini isterken Rusya konuyu BM'ye götürmüştür. Bu durum karşısında Barzani konunun fazla abartıldığını belirtmiştir. Barzani, Türkiye'nin Irak'taki askeri varlığının sanılanın aksine IŞİD'le mücadelede önem teşkil ettiğini ifade etmiştir.[82]

2016 yılı boyunca Bağdat, Başika'daki Türk askerlerinin varlığı, IKBY ile petrol ticareti ve Sünni Arap aşiretlerle ilişkilerinden dolayı Türkiye'ye tepki göstermiştir.[83] Ancak Türkiye'nin 26 Ağustos 2016 yılında Suriye'de IŞİD'e karşı başlattığı Fırat Kalkanı Operasyonu ile birlikte Irak'ta dengeler değişmeye başlamıştır. Başarıyla tamamlanan hareket güçler dengesini bozmuştur. İttifakların tekrar şekillenmeye başladığı Suriye'de çok geçmeden Irak'ta da etkisini göstermiştir. Daha önce birbirlerinin karşısında olan aktörler işbirliği yapmaya başlamıştır. Bu kapsamda Başbakan Binali Yıldırım 2017 yılında Bağdat'a gerçekleştirdiği temaslardan sonra IŞİD ve PKK'ya karşı mücadelede Irak'la anlaştıklarını açıklamıştır. Yıldırım, Erbil'de yaptığı konuşmasında, *"Sincar bölgesinde PKK'nın konuşlanması, Türkiye'nin milli güvenlik meselesidir, Bu meseleyi de enine boyna konuştuk. Ya Irak merkezi hükümeti ve Peşmerge güçleri buradan PKK'lıları çıkaracak ya da Türkiye olmazsa gereğini yapacak. Bu konuda düşüncemiz,*

[81] Bölükbaş, 2002, s.205.
[82] Aydoğan, Türkiye- IKBY, s.40-41.
[83] Ali Semin, "Türkiye'nin Güvenlik Stratejileri Çerçevesinde Irak ve Suriye*", BİLGESAM* (Şubat 2018), No: 1381, s.3-4.

duruşumuz nettir, bunu da bu ziyaret esnasında ifade ettik"[84] diyerek terör konusunda ne kadar net olduklarını ortaya koymuştur. Yapılan ziyaret sonrasında Türkiye, Irak ve IKBY terörle mücadele konusunda ortak hareket etmeye karar vermişlerdir. Ancak bu güvenlik ittifakı, Barzani'nin bağımsızlık yanlısı tutumu nedeniyle[85] sekteye uğramıştır.

2.3.2. Kerkük'ün Statüsü

Irak'ta yönetime gelen her iktidar Kerkük kenti üzerinde farklı politikalar izlemiştir. Darbelerin yoğun yaşandığı Irak'ta, Kent'in yapısı sürekli değiştirilmeye çalışılmıştır. Özellikle 1968'de "Sosyalist Arap Milliyetçiliği" söylemiyle ortaya çıkan Baas Partisi'nin Irak'ta hakim güç olmasıyla Kerkük'ün nüfus yapısında değişimler meydana getirmiştir. Çoğu köy ve yerleşim yerleri yakılıp yıkılarak buralara alternatif yerler oluşturulup Araplar yerleştirilmiştir. Bununla da yetinmeyen Baas Partisi Araplaştırma politikası kapsamında Kerkük için 1975-2001 yılları arasında arazi ve mülklerin kamulaştırmasına yönelik kararlar almıştır. Bu kararlar kapsamında Kerkük'te Kürtler ve Türkler çıkartılarak yerlerine Araplar yerleştirilmiştir.[86]

Soğuk Savaş bittikten sonra ABD'nin Ortadoğu'ya olan ilgisi artmıştır. ABD, başta Saddam Hüseyin yönetimiyle iyi geçinmeye çalışmış, başarılı olmayınca da onu Kürtlerle dengelemeye çalışmıştır. ABD, daha sonra bunların çözüm getirmediğini anlayınca 2003'ün Mart ayında Irak'a müdahale ederek Saddam'ı devirmiştir. ABD müdahale öncesinde kendi askeri dışında başka hiçbir silahlı gücün Kerkük'e girmeyeceği konusunda Türkiye'ye teminat vermesine rağmen Bağdat'ın düşmesiyle KDP ve KYB Peşmergeleri başta Kerkük olmak üzere Musul, Selahattin ve Diyala'ya yerleşmişlerdir.[87] Adı geçen kentler içinde Kerkük sahip olduğu etnik çeşitliği ve topraklarında barındırdığı enerji rezervleri nedeniyle ön plana

[84] Yıldırım: PKK'ya Karşı Anlaştık, Rudaw, (Çevrimiçi), http://www.rudaw.net/turkish/middleeast/turkey/080120172, 12 Mart 2018.
[85] Barzani Referandum Kararından Vazgeçmiyor, Amerikan'ın Sesi, (Çevrimiçi), https://www.amerikaninsesi.com/a/barzani-referandum-kararindan-vazgecmiyor/3903126.html, 12 Mart 2018.
[86] Bilgay Duman, "Tarihsel Perspektif Işığında Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Kerkük Ziyareti ve Yansımaları", *Ortadoğu Analiz* (Eylül 2012), Cilt: 4, Sayı: 45, s.22-24.
[87] Duman, Tarihsel, s.25.

çıkmaktadır.[88] Keza Kürtlerin silahlı güçleri Kerkük'e girince Araplaştırma politikası kendini Kürtleştirme politikasına bırakmıştır. Kürt liderler tarafından Kürtlerin Kudüs'ü olarak önem atfedilen Kerkük'e bu tarihten sonra yoğun Kürt göçü yaşanmıştır. Kürt yöneticiler tarafından bu durum Saddam döneminde yerinde edilen ailelerin dönüşü olarak ifade edilse de Bağdat ve Erbil arasında kriz oluşmasına engel olamamışlardır.[89]

15 Ekim 2005'te referandumla kabul edilen Irak anayasasının 140. Maddesine göre Kerkük kenti tartışmalı bölgeler arasında yer almıştır.[90] Maddeye göre Baas Parti'sinin uyguladığı politikaların yol açtığı demografik değişimler karşısında normalleşme sağlandıktan sonra 2007 yılında referandum yapılması ve Kerkük'ün kaderinin belirlenmesi öngörülmüştür.[91] 2007 yılına gelindiğinde IKBY referandum yapılmasının zamanı geldiğini ve bu konuda gerekli adımların atılması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak başta Türkiye olmak üzere komşu ülkeler Kerkük'ün 2003-2007 yılları arasında demografik yapısının Kürtler lehine değiştirildiği ve bu nedenle yapılacak referandumun sağlıklı olmayacağını belirtmişlerdir. Süreç, referandum yapılmasını savunan IKBY ile yapılmamasının isteyen taraflar arasında yoğun diplomatik girişimlere sahne olmuştur. Nitekim referandum yapılmasının Kerkük'te var olan istikrarı bozacağını savunan tarafların hassasiyetinin farkında olan BM devreye girmiş, Kürt liderlerini ikna etmiş ve referandumu erteletmiştir.[92]

Türkiye'nin referandumun iptal kararında oynadığı etkili rol sonucunda Türkmenler daha önce boykot ettikleri Kerkük İl Meclisinin çalışmalarına 2008 tarihinden itibaren katılmışlardır. Arap üyelerle yaptıkları aktif çalışmalar sonucunda Kerkük idari yapısını belirleyen 23. madde çıkarılmıştır. Maddeler kapsamında idari yapının %34 Kürt, %32 Türkmen, %32 Arap ve %4 diğer etnik gruplar arasında olmak üzere paylaştırılmasına karar verilmiştir. Karar Kürtlerin bütün ısrarlarına rağmen Türkmen ve Araplarının çabalarıyla alınmıştır. Kürtler, gerçekleştirdikleri

[88] Musul ve Kerkük'te Ne Kadar Petrol Var?, Timeturk, (Çevrimiçi), https://www.timeturk.com/musul-ve-kerkuk-te-ne-kadar-petrol-var/haber-736206, 14 Mart 2018.
[89] Duman, Tarihsel, s.25.
[90] Ali Semin, "Irak'ta Kürt Partileri Arasındaki Rekabet Dinamikleri ve Kerkük Petrolü", *BİLGESAM* (Mart 2017), No: 1363, s.2.
[91] Emrah Kekili, Bünyamin Keskin, Kapıdaki, s. 14-15.
[92] Güzel, Irak'ın, s. 134-135.

yoğun protestolara rağmen değişen konjonktür ve ısrarlar karşısında bu maddeleri kabul etmek zorunda kalmışlardır.[93]

2011 yılında Kerkük'ün idari yapısında önemli gelişmeler meydana gelmiştir. KYB'den Kerkük Milletvekili olan Necmettin Kerim Kerkük Valisi olmuştur. Aynı yılda gelişen IKBY-Türkiye ilişkileri çerçevesinde Barzani, Başbakan Erdoğan'ın Erbil'e ziyareti öncesinde ona jest yaparak Kerkük İl Meclis Başkanlığına Türkmen olan Hasan Turan'ın seçilmesini sağlamıştır.[94] Hasan Turan'ın göreve getirilmesine Araplar tepki göstermiş ve Türkmenleri Kürtlerle ittifak yapmakla suçlamışlardır. Çünkü 2003 yılında Kerkük konusunda Kürtlere karşı Araplarla ittifak yapan Türkmenler 2011 yılından itibaren Kürtlerle ittifak yapmışlardır.[95] Ayrıca 2012 yılında Davutoğlu, Erbil'e yaptığı bir ziyaret sonrası Bağdat yönetimine haber vermeden Kerkük'e gitmesi krize dönüşmüştür. Bağdat yönetimi Davutoğlu'nun haber vermeden böyle bir girişimde bulunmasının Irak'ın içişlerine müdahale anlamına geldiğini ifade ederek Türkiye'ye nota vermiştir.[96] Bu olaydan sonra Türkiye'nin Nuri El Maliki hükümetiyle ilişkileri donma noktasına gelmiştir. Kürtler bu durumu memnuniyetle karşılamışlardır. Çünkü Kürtler bu gelişmeler karşısında Türkiye ve Türkmenlerin desteğini alarak Kerkük'te Bağdat'a karşı ellerini güçlendirmiştir.

2014 yılında IŞİD'in Kerkük'e saldırması ve Irak ordusunun bölgeden çekilmesi Kürtler için önemli bir fırsat yaratmıştır. Peşmerge Kerkük'e girdikten sonra IŞİD'e karşı üstünlük sağlamış, askeri ve siyasi olarak varlığını güçlendirmiştir.[97] Bu tarihten sonra IKBY'nin Kerkük'ü kendi topraklarına katma arzusu artmıştır.

2017 yılı Kerkük konusunda önemli gelişmelerin yaşandığı bir yıl olmuştur. Mart ayında KYB'ye bağlı güçler, Irak Merkezi Hükümet'inin Kerkük'e olan vaatleri yerine getirmediği ve halkın petrol gelirlerinde faydalanmadığını ileri sürerek petrol kuyularına el koymuştur. İdari karmaşaya sebep olan bu olayın akabinde Kerkük Valisi Necmeddin Kerim'in IKBY bayrağının Kerkük'te resmi

[93] Erdoğmuş, Türkiye'nin, s. 72-73.
[94] Kerkük Meclis Başkanı ilk kez bir Türkmen oldu, T24, (Çevrimiçi), http://t24.com.tr/haber/kerkuk-meclis-baskani-ilk-kez-bir-turkmen-oldu,135772, 14 Mart 2018.
[95] Duman, Tarihsel, s.33..
[96] Davutoğlu'nun Kerkük Ziyareti Kriz yarattı, Hürriyet, (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/gundem/davutoglunun-kerkuk-ziyareti-kriz-yaratti-21143218, 16 Mart 2018.
[97] Kekili, Keskin, Kapıdaki Kriz, s.15.

binalara asılması yönündeki kararı karmaşayı daha da arttırmıştır. İlk tepkiler bölgedeki Türkmen ve Araplardan geldikten sonra komşu ülkeler Türkiye ve İran da tepki göstermiştir.[98] Ancak bütün tepkilere rağmen karar geri alınmamıştır. Hatta tam tersine gerginliğin daha da artmasına sebep olan bir adım daha atılmıştır. 41 Üyeli Kerkük İl Meclisi IKBY'nin bağımsızlık referandumuna katılmayı öngören oylamayı yapmış ve oylamaya katılan 24 üyeden 21'i evet diyerek karar kabul edilmiştir. 9 Üyeli Türkmen ve 6 üyeli Arap grubu oylamayı boykot etmişlerdir. Bağdat ve Ankara alınan kararın Irak anayasasına aykırı olduğunu ve bölgede istikrarı bozacağını dile getirmişlerdir.[99] Ancak karar geri alınmamış ve IKBY Kerkük'ü referanduma katmıştır. Bunu üzerine daha önce Kerkük'le ilgili alınan kararlardan tepki vermekle yetinen Ankara, Tahran ve Bağdat referandum sonrasında kentle ilgili somut adımlar atmaya başlamışlardır.

2.3.3. Türkmenlerin Durumu

Türkmenler Irak'a üç dönemde ve üç dalga halinde yerleşmişlerdir. İlk yerleşimleri İslam dininin savunulması için 694'te Bağdat'a bir miktar Türk'ün getirilmesiyle olmuştur.[100] Emevi ve Abbasi döneminde de Irak'a yerleşmeler devam etmiştir. Ancak ikinci önemli yerleşme 1055 yılında Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'in önce Irak'ın kuzeyini daha sonra da Bağdat'ı hakimiyeti altına almasıyla olmuştur. Bu tarihten sonra Türkmenler Musul'u ve civarını vatan olarak kabul etmişlerdir. Üçüncü ve belki de en önemli yerleşmeler Osmanlı döneminde yaşanmıştır. Yavuz Sultan Selim'in Musul'u, Kanuni Sultan Süleyman'ın Bağdat'ı almasıyla bölgede Osmanlı egemenliği artmış ve Türkmenler bölgede önemli alanlara yerleşmişlerdir.[101]

Irak'ta yaşanan savaşlar ve iç isyanlar nedeniyle bu bölgede yaşayan Türkmenler zaman zaman ülke içinde göç etmişlerdir. Kerkük, Musul, Erbil ve

---

[98] Göktuğ Sönmez, "IKBY'nin Genişleme Stratejisi ve Kerkük'te Bayrak Krizi", *ORSAM* (Haziran 2017), No:63, s. 12-13.
[99] Kerkük İl Meclisi'nden bağımsızlık referandumuna katılma kararı, DW, (Çevrimiçi), http://www.dw.com/tr/kerk%C3%BCk-il-meclisinden-ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k-referandumuna-kat%C4%B1lma-karar%C4%B1/a-40287646, 16 Mart 2018.
[100] Sezai Özçelik, "Türkiye'nin Kuzey Irak Bölgesi ve Kürt sorununa Yaklaşımının İncelenmesi: 2000-2007 Dönemi", *Akademik Bakış Dergisi*, Temmuz- Ağustos 2013, Sayı: 37, No: 16, s.6.
[101] Hasan H. Demirel, " Irak'taki Etnik Milliyetçiliğin Bölgeye Yansımaları: Kürtçülük Örneği", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2012, s.27.

Bağdat gibi önemli kent merkezlerinde yer edinmişlerdir. Bu nedenle Türkmenler Irak'ın farklı bölgelerinde yayıldıkları için önemli bir birliktelik oluşturamamışlardır. Birinci Dünya Savaşında sonra Türkiye Cumhuriyeti Musul'da ve Kerkük'te yaşayan Türkmenler aracılığıyla bu bölgede varlığını devam ettirmek istemiştir. Fakat batılı güçlerin engelleri yüzünden başarılı olamamıştır. İleriki dönemlerde Türkiye Irak'ın içişlerine karışmamak adına Türkmenler ile kültürel açıdan olmasa da siyasi olarak iletişimini kesmiştir. Ancak 1991'den sonra siyasi olarak iletişime geçmeye başlamıştır. Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'ın kuzeyinde Kürt bölgesi kurulması ve Kürtlerin kendilerini yönetmesi, Türkiye'yi Türkmenler konusunda harekete geçirmiştir. Bu dönemde Türkiye, Türkmenlerin Kürtler gibi bazı haklara sahip olmasının gerektiğini dile getirse de Saddam hükümeti ile ters düşmemek için bu konuda ısrarcı olmamıştır. 2003 yılında ABD'nin Irak'a müdahalesiyle Irak'ın parçalanması gündeme geldiğinde Türkiye, Türkmenlerin, Kürt ve Araplarla aynı hakka sahip olmalarını gerektiğini dile getirmeye başlamıştır. Fakat ABD'nin tezkere reddiyle Türkiye'yi bölgede uzak tutması durumu değiştirmiştir. Bu tarihten sonra Türkiye'nin direktifleriyle Erbil'de 4 Türkmen partisinin bileşiminde oluşan Irak Türkmen Cephesi ofisini Kerkük'ten taşımıştır. Yine Türkiye'nin direktifleriyle Türkmenler Irak'ın yeniden yapılandırılmasından artan Kürt etkisini Araplarla dengelemeye çalışmışlardır.[102]

2008 yılından sonra Türkiye dış politikada çok yönlü politika izlemeye başlamıştır. Türkiye, IKBY ile attığı olumlu adımlar Türkmenleri de etkilemiştir. Bu politika perspektifinde izlenen yol Türkmenlerin Kürtlerle yakınlaşmasını sağlamıştır. Türkiye 2010 yılında itibaren Irak'ta artan Şii varlığı nedeniyle Kürtleri ve Türkmenleri bir araya getirerek Bağdat üzerinden artan İran'ın hakimiyetini dengelemeye çalışmıştır. Bu doğrultuda politika izlemeye başlayan Türkiye çok kısa bir sürede sonuç almıştır. Kürtlerin desteğiyle Kerkük İl Meclisi Başkan'ı Türkmen bir aday olmuş ve Kerkük'ün idari yapısında önemli rol üstlenmişlerdir. Yine Irak Türkmen Cephesi Erbil'de KDP kongresine katılmış ve akabinde Erbil'de ofisini tekrar açmıştır. 2012 yılında Davutoğlu'nun Erbil'den sonra Kerkük'e gitmesi burada

[102] Güzel, Irak'ın, s. 134-135.

Türkmen yetkilileriyle bir araya gelmesi bazı sorunların çıkmasına neden olmuştur. Bağdat yönetimi bu duruma sert tepki göstermiştir.[103]

Türkiye'nin Irak'ta yaşayan Türkmenlere ilgisi Barzan'in bağımsızlık referandumu kararı almasıyla daha da artmıştır. Özellikle Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Kerkük'ün referanduma katılması kararı bu ilginin artmasına neden olmuştur. Türkiye bağımsızlık referandumu sürecinde Türkmenlerle iletişimini geliştirmiştir. Sonuç olarak Türkiye'nin IKBY'ye yönelik politikalarında Türkmenler önem arz etmektedir. Türkmenlerin önümüzdeki dönemlerde Türkiye'nin Irak'a ve IKBY'ye yönelik politikalarında önemli bir yer edinecekleri varsayılmaktadır.

2.4.BAĞIMSIZLIK REFERANDUMU SONRASI TÜRKİYE'NİN IKBY'YE YÖNELİK POLİTİKALARI

Bağımsızlık Referandumuna giden süreç 2014 yılında IŞİD'in ortaya çıkmasıyla başlamıştır. 2014 Haziran ayında Musul düştükten sonra Irak ordusu başta Kerkük olmak üzere birçok bölgeden çekilmiştir. Bu durum karşısında IKBY Peşmergeleri IŞİD'e karşı harekete geçerek çok geçmeden Kerkük'e girmişlerdir. Böylelikle Kürtler yıllardır egemenlik altına almak istedikleri Kerkük'ü kontrol altına almışlardır.[104] IKBY Kerkük'ten sonra Musul'un çevresi de dahil olmak üzere Irak anayasasının 140. maddesine göre tartışmalı olan bölgelerin büyük kısmını fiili olarak kontrol etmeye başlamıştır.

Mesud Barzani 2015 yılında verdiği bir röportajda ilk kez açık bir şekilde bağımsızlık referandumu isteğini dile getirmiştir. Barzani IŞİD'in ortaya çıkmasıyla meydana gelen gelişmelerin Irak'ın yapısının değişmeye zorladığını, önceki Irak'ın başarısız olduğunu ve yeni Irak'ın oluşturulmasının kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir. Aynı röportajda 100 yıl önce Ortadoğu sınırlarını çizen Sykes-Picot anlaşmasının geçerliliğini yitirdiğini ve yeni sınırların kanla çizildiğini söyleyerek

[103] Davutoğlu'nun Kerkük Ziyareti Kriz yarattı, Hürriyet, (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/gundem/davutoglunun-kerkuk-ziyareti-kriz-yaratti-21143218, 16 Mart 2018.
[104] Iraqi Crisis Is Unexpected Prize for Kurds, Haaretz, (Çevrimiçi), https://www.haaretz.com/iraqi-crisis-windfall-for-kurds-1.5251824, 20 Mart 2018.

referandumun ilk sinyalini vermiştir.[105] Barzani 2015 ve 2016 yıllarında da birçok kez aynı yönde açıklamalar yapmıştır. Nihayetinde IKBY, 7 Haziran 2017 yılında Irak'tan tamamen ayrılmayı öngören bağımsızlık referandumunu 25 Eylül 2017 yılında yapılacağını ilan etmiştir.[106] Aynı açıklamada tartışmalı bölgeler içinde yer alan Kerkük, Hanekin, Sincar ve Mahmur'un da referandumun kapsamında olacağı belirtilmiştir.[107]

Referandum kararına başta Türkiye olmak üzere birçok devlet ve uluslararası kurum sert tepki göstermişlerdir. Ayrıca Türkiye yapılması planlanan referandumun talihsiz bir karar olduğunu, Irak'ın toprak bütünlüğünü öngören Irak anayasasına aykırı olduğunu ifade etmiştir. Ancak Türkiye, İran ve Irak'ın sert tepkisine ve Uluslararası itirazlara rağmen IKBY geri adım atmamıştır. Bütün öneri ve tekliflere rağmen IKBY referandumu daha önce ilan ettiği tarihte yani 25 Eylül 2017'de gerçekleştirmiştir.[108]

IKBY Yüksek Seçim Komisyonu tarafında yapılan resmi açıklamaya göre referandumda 4 milyon 581 bin 255 kişiden 3 milyon 305 bin 925 kişi oy kullanmıştır. Geçerli oy sayısı 3 milyon 85 bin 935 iken 21 bin 180 oy da geçersiz sayılmıştır. IKBY'de ve idaresi dışındaki diğer bölgelerde yapılan referanduma katılım oranı %72 olarak açıklanmıştır. Kesin sonuçlara göre referanduma Evet diyenlerin oranı %92.73, Hayır diyenlerin oranı ise %7.27 olarak ilan edilmiştir.[109] Tartışmalı bölgeler olarak bilinen başta Kerkük olmak üzere Musul'un batısında Şengal ilçesiyle doğusundaki Başika kasabası, Tuzhurmatu ve Hanekin ilçeleriyle Mendeli, Celavla ve Karatepe kasabalarında da sandık kurulmuştur. Ancak Türkmenlerin ve Arapların yoğun olduğu bölgelerde referandum protesto edilmiş ve sandık başına gidilmemiştir. Bu bölgeler içinde katılım oranı Tuzhurmatu (%67) ve Kerkük'te (78,7) olmuştur. Ayrıca KYB'nin güçlü olduğu Süleymaniye'de katılım

---

[105] Barzani: Yeni sınırlar kanla çiziliyor, Aljazeera, (Çevrimiçi), http://www.aljazeera.com.tr/haber/barzani-yeni-sinirlar-kanla-ciziliyor, 20 Mart 2018.

[106] Iraqi Kurds Announce Independence Vote İn September, Sputniknews, (Çevrimiçi),https://sputniknews.com/middleeast/201706071054416537-iraqi-kurds-independence-referendum-september/, 20 Mart 2018.

[107] Ahmet Yusuf Gitan El-Cumeyli, "IKBY Bağımsızlık Referandumu ve Bağdat Hükümetinin Kriz Yönetimi", *Ortadoğu Analiz*, C: 9 , S: 83, s. 32.

[108] Emrah Kekili, Can Acun, "Referandum Sonrası Kerkük ve Tartışmalı Bölgelerin Durumu: Türkiye'nin Pozisyonu", *SETA Perspektif* (Ekim 2017), Sayı: 181, s.1.

[109] Yüzde 92.73 EVET!, Rudaw, (Çevrimiçi),http://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/270920177, 21 Mart 2018.

oranı %50'de kalması IKBY'nin kendi içinde çelişkiler yaşadığını ve partiler arasında konsensüs olmadığını ortaya çıkarmıştır.[110]

Referandum sonuçları sonrası tepkiler peş peşe gelmiştir. BM, bağımsızlık referandumun sonuçlarının istikrarı bozabilme ihtimalinden endişe duyduklarını belirtmiştir. BM, Irak'ın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı duyduklarını, Bağdat ile Erbil arasındaki sorunların yapısal bir diyalogla çözülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Sonuçları tanımayacağını açıklayan Ankara, IKBY ile olan sınırlarını kapatmıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan IKBY'den yapılan petrol sevkiyatını da durdurma tehdidinde bulunmuştur. İran da Bağdat'ın çağrıları üzerine sınır kapılarını ve hava sahasını kapattığını ilan etmesine rağmen daha sonra yaptığı açıklamada sadece hava sahasının kapattıklarını duyurmuştur. Bağdat ise askeri müdahaleyi gündeme getirerek en sert tepki veren aktör olmuştur.[111] Nihayetinde Ankara-Tahran-Bağdat üçlüsü IKBY'ye karşı hareket etme konusunda mutabık kalmışlardır. Bu ülkeler neler yapabileceklerini görüşmek için aralarında yoğun diplomasi trafiği yaşanmıştır. Kuşkusuz bu görüşmelerin öncülüğünü de Türkiye yapmıştır.

Birçok tepkiyi beraberinde getiren tartışmalı bağımsızlık referandumu sonrası Mesud Barzani halkın çoğunluğunun "Evet" oyu kullandığını ve bundan dolayı Irak merkezi hükümetinin yaptırımlarla tehdit etmek yerine kendileriyle ciddi diyaloga girmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca bu süreçte zorluklarla karşılaşmalarının normal olduğunu ve bunları zamanla aşabileceklerini belirten Barzani, uluslararası aktörlerin ve devlet liderlerinin çıkan sonuca saygı duymalarını istemiştir.[112] Komşu ülkelerinin tepkisine yönelik yaptığı açıklamada ise referandumun bağımsızlık ilanı anlamına gelmediğini ve kendilerinin bölge için tehdit olmadıklarını belirtmiştir. Ancak Ankara-Tahran-Bağdat diyalog yolunun tekrar açılması için referandum sonucunun koşulsuz iptal edilmesini ve Irak'ın bütünlüğünün teyit edilmesini

---

[110] IKBY bağımsızlık referandum sonuçları: Evet, yüzde 90'ın üzerinde, T24, (Çevrimiçi), http://t24.com.tr/haber/ikby-bagimsizlik-referandum-sonuclari-evet-yuzde-90in-uzerinde,448829, 21 Mart 2018.

[111] Kuzey Irak'ta Sandıktan Bağımsızlık Çıktı, DW, (Çevrimiçi), http://www.dw.com/tr/kuzey-irakta-sand%C4%B1ktan-ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k-%C3%A7%C4%B1kt%C4%B1/a-40680733, 21 Mart 2018.

[112] Mesud Barzani: 'Zorluklarla Karşılaşabiliriz Ama Aşacağız, Amerika'nın Sesi, (Çevrimiçi), https://www.amerikaninsesi.com/a/4045399.html, 21 Mart 2018.

istemişlerdir. Barzani sonuçlarının kesinlikle iptal edilmeyeceğini ilan etmesinin ardından başta Türkiye olmak üzere komşu ülkeler tepkilerini somutlaştırmaya başlamışlardır.

Türkiye, gerçekleşen referandum nedeniyle IKBY'ye yönelik uygulanması öngörülen yaptırımları 22 Eylül'de düzenlenen Milli Güvenlik Kurulu toplantısında ele almıştır. Yaptırımlar ilk olarak IKBY yönetiminde olan Dohuk, Erbil ve Süleymaniye'ye gitmeme çağrısı ile başlamıştır.[113] Bu çağrıdan sonra yaptırım seçenekleri Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Yıldırım'dan gelmiştir. Referanduma sert tepki gösteren Erdoğan IKBY'nin can damarı olan petrol vanasının kendilerinde olduğunu ve kapatabileceklerini ifade etmiştir. Yaptırımların bununla sınırlı olmayacağını siyasi, ekonomik ve ticari alanlarda gerekli adımların atılacağını işaret etmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan "bir gece ansızın gelebiliriz" diyerek güvenlik bağlamında askeri müdahale seçeneğinin de masada olduğunun ipucunu vermiştir. Benzer açıklamalar yapan Başbakan Yıldırım Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın gündeme getirdiği askeri müdahale seçeneğine açıklık getirmiştir. Yıldırım, muhataplarının Irak merkezi hükümeti olduğunu, Türkmenlere yönelik şiddet olaylarının artması halinde duyarsız kalınmayacağını ve atılacak olası askeri adımların Bağdat yönetimi ile koordineli olacağını belirtmiştir.[114]

Bağdat, sınır kapılarının ve havalimanlarının kontrolünün kendilerine devredilmesi için referandumun yapıldığı günden itibaren IKBY'ye üç günlük süre tanıdığını deklare etmiştir. Bu nedenle Türkiye referandum sonrası ilk günlerde yaptırımlar konusunda Bağdat yönetiminin atacağı adımları beklemiştir. Çünkü Türkiye bu konuda tek başına değil, Irak merkezi hükümeti ve İran ile ortak hareket etmek istemiştir. Bunun önemli nedenleri vardır. Birincisi Bağdat yönetimi ile koordineli hareket ederek yaptırımlara meşrutiyet kazandırmak, ikincisi ise Tahran ve Bağdat'la oluşturduğu diplomasi aracılığıyla askeri müdahale olmadan siyasi, ekonomik ve ticari baskı kurarak IKBY'ye geri adım attırmaktır. Farklı nedenleri olsa da Türkiye, İran ve Irak merkezi hükümeti IKBY'nin tamamen elimine edilmesini istememişlerdir. Tahran'ın ABD ve İsrail'in müdahalesinden, Bağdat iç

[113] Dışişleri Bakanlığı'ndan sabah saatlerinde son dakika açıklaması, Hürriyet, (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/dunya/disisleri-bakanligindan-sabah-saatlerinde-son-dakika-aciklamasi-40589271, 24 Mart 2018.

[114] Erdoğan'dan IKBY'deki Referanduma Tepki: Giriş-Çıkış Kapatılacak, Bir Gece Ansızın Gelebiliriz, BBC Türkçe, (Çevrimiçi), http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41383662, 24 Mart 2018.

çatışma olasılığından ve Türkiye oluşacak boşlukta PKK'nın güçlenmesinden endişe duydukları için ilk aşamada ambargo şeklinde uygulanacak yaptırımlarla başarılı olmaya çalışmışlardır.

İttifak kapsamında atılan ilk adım ortak askeri tatbikat olmuştur. Türkiye'nin referandum kararına karşı 18 Eylül'de IKBY sınırlarında başlattığı askeri tatbikata 26 Eylül'de Irak Özel Kuvvetleri de katılmıştır. 30 kadar tam teçhizatlı Irak ordusuna mensup askerin katıldığı tatbikata, fırtına obüsleri ve zırhlı personel taşıyıcılarının yanı sıra hava savunma sistemleri taşıyan araçlar da katılmıştır. Kullanılan araçlarda Türk ve Irak bayraklarının dalgalanması IKBY'ye karşı gözdağı niteliğinde olmuştur.[115] Türkiye'nin tek başına IKBY'ye yönelik gerçekleştirdiği ilk yaptırım ise IKBY'ye bağlı yayın kuruluşları hakkında olmuştur. Bölgenin yayın kuruluşları olan Rudaw, K24 ve Waar TV kanallarının Türksat'tan çıkarılması kararı alınmıştır.[116]

Irak merkezi hükümetinin IKBY'ye tanıdığı üç günlük süre sona ermeden iki taraf arasında ilk temas yaşanmıştır. Bu temasın Irak parlamentosunun Başbakan İbadi'ye Kerkük'e asker gönderme yetkisinin verilmesinden sonra olması IKBY cenabında artan endişelerin aza indirilmesi girişimi olarak görülmüştür. Ancak Bağdat yönetiminin IKBY'den koşulsuz olarak referandumun iptal edilmesi, sınır kapılarının ve havalimanlarının kontrolünü teslim edilmesini istemesi nedeniyle görüşmeden herhangi bir sonuç alınamamıştır. IKBY sınır kapılarının ve havalimanların denetimlerin devredilmesini kabul etmemiş, Kerkük'e müdahale konusuna ise tepki göstermiştir. Daha önce Bağdat hükümeti tarafından görevinden azledilen Kerkük valisi Necmeddin Kerim, kendisinin görevden alınmasının yasalara ve anayasaya aykırı olduğunu, Kerkük'e asker gönderilmesi kararının da siyasi bir karar olduğunu belirtmiştir.[117]

Bağdat'ın tüm girişimlerine rağmen geri adım atmayan IKBY yönetimine peş peşe yaptırımlar gelmiştir. Uçuş yasağının başlamasıyla Erbil ve Süleymaniye havalimanları boş kalmıştır. Türkiye ise ikinci yaptırım olarak bu iki kentte olan uçak seferlerini durdurmuştur. Daha sonra ise IKBY'nin elinde olan Habur sınır kapısına

[115] Barzani'ye Sınırda 'Çifte Bayrak', Hürriyet, (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/gundem/barzaniye-sinirda-cifte-bayrak-40591396, 24 Mart 2018.
[116] Barzani'ye Yakın Üç Kanal Türksat'tan Çıkarıldı, Mepanews, (Çevrimiçi), https://www.mepanews.com/barzaniye-yakin-uc-kanal-turksattan-cikarildi-9496h.htm, 24 Mart 2018.
[117] Kerkük Valisi Kerim: Rusya'ya Güveniyoruz, Sputniknews, (Çevrimiçi), https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709271030337086-kerkuk-valisi-rusya-bagdat-erbil/, 24 Mart 2018.

alternatif olarak Ovaköy ve Irak'ın güneyine doğru Telafer-Musul ve devamında Bağdat-Basra hattının işletilebileceği gündeme getirilmiştir. Ayrıca Peşmerge'nin denetiminde olan Halil İbrahim Gümrük Kapısı'nın Bağdat ve Türkiye'nin ortak operasyonuyla kontrol altına alınması da seçenekler arasında ele alınmıştır. IKBY uçuşların durdurulmasına ve sınır kapılarının denetimi konusunda yapılan ortak çalışmalara rağmen buraları teslim etmemiştir.[118]

Türkiye üçüncü yaptırım olarak Erbil'e nakit akışını ve daha önce Peşmerge güçlerine verilmekte olan askeri eğitim programlarını durdurmuştur. Ayrıca sınır kapılarının güvenliği için güvenlik önlemlerini arttırmıştır. Uçuş yasağı ve Habur adımlarından sonra önemli bir yaptırım daha olmuştur. Türkiye bundan sonra Irak konusunda tek muhatabının Bağdat olduğunu net bir şekilde göstermiştir.[119] Ankara'nın Irak merkezi hükümeti tarafından verilecek tüm kararlara destek vereceğini ve petrol sevkiyatı konusunda tek muhataplarının onlar olacağını dillendirmesi en önemli yaptırım olarak ön plana çıkmıştır.[120] Çünkü IKBY'nin can damarı, Türkiye ile yapılan ticaret ve enerji ihracatı olmuştur. Daha önce Habur ile ilgili atılan adımdan sonra bu adım da Erbil'i ekonomik olarak zor durumda bırakmıştır.

Yapılan yaptırımlar IKBY'nin geri adım atmasını sağlamamıştır. Tam tersine Mesud Barzani Cumhurbaşkanı Erdoğan ve İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani görüşmesinden iki gün önce Kerkük'ü ziyaret etmiş ve burada Peşmerge komutanlarıyla önemli bir toplantı gerçekleştirmiştir. Bu hareket, Kerkük üzerinde Ankara-Tahran ve Bağdat'a meydan okuma olarak değerlendirilmiştir. Ancak Erdoğan-Ruhani görüşmesinden IKBY'ye yönelik sert adımların atılması kararı çıkmıştır. Bir gün sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bazı kanaat önderleriyle bir araya gelen Erdoğan, IKBY'ye yönelik yapılan yaptırımların sadece bir başlangıç olduğunu ifade etmiştir.[121]

---

[118] Sınırda 'Kapı' Savaşı: Türkiye ve Irak'tan Ortak Operasyon, Hürriyet, (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/dunya/sinirda-kapi-savasi-turkiye-ve-iraktan-ortak-operasyon-40593921, 24 Mart 2018.
[119] Ankara Düğmeye Bastı: Sana Para yok!, Hürriyet, (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/dunya/ankara-dugmeye-basti-sana-para-yok-40595125, 24 Mart 2018.
[120] Türkiye'den İbadi'ye Petrol Güvencesi, DW, (Çevrimiçi), http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyeden-ibadiye-petrol-g%C3%BCvencesi/a-40720961, 24 Mart 2018.
[121] Erdoğan'dan Sert Açıklama: Sınırlar da Hava Sahası da Kapatılacak, Hürriyet, (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bu-yapilan-dort-dortluk-nankorluktur-40600940, 25 Mart 2018.

IKBY kendisine yönelik artan yaptırımlar karşısında Kürt kökenli Irak Cumhurbaşkanı Faud Masum'un devreye girmesini istemiştir. IKBY, Bağdat yönetimi ile diyalog kurmaya hazır olduğunu ilan etmiştir. Fuad Masum'un inisiyatif almasıyla Mesud Barzani, Cumhurbaşkanı yardımcıları İyad Allavi, Usame Nuceyfi ve bir grup Iraklı parlamenter ile Süleymaniye'de görüşmüştür.[122] Görüşme sonunda Irak'taki siyasi ortamın yatıştırılması, görüşmelerin şeffaf bir zeminde yürütülmesi, IKBY üzerindeki yaptırımların kaldırılması ve en kısa zamanda Erbil ve Bağdat arasında toplantıların başlaması konularında mutabık kalındığı açıklanmıştır. Ancak iki taraf arasında yapılan ilk görüşmede Bağdat tarafının Ankara ve Tahran'ın da isteğiyle referandum sonucunun iptalini şart koşması görüşmeleri tıkamıştır. Bu tarihten sonra ortamı gerecek karşılıklı adımlar atılmıştır. IKBY, Kerkük gibi tartışmalı bölgelerde mevzilerini güçlendirirken Irak merkezi yönetimi ise askeri müdahale için Türkiye ve İran ile görüşmelerini hızlandırmıştır.[123]

İran Devrim Muhafızları Ordusu Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani'nin Kerkük'e askeri müdahale için Irak ile ortak hareket eden Şii menşeli Haşdi Şaabi'yi teşvik etmesiyle gerginlik had safhaya ulaşmıştır.[124] Sonuçta 15 Ekim'i 16 Ekim'e bağlayan gece Irak ordusu Kerkük'e askeri müdahalede bulunmak için harekete geçmiştir. Kerkük'te KYB'nin Bağdat yönetim ile anlaştığı ifade edilen KYB Peşmergelerinin çekilmesiyle KDP Peşmergeleri de fazla direnmeden çekilmek zorunda kalmışlardır.[125] Irak ordusu ve Haşdi Şaabi güçlerinden oluşan birlikler çok geçmeden Kerkük'ü tamamen denetim altına almışlardır. Ayrıca aynı güçler Ninova Ovası, Şengal, Başika, Mahmur ve Diyala vilayetine bağlı Hanekin ve Celevle bölgelerini Peşmerge güçlerinden geri alarak 2014'ten çekildikleri bölgelerde tekrar kontrolü sağlamışlardır. Irak ordusunun askeri müdahalesi neticesinde IKBY siyasi, ekonomik ve politik olarak çökmüştür.[126]

Askeri müdahale sonrasında Irak Başbakanı Haydar El İbadi, Türkiye ziyaretinde Cumhurbaşkanı Erdoğan ile yaptığı 2,5 saatlik görüşmede başta terör ile

---

[122] Erbil ile Bağdat Arasında İlk Temas, Rudaw, (Çevrimiçi), http://www.rudaw.net/mobile/turkish/kurdistan/071020174, 25 Mart 2018.
[123] IKBY ve Bağdat 4 Madde Üzerinde Mutabık Kaldı, Turkishny, (Çevrimiçi), http://www.turkishny.com/headline-news/2-headline-news/254673-ikby-ile-bagdat-4-madde-uzerinde-mutabik-kaldi, 25 Mart 2018.
[124] Halilzad: Çatışma İhtimali Yüksek, Rudaw, (Çevrimiçi), http://www.rudaw.net/turkish/middleeast/12102017, 25 Mart 2018.
[125] Bilgay Duman, "Referandum Sonrası IKBY'de Siyasi Durum ve Geleceği", *Ortadoğu Analiz* (Kasım-Aralık 2017), Cilt: 9, Sayı: 83, s. 16.
[126] El-Cumayli, IKBY, s. 35.

mücadele olmak üzere işbirliği vurgusu çıkmıştır.[127] Türkiye'den sonra İran ile diplomatik görüşmeler gerçekleştiren İbadi, referandum kararının alınmasından sonra kurulan Ankara-Tahran-Bağdat ittifakının devam etmesi yönünde çaba göstermeye devam etmiştir. Kendisine karşı oluşan bu ittifaka reaksiyon vermek için referandum sonuçlarının dondurma kararı alan Mesud Barzani başarılı olamamış ve istifa kararını düşünmek zorunda kalmıştır.

Bağımsızlık referandumu sonrası artan baskılar ve 16 Ekim'de Irak ordusunun başta Kerkük olmak üzere birçok yeri IKBY'den alması Mesud Barzani'nin liderliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. İç muhalefetten artan tepki ve akabinde bazı siyasi partilerin parlamentodan çekilmesi gibi gelişmeler tepkilerin daha da artmasına sebep olmuştur. Bu nedenle Mesud Barzani 29 Ekim 2017'de parlamentoya gönderdiği bir mektupta 1 Kasım'dan itibaren görevine devam etmeyeceğini ilan etmiştir. Nihayetinde 1 Kasım'da Barzani'nin görevi sonra ermiştir. Bu tarihten sonra Mesud Barzani'nin yeğeni ve aynı zamanda damadı olan Başbakan N. Barzani ve KYB'nin önemli figürü olan Celal Talabani'nin oğlu Kubat Talabani IKBY'nin yönetiminde aktif rol oynamaya başlamıştır. N. Barzani Türkiye ve İran için kabul edilebilir bir figür olarak ön plana çıkmıştır. Özellikle Türkiye'ye yakın olması IKBY için ilişkileri yeniden toparlanması imkanını sağlamıştır.[128]

N. Barzani'nin görevi üstlenmesi başta ABD olmak üzere komşu ülkeler olan Türkiye ve İran tarafından da olumlu karşılanmıştır. N. Barzani görevi devraldıktan sonra yapılan ilk bakanlar kurulu toplantısından sonra basına önemli mesajlar vermiştir. Başbakan N. Barzani, Türkiye de dahil bütün ülkelerle sorunların çözümü için görüşeceklerini ve ilişkilerini düzeltmek için çaba göstereceklerini ifade etmiştir. N. Barzani, Türkiye'nin kendileri için önemli bir ülke olduğunu, 1980 ve 1990'lı yıllarda karşılaştıkları sorunlarda yanlarında oldukları bu nedenle Türkiye ile ilişkilerini yeniden iyileştirmek için gereken adımların atacaklarını belirtmiştir.[129]

Barzani'nin yapıcı ve uzlaşmacı tavrı Türkiye tarafında olumlu karşılanmıştır. 12 Kasım'da merkez üssü Süleymaniye ve Halepçe şehirleri yakınında bir bölgede

---

[127] Kandil ve Sincar Mesajı, Rudaw, (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/gundem/kandil-ve-sincar-mesaji-40622755, 25 Mart 2018.
[128] Barzani'nin İstifası ve IKBY'de İç Dinamikler, DW, (Çevrimiçi),http://www.dw.com/tr/barzaninin-istifas%C4%B1-ve-ikbyde-i%C3%A7-dinamikler/a-41181076, 24 Mart 2018.
[129] Barzani'den Geri Adım! 'Türkiye Dahil Tüm ülkelerle Görüşmek istiyoruz', Hürriyet, (Çevrimiçi),http://www.hurriyet.com.tr/dunya/barzaniden-geri-adim-turkiye-dahil-tum-ulkelerle-gorusmek-istiyoruz-40635611, 24 Mart 2018.

meydana gelen depremde Türkiye duyarsız kalmamıştır. Türkiye ilk etapta deprem bölgesine 44 personel, 10 araç ve 5 bin çadır göndermiştir. Daha sonra Adana, Muş ve Elazığ'daki Bölge Afet Merkezlerinden 3 bin çadır, 10 bin battaniye, 3 bin ısıtıcı, 10 bin yatak ve 1 mobil mutfağı sevkiyatı için gerekli adımlar atılmıştır. Barzani yardımlarından ötürü Türkiye'ye teşekkür etmiştir.[130] İkinci olarak, N. Barzani bağımsızlık referandumunun ardından ilk kez 1 Aralık 2017 tarihinde Türkiye'ye gelmiştir. IKBY'nin hava sahasının uçuşlara kapalı olması nedeniyle karayoluyla Habur sınır kapısında giriş yapmış, uçakla Şerafettin Elçi Havalimanı'ndan İstanbul'a hareket etmiştir.[131] Daha sonra temaslarda bulunmak üzere İstanbul'dan Avrupa'ya geçmiştir. Bu iki gelişme Türkiye'nin bağımsızlık referandumu sonrası IKBY'ye yönelik politikalarından bir yumuşamanın başladığının somut göstergeleri olmuştur.

2018 yılı IKBY için diplomatik görüşmeleri de beraberinde getirmiştir. IKBY, Irak merkezi hükümeti ile temas sağlamış ve sorunlarının çözümü için diyalog kapılarını aralamıştır. Aynı zamanda N. Barzani yılın ilk bakanlar kurulu toplantısından sonra yaptığı açıklamada Türkiye ile aralarındaki diyalog kanallarının her zaman açık olduğunu ve Türkiye'nin kendileri için önemli bir devlet olduğunu ifade etmiştir.[132] N. Barzani, Bağdat ile olan sorunlarının çözülmesinde Türkiye'nin önemli rol üstlenmesini arzulamıştır. Çünkü daha önce iki taraf arasındaki problemlerin giderilmesinde Türkiye aktif rol oynamıştı. Ancak bu dönemde Ankara, Bağdat ile referandum kararından sonra başlayan ittifakını bozmak istememiş ve Bağdat'ın atacağı adımlara göre kendini konumlandırmıştır.

Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından, Suriye'nin Halep iline bağlı Afrin kasabasına terör örgütlerine yönelik yapmış olduğu 'Zeytin Dalı Hareketi'ne IKBY'nin üst yönetiminden tepki gelmemiştir. Bu durum IKBY'nin Türkiye ile ilişkilerin bozulabilmesinden duyulan endişeden kaynaklanmıştır. Hatta Zeytin dalı Operasyonuna karşı IKBY'nin bazı bölgelerinde yapılan protestolara yasak getirmesi ve TSK karşıtı eylemlere izin verilmemesi bu minvalde değerlendirilebilir.[133] Daha

[130] Irak-İran Sınırında 7.3 Büyüklüğünde Deprem: Can Kaybı 400'e Ulaştı, BBC Türkçe, (Çevrimiçi),http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41964286, 24 Mart 2018.
[131] Irak Kürt Bölgesel Yönetimi Başbakanı Neçirvan Barzani Türkiye'ye Geldi, Cumhuriyet, (Çevrimiçi),http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/877419/Irak_Kurt_Bolgesel_Yonetimi_Basbakani_Necirvan_Barzani_Turkiye_ye_geldi.html, 24 Mart 2018.
[132] Kritik Çıkış! "Türkiye ile Eskisi Gibi İyi İlişkiler İstiyoruz", Hürriyet, (Çevrimiçi),http://www.hurriyet.com.tr/dunya/turkiye-ile-eskisi-gibi-iyi-iliskiler-istiyoruz-40703555, 24 Mart 2018.
[133] Barzani Yönetimi, TSK'a Karşıtı Eylemleri Yasakladı, Star, (Çevrimiçi), http://www.star.com.tr/dunya/duhokta-afrin-eylemleri-yasaklandi-haber-1309923/, 26 Mart 2018.

önce hakkında silahlı terör örgütü kurmak ve yönetmek suçunda kesinleşmiş hapis cezası bulunan ve kırmızı bültenle aranan Vasat cemaati lideri Şahmerdan Sarı'nın bu dönemde tutuklu bulunduğu IKBY'den Türkiye iade edilmesi[134] ikili ilişkilerde gerginlikten yumuşamaya doğru atılan başka bir adım olmuştur. Ancak asıl yumuşama adımları Almanya'da düzenlenen 54. Münih Güvenlik Konferansında sonra atılmıştır. Konferansa katılan IKBY Başbakanı N. Barzani burada birçok ikili görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelerde Bağdat ile yaşanan sorunların çözülmesi için bazı ülke yetkililerinden destek istemiştir.[135] N. Barzani'nin diplomatik çabaları sonucunda başta ABD olmak üzere AB ülkeleri ve bazı uluslararası kuruluşlar, Erbil ve Bağdat arasındaki sorunların diyalogla çözülmesi için Irak merkezi hükümeti Başbakanı Haydar El İbadi'den adım atılmasını talep etmişlerdir.

Irak merkezi hükümeti çağrılara olumlu yanıt vererek IKBY ile aralarındaki sorunları müzakere etmeye başlamıştır. Bağdat, İlk olarak IKBY ile Kerkük petrolünün yeniden Türkiye üzerinden Ceyhan limanına taşınması konusunda anlaştıklarını açıklamıştır.[136] Daha sonra IKBY üzerindeki uçuş yasağını önce umre için daha sonra tamamen kaldırmıştır. Erbil ve Bağdat arasında karşılıklı olarak atılan pozitif adımlar Türkiye'nin IKBY'ye yönelik politikasını da etkilemiştir. Türkiye de IKBY yönelik uçuş ambargosunu kaldırmış ve karşılıklı uçuşların en kısa zamanda başlayacağını açıklamıştır.[137]

Türkiye'nin IKBY'ye yönelik 2011 yılında başlayan ılımlı politikaları, bağımsızlık referandum kararıyla negatife yöne doğru değişse de referandum sonrasından ikili ilişkilerde tamamen kopma yaşanmamıştır. Alt seviyede de olsa görüşmeler devam etmiştir. 2018 yılının başında ise eski günlere dönüşün sinyalleri verilmeye başlanmıştır. Açıkçası önümüzdeki dönemlerde karşılıklı görüşmelerin başlayacağı, başta enerji olmak üzere siyasi, ekonomi ve kültürel faaliyetler

[134] Kımızı Bültenle Aranan Vasat Cemaat Lideri Türkiye'ye Teslim Edildi, Sputniknews, (Çevrimiçi), https://tr.sputniknews.com/turkiye/201802141032243943-sahmerdan-sari-vasat-cemaati-turkiye-iade-erbil/, 26 Mart 2018.
[135] Münih Güvenlik Konferansı'nda Kürdistan Heyetinden Yoğun Diplomasi Tarfiği, Krdnews, (Çevrimiçi), http://m.krdnews.net/index.php/news/avrupa/munih-guvenlik-konferansinda-kurdistan-heyetinden-yogun-diplomasi-trafigi, 26 Mart 2018.
[136] Irak: Kerkük Petrolü Yeniden Türkiye Üzerinden İhraç edilecek, BBC Türkçe, (Çevrimiçi), http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43220520, 26 Mart 2018.
[137] Turkey to Resume Flights to Erbil, Lifts Ban 'Effective Today': PM, Kurdistan24, (Çevrimiçi), http://www.kurdistan24.net/en/news/817a5f6e-97ce-462d-9dc6-bd7b6b59c6b5, 26 Mart 2018.

alanlarında yeniden işbirliği başlayacağı öngörülmektedir. Türkiye'nin IKBY'ye yönelik politikasındaki ılımlılaşmaya neden olacak etkenler şu şekilde sıralanabilir:

1- Türkiye ve IKBY arasında tarihi ve kültürel bağların mevcut olması,
2- Türkiye menşeli birçok şirketin IKBY'de faaliyet göstermesi, aynı zamanda aralarında bulunan gümrük kapıları her iki tarafın da ekonomisine katkı sağlaması,
3- Türkiye, IKBY ile ilişkilerinde oluşacak gerginlikten PKK'nın yararlanacağını ve terör eylemlerini artırabileceği yönünde duyduğu endişe nedeniyle IKBY'yi gözden çıkaramaması,
4- Türkiye, İran'ın bölgede artan gücünü IKBY ile dengelemek istemesi,
5- Başta ABD olmak üzere batılı ülkelerin Türkiye'ye IKBY ile ilişkilerinin geliştirmesi teşvikleri yönündeki teşvikleri,
6- Türkiye'nin başta Türkmenlerin durumu ve Kerkük'ün statüsü olmak üzere kendisini yakından ilgilendiren konularda direkt olarak muhatap olmak istemesi,
7- Büyüyen bir ekonomiye sahip olan Türkiye, artan enerji ihtiyacı nedeniyle bağımlı olduğu Rusya ve İran'a alternatif olarak IKBY'yi görmesi,

Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı Türkiye'nin IKBY'ye yönelik politikasında yeniden dönüşüm yaşanacağı ve birçok konuda bölgede ortak hareket edeceği söylenebilir. Ayrıca, Türkiye en kısa zamanda bu doğrultuda kırmızı çizgilerinden taviz vermeden adımlar atmaya başlayacaktır. Ayrıca 2018 yılı içinde Irakta yapılması düşünülen genel seçimlerin sonucu da Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasını etkileyecektir.

3.BÖLÜM

İRAN'IN IKBY'YE YÖNELİK POLİTİKALARI

3.1. BAĞIMSIZLIK REFERANDUMU ÖNCESİ İRAN'INIKBY'YE YÖNELİK POLİTİKALARI

İran'ın kendisi için fırsat ve denge olarak gördüğü dönemlerde Kürtlere yönelik yaklaşımı pozitif olurken Kürtleri kendine tehdit olarak gördüğü dönemlerde ise yaklaşımı negatif olmuştur. Bu nedenle Iraklı Kürtlerden kaynaklı meydana gelen fırsat ve tehditler İran'ın bölgedeki politikasını belirlemiştir. Bilhassa Birinci Dünya Savaşı, Irak'ın bağımsızlık süreci, İran'daki İslam Devrimi, Irak'taki Saddam Hüseyin dönemi, ABD'nin 2003 yılında Irak'a müdahalesi, IŞİD'in ortaya çıkışı ve en son olarak IKBY'nin bağımsızlık referandumu kararı İran'ın Iraklı Kürtlere yönelik politikalarının belirlenmesinde önemli rol oynamıştır.

Bağımsızlık referandumu öncesi İran'ın IKBY'ye yönelik politikaları inişli çıkışlı bir seyir göstermiştir. İran Irak'ta yaşayan Kürtlerle ilişkilerini bu dönemde Bağdat yönetimi üzerinden kurmaya çalışmıştır. Bağdat ile yaşanan krizlerde Kürtleri denge unsuru olarak kullanmış ve kendisine olası tehditler için fırsatlar kaynağı olarak görmüştür. Bağdat ile anlaştığı dönemlerde ise Kürtleri yalnız bırakmaktan çekinmemiştir. Kısacası İran'ın, Iraklı Kürtlere yönelik diplomatik, politik, ekonomik ve güvenlik alanlarından yaklaşımı söz konusu süreçlerdeki bölgede değişen çıkarlarına göre şekillenmiştir.

3.1.1. Birinci Dünya Savaşı'ndan ABD'nin 2003'te Irak'a Müdahalesine Kadarki Süreçte İran'ın Iraklı Kürtlere Yönelik Politikası

İran ve Iraklı Kürtlerin ilişkilerinin başlangıç noktası Birinci Dünya Savaşı dönemine dayanmaktadır. 1920 yılında İngilizler ve onların güdümünde olan Bağdat yönetimi, İran'ın Huzistan eyaletinde Şeyh Hazel başkanlığında kurulan 'Arabistan Devleti'nine destek verince Kaçar Hanedanı'nın yönettiği İran da bugünkü Irak topraklarında Mahmut Berzenci önderliğindeki Kürt ayaklanmalarına destek

vermiştir.[1] Bu olay, her ne kadar Osmanlı devletinin çöküşünden sonra İran'dan imtiyaz koparmaya çalışan İngilizlerin girişimi olsa da daha sonra İran-Irak arasında tarihi bir sorun olarak ortaya çıkmış ve bundan dolayı birçok kez karşı karşıya gelmişlerdir. İşte bu tarihten sonra İran batılı güçleri arkasına alan Bağdat yönetimine karşı bölgedeki Kürt isyanlarını destekleyerek kendi güvenliğini korumaya çalışmıştır.

İngilizlerin desteğini arkasına alan Bağdat yönetimine karşı sert tutum sergileyen İran'daki Kaçar Hanedanlığı yönetimi baskılara yenik düşmüş ve nihayetinde devrilmiştir. Yerine İngiliz yanlısı Pehlevi Hanedanı yönetime gelmiş ve Bağdat yönetimi ile olan sorun geçici olarak çözüme kavuşturulmuştu. Üstelik SSCB ve Komünizmin yayılması korkusuyla İran ve Irak'ın yanı sıra Türkiye ve Afganistan'ın dahil olduğu Saadabad Paktı bu gelişmeden sonra imzalanmıştır. Bu antlaşmayla iki taraf arasında göreceli bir barış sağlanmış ve iki ülke birbirlerinin sınırlarına saygılı olmayı teyit etmişlerdir. Ancak İran bu antlaşmadan sonra Kürtlere olan desteğini bıraksa da bağlarını tamamen koparmamıştır.[2]

Bağdat yönetimine karşı ayaklanan Mustafa Barzani başarısız olunca İran'a sığınmak zorunda kalmıştır. Bu dönemde İran'da Sovyetlerden destek alan Qazi Muhammed ile birlikte bir Kürt devleti kurma kararı almıştır. Nihayetinde İran'da Sovyetlerin desteğiyle 22 Ocak 1946'da Mahabad Cumhuriyeti adında bir Kürt devleti kurulmuş ve 11 ay gibi kısa bir süre varlık göstermiştir.[3] SSCB, İran hükümeti ile Azeri politikası doğrultusunda anlaşmasıyla Kürtlere olan desteğini kesmesi karşılığında yapılan antlaşma neticesinde İran, kurulan cumhuriyeti dağıtmış ve Qazi Muhammed başta olmak üzere hareketin liderlerini idam etmiştir. Buna karşın Mustafa Barzani ve beraberindeki Kürtler İran'dan kaçmayı başarmıştır.

[1] Artun Dinç, "İran'ın Irak'ın Kuzeyi'ndeki Oluşum ve Gelişmelere Yaklaşımı", *21. Yüzyıl* (Nisan/Mayıs/Haziran 2008),s.90.
[2] Arif Keskin, "İran'ın Kuzey Irak Politikası", *OMRAN*, (Çevrimiçi),http://tr.omrandirasat.org/yay%C4%B1nlar%C4%B1m%C4%B1z/makaleler/iran%E2%80%99in-kuzey-irak-politikasi-iran-ve-irakli-kurtler.html, 28 Nisan 2018.
[3] Deniz Demir, "ABD'nin Irak İşgaline Kadar Kuzey Irak'taki Kürt Varlığının İran'ın Bölgesel Güvenlik Politikaları Açısından Değerlendirilmesi", *ANKASAM*, (Çevrimiçi),https://ankasam.org/abdnin-irak-isgaline-kadar-kuzey-iraktaki-kurt-varliginin-iranin-bolgesel-guvenlik-politikalari-acisindan-degerlendirilmesi/,20 Nisan 2018.

Mustafa Barzani ve beraberindeki Kürtler uzun bir yolculuk sonrası o dönem yakın ilişki kurdukları SSCB'ye ulaşmışlardır.[4]

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İran dış ilişkilerinde İngiltere'den uzaklaşıp ABD'ye yakın bir politika izlemiştir. İran bu yeni yönelim sonrasından bölgesel politikalarını şekillendirmiştir. Aynı dönemde Irak'ta sol milliyetçi görüş ön plana çıkmış ve SSCB yanlısı politikalar ön olana çıkmıştır.[5] ABD ile bir cephe kuran İran, 1958 darbesinden sonra SSCB yanlısı politika izleyen Irak hükümetine karşı Kürt kartını tekrar devreye sokmaya başlamıştır. Bu nedenle ABD ve İsrail'den güç alan Kürt hareketi, İran tarafından desteklenmiş ve Peşmerge sayısı 1.000 kişiden 20.000 kişiye çıkarmıştır.[6] Aldıkları destekle Kürtler Irak hükümetine karşı isyan başlatmış ve akabinde 1970 yılında yapılan antlaşmayla önemli kazançlar elde etmişlerdir. Ancak Baas rejimi çok geçmeden Kürlere büyük destek veren İran'ın desteğini kesmek için İran'ın lehine olan Cezayir antlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşma neticesinde destekten yoksun kalan Kürt güçleri 1974'te ağır bir yenilgiye uğramışlardır.[7]

İran'da 1979 yılında rejim değişikliği olmuş ve İslamcılar yönetime gelmiştir. İran'daki yeni yönetim bir taraftan içten yeni rejimi güçlendirirken diğer taraftan rejimi dışa da ihraç etmeye çalışmıştır. Kuşkusuz bundan en çok rahatsız olan Saddam olmuştur. Çünkü Irak hem topraklarından önemli bir Şii nüfusu barındırmakta hem de İran'daki Şiiler için kutsal yerler olan Necef ve Kerbela kentlerinin Irakta olması ve etnik yapılarından[8] kaynaklı bir ayaklanmanın sıkıntı doğurabileceğini düşünmekteydi. Bu nedenle Saddam rejim değişikliğinden dolayı toparlanma aşmasından olan İran'a karşı harekete geçme kararını almıştır. İlk olarak İran'ın Kürtlere desteğini kesmesi karşılığından iki ülke arasındaki sınırı belirleyen

[4] Nevzat Çiçek, "Barzan Aşireti ve Barzaniler Kimlerdir", *Timeturk*, Kasım 2013, (Çevrimiçi),https://www.timeturk.com/tr/2013/11/12/barzan-asireti-ve-barzaniler-kimdir.html, 28 Nisan 2018.
[5] Dinç, İran'ın, s.90.
[6] Dinç, İran'ın, s.90-91.
[7] İbrahim Güçlü, "11 Mart 1970: Kürdistan Otonomisi / Halepçe Katliamı", *Kurdistan24*, Mart 2017, (Çevrimiçi), http://www.kurdistan24.net/tr/opinion/39947380-84f8-493c-a93d-a1d7c55eefa7/11-mart-1970--k%C3%BCrdistan-otonomisi---halep%C3%A7e-katliam%C4%B1-, 28 Nisan 2018.
[8] Bu iki kentin nüfusu ağırlıklı olarak Şiiler, Kürtler ve Türkmenlerden oluşmaktadır. Bu nedenle Saddam, İran'ın olası bir müdahale sonucundan bu bölgelerin kaybedebileceğini düşünmekteydi.

ve aleyhine olan 1975 tarihli Cezayir Antlaşması'nı televizyon kameralarının önünde yırtarak İran'a karşı topyekün savaş açtığını ilan etmiştir.[9]

Saddam'ın bu kararı almasından ABD'nin onay sinyali vermesi de etkili olmuştur. ABD İran'da kurulan yeni rejimi desteklememiş ve ona karşı girişimlerde bulunmuştur. Üstelik rejim değişikliği sırasında Tahran büyükelçiliği Ayetullah Humeyni'ye bağlı militanlar tarafından işgal edilmiş ve çalışanları 444 gün boyunca rehin alınmıştı. ABD rehineleri kurtarmak için diplomatik çalışmalar yanı sıra yaptığı askeri operasyon başarılı olamamış, dahası bu operasyonda 8 askerini kaybetmiştir. Bu nedenlerden dolayı İran'daki yeni rejimin zayıflaması için Irak'ın savaş kararı ABD tarafından onaylanmış ve desteklenmiştir.[10]

1980 Eylül ayında Irak'ın saldırısına İran'ın karşılık vermesiyle başlayan Irak-İran Savaşı tam olarak 8 yıl sürmüştür. Savaş boyunca KDP ve KYB'ye bağlı Kürt güçleri İran safında Irak'a karşı savaşmıştır. Bu tarihte İran'dan siyasi, ekonomik ve askeri destek alan Kürtler 1975'te kaybettikleri askeri kapasiteye tekrar sahip olmuş ve Bağdat yönetimine karşı güçlenmişlerdir. İran, savaş sonrasında da Kürt güçlerine sığınma ve barınma hakkı da dahil olmak üzere destek vermeye devam etmiştir. Bu süreçte İran, kendi topraklarını Peşmergeler için bir üs haline getirmiştir.[11] Bu savaş Kürt güçlerini güçlendirirken Saddam'ı da zayıflatmıştır. Bunun farkında olan Saddam Kürtlere karşı saldırlar başlatmıştır. Bu saldırıların en şiddetlisi 16 Mart 1988'de Halepçe'de yaşanmıştır. Savaş sonucundan İran askerlerini sevinçle karşılayan halkı cezalandırmak için Irak hava kuvvetleri kimyasal silah kullanmasıyla binlerce kişi yaşamını yitirmiştir.[12] Ayrıca Saddam yönetimi hem İran ile yapmış olduğu savaşın maliyeti hem de bölgedeki Kürt bölgelerine yapmış olduğu askeri operasyonlar neticesinde ekonomik olarak zayıflamıştır. Ekonomik durumun normal şartlarda düzelmeyeceğini anlayan Saddam yönetimi Kuveyt'i işgal ederek ekonomik zorlukların üstesinden gelmeyi amaçlamıştır.

---

[9] Yaşar Semiz, Birol Akgün, "Büyük Orta Doğu Jeopolitiğinde İran-ABD İlişkileri", *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* (2005), s.165.
[10] ABD Elçiliği Baskınında Ahmedinecad Var Mıydı, Radikal, (Çevrimiçi),http://www.radikal.com.tr/dunya/abd-elciligi-baskininda-ahmedinecad-var-miydi-962834/, 29 Nisan 2018.
[11] Dinç, İran'ın, s.91
[12] 25 Yıl Sonra Halepçe: Saddam'a Kim Silah Verdi?, BBC Türkçe, (Çevrimiçi),http://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/12/121203_halabja, 29 Nisan 2018.

Bu durum başta ABD ve batılı ülkeler olmak üzere pek çok ülkeyi rahatsız etmiştir. Nihayetinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK) acil olarak toplanıp Irak'a askeri harekat düzenlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Toplantı sonucunda BMGK kararıyla Çöl Kalkanı hareketi başlamıştır. Çok geçmeden harekat başarılı olmuş ve Irak ordusu yenilgiye uğratılmıştır. Dahası, Iraklı Şiiler güneyde Kürtler ise kuzeyde bu durumdan yararlanarak Saddam yönetimini devirmek için harekete geçmiş ve kanlı çatışmalar meydana gelmiştir. Muhaliflere karşı ağır silahlar kullanan Irak ordusu, güneyde Şiileri bastırdıktan sonra kuzeyde Kürtlere yönelmiştir. Irak ordusundan kaçan Kürtler, Türkiye ve İran sınırına yığılmıştır.[13]

Savaş nedeniyle kırsal alanda zor durumda kalmış Kürtlere güvenli bölge oluşturmak için ABD birlikleri Türkiye- Irak sınırında operasyon düzenlemiştir. ABD, Fransız ve Türk hava kuvvetleri Kürtlerin yaşadığı Irak'ın kuzeyinde uçuşa yasak bölge oluşturmuşlardır. Bu durum karşısından Irak ordusu güçleri çekilmiştir. Sonuç olarak, Kürtler için otonom bir bölge oluşmuştur. Oldubittiye getirilen bu durumla ilerde resmi bir şekilde kabul edilecek IKBY'nin temeli atılmıştır. Bu tarihten sonra Kürtler kendi seçimlerini yaparak yönetimlerini oluşturmuş, kendi kendilerini yönetmeye başlamışlardır. Bu durumdan hoşnut olan İran, Kürt bölgesiyle ilişkilerini artırmış, kendisine uygulanan ambargoyu kırmak için bölgeyle ekonomik ilişkilerini güçlendirmiştir.[14] İran süreç içerisinde bölgeye yerleşen İsrail ve ABD'den rahatsız olmasına rağmen bu dönemde esas tehdit Saddam yönetimi olduğu için bu duruma tepki göstermeyerek Irak'ın aleyhine yapılan çalışmalara destek vermeye devam etmiştir.[15]

İran'ın Irak'ın kuzeyindeki Kürtlere olan desteği Saddam'ın devrildiği 2003 yılına kadar devam etmiştir. İran bu tarihe kadar Iraklı Kürtleri siyasi, ekonomik ve askeri olarak desteklemiş ve kendi mevcudiyeti için yönlendirmiştir. Ancak ABD'nin Irak'a müdahalesi sonrası bölgede değişen dinamiklerden dolayı İran politikasını değiştirmiştir. İran batılı güçlerin desteğini alarak güçlenen Kürtleri dengelemek için bu kez Şii kartını kullanmaya başlamıştır.[16]

3.1.2. ABD'nin Irak'a Müdahalesi Sonrası İran'ın IKBY'ye Yönelik Politikaları

[13] Melek Ulagay Taylan, " Kuveyt'in İşgali ve Körfez Savaşı", *Bianet*, Ekim 2016, (Çevrimiçi), https://m.bianet.org/bianet/siyaset/179677-kuveyt-in-isgali-ve-korfez-savasi, 15 Mayıs 2018.
[14] Taylan, Kuveyt'in, Bianet, Ekim 2016.
[15] Sameen, ABD'nin, s.4-5.
[16] Dinç, İran'ın, s.96.

2003 yılının Mart ayında ABD'nin Irak'a askeri müdahalesi ve akabinde Saddam'ın devrilmesi İran'ın Iraklı Kürtlere yönelik politikalarının değiştirmesine neden olmuştur. Yıllardır Baas karşıtı ortak paydada bir araya gelen İran ve Kürtler bu tehdidin ortadan kalkması ve bölgede değişen dinamikler nedeniyle kendilerini yeniden konumlandırmak zorunda kalmışlardır. Kürtler çok yönlü dış politika izleyerek başta ABD ve İsrail olmak üzere batılı güçlerle ilişkilerini güçlendirirmiştir. İran ise kendisine tehdit olarak gördüğü bu güçleri askeri müdahale sonrasında Şiilerin daha etkin olduğu Bağdat üzerinde dengelemeye çalışmıştır. Ancak İran bu politikayı izlerken Kürtleri tamamen gözden çıkarmamış, aksine onlarla olan siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerine büyük önem vermiştir.

İran, ABD'nin müdahalesi sonunda Kürtlerle yakın ilişki kurarak bölgede özerklik kazanmalarına destek olmuş ve bu konuda bölgede çaba gösteren tek ülke olmuştur. Bunu yaparken de Kürtlerin Şiilerle ittifak halinde Irak siyasetinde etkin olmalarını sağlamaya çalışmıştır. İran böylelikle Irak'ın yeniden yapılandırılmasından sonra oluşan siyasi oluşumlar üzerinde etkisini artırmak istemiştir. İzlenen politika bir nevi başarılı olmuş ve 2005 yılında yürürlüğü giren Irak anayasasına göre Irak Kürt Bölgesel Yönetimi resmiyet kazanmıştır. Bu tarihten sonra IKBY dış ilişkilerini yürütmek amacıyla dış ilişkiler dairesini kurmuş, çok geçmeden Tahran'da temsilcilik açmıştır. İran ise Erbil ve Süleymaniye'de olmak üzere iki konsolosluk açmış ve bölgedeki diplomatik faaliyetlerini artırmıştır. Ayrıca, Mesud Barzani'nin 2008'in Kasım ayında IKBY Başkanı sıfatıyla Tahran'ı ziyaret etmesi ilişkilerin geldiği seviyeyi göstermesi açısından önemli bir kıstas olmuştur.[17]

İki taraf arasında bu dönemde artan diplomatik ilişkiler beraberinde ekonomik işbirliğini de getirmiştir. IKBY ile İran arasındaki 600 km'lik sınırda Başmak, Pervizhan ve Hacıumran olmak üzere üç gümrük kapısı faaliyet göstermektedir. İran bu kapılar aracılığıyla IKBY'ye başta gıda olmak üzere, tekstil, otomotiv yedek parçası ve benzeri ürünler satmaktadır. Ayrıca farklı sektörde olmak üzere bölgede çok sayıda İran menşeli şirket varlık göstermekte ve bölgede yaptıkları işlerle önemli gelir elde etmektedirler. IKBY'de resmi verilere göre bu kapılardan ticaret yapan 470 civarında İran şirketi vardır. Bu şirketler aracılığıyla 20 binden fazla İran vatandaşı

[17] Bayram Sinkaya, "Güven Bunalımı Kıskacında İran-IKBY İlişkileri, *Ortadoğu Analiz* (Temmuz-Ağustos 2015), Cilt: 7, Sayı: 69, s.24.

bölgede istihdam edilmektedir. Bunların yanı sıra bölgeyle ulaşım faaliyetlerini artırmaya çalışan İran, Tahran-Erbil arasında uçak seferlerini başlatsa da daha sonra ekonomik verim almadığı için seferleri durdurmuştur. Bunun yerine karayolu ulaşımına daha fazla destek vermiş ve sınır illeri arasındaki otobüs seferlerini artırmıştır. Sınırdaki bu hareketlik iki taraf arasında ekonomik ve kültürel ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmuştur.[18]

İran-IKBY arasındaki iktisadi faaliyetlerde enerji kaynakları önemli yer tutmaktadır. Bilhassa birçok sektörde dışa bağımlı olan IKBY'nin önemli gelir kaynağı olan enerji kaynaklarının işletimi ve nakli konusunda da bağımlılığı yüksek seviyedir. Gerek yetersiz ekonomik güç gerekse de nitelikli eleman eksikliği nedeniyle bu sorunu gidermesi çok da kolay olacağı söylenemez. İşte bu nedenle IKBY bölgesindeki enerji kaynaklarının pazarlaması konusunda bölgedeki komşuların desteğine ihtiyacı vardır. Bu konuda Bağdat ile sorunlar yaşadığı dönemlerde İran devreye girmiş ve enerji pazarlama konusunda IKBY'ye yardımcı olmuştur. Bu süreç başta komşu ülke Türkiye olmak üzere batılı ülkelerin bölgede faaliyet göstermeye başlamasına kadar devam etmiş, ancak söz konusu güçlerin bölgeye ilgileri artması İran'ın gelir pastasındaki dilimini azaltmıştır.[19] Dahası, bu gelişmeden sonra İran'ın IKBY'ye yönelik iktisadi ve siyasi ilişkileri gerilerken batılı güçlerin IKBY ile faaliyetleri artmıştır.

IKBY'nin batılı güçlerle işbirliği yapmaya başlaması İran cephesinde endişeyle karşılanmış ve bu durumdan kaynaklanan güven bunalımı oluşmuştur. Esasından 2003 yılından sonra İran-IKBY arasındaki ilişkilerin en güçlü olduğu dönemlerde bile aralarında bir güven bunalımı söz konusu olmuştur. İkili ilişkilerde güvensizliğin ortaya çıkmasında üç faktör etkili olmuştur. Bunlardan birincisi, IKBY'nin idaresi altındaki topraklarda faaliyet gösteren PKK'nın İran'da yaşayan Kürt gençleri arasında ilgi toplamasıyla 2004 yılında bu ülkeye karşı Partiya Jiyana Azad a Kurdistane (PJAK)'ın kurulması olmuştur. İran, oluşumu ulusal tehdit olarak algılamış ve müdahale için IKBY'nin topraklarından operasyon yapmaktan çekinmemiştir. Bölge yönetimine gözdağı vermek yanı sıra iktisadi faaliyetleri azaltmak için önemli gelir kaynağı olan beş sınır kapısını kapatmıştır. Bu durum karşısından endişeye kapılan Mesud Barzani, İran ve PJAK arasında arabulucu olmuş

[18] Sinkaya, Güven, s.25.
[19] Sinkaya, Güven, s.25.

ve söz konusu oluşumun ateşkes ilan etmesiyle çatışmalar 2011 yılında sona ermiştir.[20] Sorun çözülmüş olsa da İran IKBY'den gelecek olası güvenlik tehditti nedeniyle temkinli davranmaya devam etmiştir. Güven bunalımına sebep olan ikinci faktör ise IKBY-ABD, IKBY-İsrail ve 2008 sonrasında ABD'nin teşvikiyle gelişen IKBY- Türkiye ilişkileridir. İran bu ilişkileri kendisine tehdit olarak görmekte ve kendisine karşı 2.İsrail'in kurulmaya çalışıldığını düşünmektedir. Ulusal güvenlik tehdidi olarak tanımladığı bu durumu dengelemek için Bağdat'ı kullanmaktadır. Son olarak üçüncü faktör, gerginleşen Erbil- Bağdat ilişkileridir. İran İki taraf arasında ilişkilerini bir denge üzerine kurmak istese de batılı güçlerin merkezi haline gelen Erbil'e karşı Bağdat'ın yanında saf tutmayı tercih etmiştir.

ABD'nin 2008 yılında Irak'ta çekilme kararı almış ve nihayetinde 2011 yılında çekilmiştir. Bu gelişme neticesinde batılı ülkelerin teşvikiyle Türkiye bölgede Kürt- Sünni Arap yanlısı politika izlemiştir. Bu gelişmeler çerçevesinde İran neredeyse tamamen Bağdat yanlısı politika izlemesine neden olmuştur. Bu tarihten sonra İran yıllardır Irak'a karşı müttefiki olarak gördüğü Kürtlere karşı Bağdat'a hakim olan Şiilere destek vermeye başlamış ve onlar üzerinde kendini ABD, İsrail ve bir nebze de olsa Türkiye'ye karşı konumlandırmıştır.[21]

3.1.3. ABD'nin Irak'tan Çekilme Kararı Almasıyla Başlayan Süreçte İran'ın IKBY'ye Yönelik Politikası

ABD'nin Saddam'ı devirmek için Irak'ta yaptığı askeri müdahale sonrası süreçte en karlı çıkan ülke İran olmuştur. Kuşkusuz İran müdahale sonucundan yıllardır düşman olarak gördüğü Baas yönetiminde kurtulmuş ve dahası, bölgede gücünü artırma fırsatını yakalamıştır. Bilhassa ABD'nin teşvikiyle "demokratikleşme siyasetinin" ön plana çıkarması amacıyla yapılan 2005 seçimlerini Sünnilerin boykot etmesi sonucunda Şiilerin ön plana çıkması ve kurulan yönetimde önemli rol oynamaları İran'ı dolaylı olarak güçlendirmiştir. Çünkü müdahale sonrasından bölgede Şii faktörü ön plana çıkmıştır. Bu da bölgede kendisini Şiilerin öncüsü

[20] Güzel, Irak'ın, s.108.
[21] Bayram Sinkaya, " Irak Kürtlerinin İran ile İlişkileri: Netameli Bir İttifakın Sancılı Seyri", *Ortadoğu Analiz* (Ocak-Şubat 2015), Cilt: 7, Sayı: 66, s.48.

olarak konumlandıran İran'a yeni fırsatlar meydana getirmiş ve bunun sonucu olarak gücünü artırmasına yol açmıştır.[22]

İran, Irak'ın yeniden inşa edilmesinde aktif rol oynamasının yanı sıra müdahale sonrasında kurulan Bağdat yönetimi üzerinde bölge siyasetinde etkili olmayı başarmıştır. Keza İran, Irak anayasasından aldığı meşrutiyetle kurulan IKBY üzerinde de etkili olmuştur. Bu dönemde Kürtler ile Şiilerin ittifak kurmasını desteklemiş ve iki tarafla siyasi, ekonomi ve kültürel ilişkilerini güçlendirmiştir. Açıkçası IKBY, İran ile olan ilişkilerini bağımlılık derecesinden kurtarmak istese de bu dönemde İran'a karşı alternatif olarak gördüğü Türkiye'nin güvenlik politikaları nedeniyle başarılı olamamıştır.

2007 yılında meydana gelen gelişmeler bölgede domino taşı etkisi yaratmıştır. İlk olarak Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi ikinci kez iktidar olmuş ve aldığı güçle dış politikada cesur adımlar atma imkanına kavuşmuştur. Bu çerçevede Türkiye, Bağdat ile ilişkilerini güçlendirmeye başlaması yanı sıra IKBY ile de dirsek temasına geçmeye başlamıştır. İkincisi, ABD'nin Irak'ta çekilme kararı almasıyla yerine Türkiye'nin doldurmasını teşvik etme çabası olmuştur. Nihayetinde Türkiye Irak'taki gelişmelere önemli bir aktör olarak katılmış, siyasi oluşumlara katılmayı boykot eden Sünnileri sisteme dahil etmiş, İran'ın Şii politikasını Kürt, Türkmen ve Sünni Araplarla dengelemeye başlamıştır.[23] IKBY'nin de Türkiye'nin girişimlerini memnuniyetle karşılaması İran'ı oldukça rahatsız etmiştir. Çünkü İran Türkiye'yi bölgede kendi hedeflerinin önünde engel olarak görmüştür.

2011 yılına gelindiğinde ABD daha önce Bağdat yönetimi ile yaptığı güvenlik anlaşması gereğince askerlerini bölgede tamamen çekmiştir. Karardan memnuniyet duyan İran, çekilmenin tamamlandığı 31 Aralık 2011 tarihini "Irak günü" olarak ilan eden Başbakan Maliki'yi ve yönetimini tebrik etmiş, askeri ve savunma alanında işbirliğine hazır olduğunu deklare etmiştir.[24] 2012 yılında İran Savunma Bakanı Ahmed Vahidi'nin Bağdat'a yaptığı ziyarette savunma alanında işbirliğine dair mutabakat imzalanmış, her iki ülke bu mutabakatın bölge istikrarına

[22] Bayram Sinkaya, "Amerikan Askerlerinin Çekilmesinden Sonra Irak-İran İlişkileri", *SETA Rapor* (Mayıs 2013), No: 9, s.6.
[23] Akçada, İran-Maliki-Esad, Turkishsny, Ağustos 2012.
[24] Sinkaya, Amerikan, s.21.

katkı sağlayacağını dile getirmiştir.[25] Bu tarihten sonra tamamen İran yanlısı politika izlemeye başlayan Maliki, İran'ın bölgede hakimiyet kurmasına ve hedeflediği Şii hilali politikasına erişme çabasına destek olmuştur. Bundan rahatsız olan Kürtler ve Sünniler bu durumu dengelemek için farklı arayışlar içine girmiştir. Özellikle IKBY yönetimi başta bölgede önemli bir aktör haline gelen Türkiye ile olmak üzere İran'ın hakimiyet kurmasına karşı olan taraflarla ittifak yapmaya başlamıştır. IKBY'nin bu çabası ABD'nin çekilmesiyle önemli fırsatlar yakalayan İran için tehdit ve yeni krizler anlamına gelmiştir. Fakat gelişen duruma çözüm aramak yerine Bağdat yanlısı politika izlemeye devam eden İran'ın bu tutumu Kürtlerin kendinden kopmasına ve dahası, batılı güçlerle, bilakis İran karşıtı Arap ülkeleri ile ortak hareket etmelerine neden olmuştur.

İran'ın politik hedefine eklemlenmek istemeyen IKBY yönetiminin tutumu Tahran'ı rahatsız etmiştir. Amacına ulaşmak için her türlü silahlı vekillerini ve istihbarat ağını kullanmasına rağmen İran IKBY'nin başta Suudi Arabistan olmak üzere Sünni devletlerle ve batılı güçlülerle işbirliği yapmasına engel olamamıştır.[26] Bu nedenle bu dönemde İran, IKBY'yi bölgedeki çıkarlarına zarar veren ve istikrarı bozan aktör olarak görmeye başlamıştır. Kuşkusuz Barzani'nin Suudi Arabistan ve Türkiye ile girdiği yakın ilişkiler nedeniyle İran bu tutumu sergilemiştir.

IKBY'nin dışa açılımı ve İran'ın hoşuna gitmeyen politika izlemesi iki taraf arasındaki ilişkileri negatif yönde etkilemeye devam etmiştir. Bu nedenle Tahran, Bağdat üzerinde etkisini artırarak Kürt ve Sünni karşıtı politika izlemesini teşvik etmiştir. Bu çerçevede Maliki yönetimi kendisine muhalif olan Sünni Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık Haşimi hakkında terör eylemlerini teşvik ediyor gerekçesiyle tutuklama kararı çıkarmıştır. Karar üzerine Haşimi, Kürt yönetiminin yardımıyla Türkiye'ye geçerek sığınma talep etmiştir. Bağdat'ın iade talebine rağmen Türkiye Haşimi'yi iade etmemiş ve bu konuda kararlı bir duruş sergilemiştir. Bu olay bölgede yeni bir krizin ortaya çıkmasına ve karşı bloklaşmanın meydana gelmesine neden olmuştur. İran, Bağdat yönetimini desteklerken Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar, IKBY ve Sünnileri desteklemiştir.[27]

---

[25] Cenk Tamer, "2011 Sonrası İran'ın Irak Politikası", *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi* (Ekim 2017), İran Özel Sayısı, 1 (2), s.174.
[26] Othman Ali, "İran ve Barzani: Kötüleşen İlişkiler ve Kaçınılmaz Çatışma Riski", *ORSAM* (Ocak 2017), No: 58, s.3.
[27] Akçada, İran-Maliki-Esad, Turkishsny, Ağustos 2012.

Bu bloklaşma ve Bağdat yönetiminin Sünnileri baskılama politikası IŞİD'in ortaya çıkmasına ve önemli bir alana hakim olmasına zemin hazırlamıştır. Bölgedeki dengeleri alt üst ederek Irak'ta ve Suriye'de tehdit haline gelen IŞİD birçok aktörün politikasının yeniden gözden geçirmesine sebep olmuştur. Bu olayla daha önceden bölgede çekilen ABD bu kez uluslararası koalisyon eşliğinde tekrar varlık göstermeye başlamıştır. IŞİD tehlikesi nedeniyle batılı güçlerin IKBY'ye yerleşmesini kendine karşı bir tehdit olarak yorumlayan İran bölgede daha aktif olmaya çalışmıştır.

3.1.4. IŞİD Faktörünün İran'ın Bölgeye Yönelik Politikalarına Etkisi

IŞİD'in Irak'ta Sünnilerin yoğun yaşadığı yerleri hızlı bir şekilde ele geçirip Şiilerin yoğun olduğu bölgelere ilerlemesi İran'ı telaşlandırmıştır. Bağdat yönetiminin zayıflamasıyla IKBY'nin bu dönemde bağımsızlığı dilendirmesi İran'ın telaşını daha da artırmıştır. Ancak Barzani yönetimi bağımsızlık ve Bağdat ile ilişkilerin geleceğini tartışırken IŞİD bu kez Erbil, Sincar ve Hanekin'e doğru ilerlemiş ve Peşmerge ile karşı karşıya gelmiştir.[28] IKBY-İran arasındaki netameli ilişkiye rağmen N. Barzani güvenlik tehdidi nedeniyle Haziran 2014'te İran'a ziyaret gerçekleştirmiş, neticesinde İran IKBY'ye IŞİD ile mücadele konusunda destek veren ilk ülke olmuştur. İran bu hareketiyle Iraklı Kürtlerinin zor durumlarında yanlarında olduğunu göstermiştir. Bu olay IŞİD tehdidi yüzünden daha önce soğuk olan IKBY-İran ilişkilerinde yeni bir dönem başlamasına vesile olmuştur.[29]

IŞİD'in hem Suriye'de hem de Irak'ta alan hakimiyeti kazanması bu kurulan ilişkinin zedelenmesine, hatta çatışma aşamasına getirmesine neden olmuştur. Çünkü İran dönüşüm sürecinde olan bölgede mezhepçi bir politika izlerken IKBY bu durumu dengelemek için batılı güçler ve Sünni menşeli devletlerle ilişkilerini güçlendirmiştir. Bilhassa Mesud Barzani'nin Türkiye ile yaptığı işbirliği İran'ı rahatsız etmiştir. Bu durum İran'ın IKBY ile ilişkisini hükümetler arası seviyede çıkartıp 1990'lardaki gibi parti seviyesinde indirmesine neden olmuştur. İran, IKBY'de başat güç olan KDP'ye karşı muhalif olan KYB ve Goran partileriyle ilişkilerine ayrı bir önem vermeye başlamıştır. Ayrıca bölgede IŞİD ile mücadele adı altında kurulmasından büyük rol oynadığı Haşdi Şaabi üzerinde de gözdağı vermeye

[28] Sinkaya, Irak , s.47.
[29] Sinkaya, Güven, s.26.

çalışmıştır. İran'ın bu yöndeki politikası IKBY'yi rahatsız etmiş ve ikili ilişkilerin gerilmesine yol açmıştır.[30] Bu tarihten sonra IKBY İran'ın kendisine yönelik sert tutumunu dengelemek için İran karşıtı ülkelerle ilişkilerini güçlendirme adına bir takım adımlar atmaya başlamıştır.

Mesud Barzani Körfez ülkelerini ziyaret etmiş, bu esnada gittiği ülkelerde sıcak ve resmi bir şekilde karşılanmıştır. Barzani, devlet başkanı muamelesi görmüştür. Bilhassa Suudilerin Iraklı Kürtlerle bu dönemde geliştirdiği ilişkiler ve iki taraf arasındaki görüşmelerin sıklığı İran'ı endişelendirmiştir.[31] Esasından İran'ı endişeye sevk edecek gelişmeler de yaşanmıştır. 2015 Mayıs'ında Barzani'ye yakın olan ve İran'da faaliyet gösteren İran Kürdistan Demokrat Partisi (İ-KDP) savaşçıları 20 yıllık aranın ardından silahlı mücadele başlatmak için harekete geçmiştir. Bu durum karşısında kendisine karşı tehdidi bertaraf etmek için İran, PKK'yı kullanmış ve neticesinde İ-KDP güçleri kayıp vererek çekilmek zorunda kalmışlardır.[32] Bu olayın izi geçmeden Aralık 2015'te IKBY, İran'ı rahatsız edecek bir adım daha atmıştır. Barzani, daha önce Başika Kampında olan ve Peşmergeye eğitim veren Türkiye'den daha fazla yardım talep etmesi üzerine Türkiye askeri sevkiyat yaparak bölgede IŞİD ile mücadele etmek için Peşmerge ve Sünni güç olan Haşed el Vatani'ye destek vermeye devam edeceğini açıklamıştır. Bu adımlar aynı zamanda IKBY'nin bölgede IŞİD karşıtlığında faydalanarak Şii temsil gücünü artırmaya çalışan İran'ı durdurma girişimi olarak yorumlanmıştır.[33] Bu iki gelişme ve akabinde Barzani'nin IŞİD'in kurtarılması için yapılan Musul operasyonuna katılması için Türkiye'ye yaptığı çağrı İran'ı daha da rahatız etmiştir. Bu gelişmelerden dolayı İran, IKBY ile ilişkilerini donma noktasına getirerek KYB ve Goran üzerinde IKBY yönetimini devirmeye çabalamıştır.

2016 yılına gelindiğinde hem Irak'ta hem Suriye'de IŞİD'in alan hakimiyeti kaybetmeye başlamasıyla bölgede zarlar tekrar atılmaya başlamıştır. ABD'nin Suriye'de PYD'ye yönelik tutumu Türkiye'yi rahatsız etmiş ve bu tutum Türkiye'nin bölgede karşı blokta yer alan Rusya ve İran ile dirsek temasına geçmesine yol

---

[30] Bayram Sinkaya, " Bağımsızlık Referandumu Sonrasında: IKBY-İran İlişkileri", *Ortadoğu Analiz* (Kasım-Aralık 2017), Cilt: 9, Sayı: 83, s.20.
[31] Othman Ali, s.5.
[32] Barzani'den İran'ı Çıldırtacak Hamle!, Milliyet, (Çevrimiçi),http://www.milliyet.com.tr/barzani-den-iran-i-cildirtacak/dunya/detay/2212796/default.htm, 12 Mayıs 2018.
[33] Cenk Tamer, "Türkiye ve İran'ın Irak'ta Güç Tahkim Etme Çabası: Başika Örneği", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2016), Cilt: 3, No: 6, s.112.

açmıştır. Bu duruma binaen Rusya ve İran Türkiye'nin Suriye'de IŞİD'e yönelik gerçekleştirdiği Fırat Kalkanı operasyonuna ses çıkarmamış, aksine Türkiye'nin ABD'ye rağmen atığı bu adımı desteklemişlerdir. Keza bu durumu kendi lehine çevirmek ve bölgede IKBY'ye olan desteği azaltmak isteyen İran, Irak'ta da Türkiye ile işbirliği kapısını aralamak ve gergin durumda olan Bağdat- Ankara ikili ilişkilerin düzelmesi için arabulucu rol oynamaya başlamıştır. IKBY'nin bu tarihlerde IŞİD ile mücadele sonunda tartışmalı bölgelerde elde etiği kazanımları korumak için dile getirdiği bağımsızlık referandumu İran'ın işini kolaylaştırmıştır. Bu gelişmeler Tahran-Ankara-Bağdat hattında önemli görüşmelerin yaşanmasını sağlamıştır.

3.1.5. Bağımsızlık Referandumuna Giden Süreçte İran'ın IKBY'ye Yönelik Politikası

2017 yılında İran, Türkiye ve Irak merkezi hükümetinin arasındaki sorunları (özellikle Bağdat yönetiminin mezhepçi politikası ve daha sonra yaşanan Başika ve Musul operasyonuna katılma krizinden kaynaklanan sorunlar) giderme konusunda yaptığı arabuluculuk başarılı olmuştur. Bu arabuluculuk sonunda iki tarafın görüşmesini sağlamıştır. Bu tarihten sonra Ankara ve Bağdat'ı bir araya getirme konusunda başarılı olan İran, IKBY üzerindeki baskısını artırmaya başlamıştır. İran bu yöntemle Ortadoğu'daki politikasına eklemlenmek istemeyen ve başta ABD, İsrail ve Körfez ülkeleriyle geliştirdiği ilişkilerden dolayı Barzani yönetimini devirmek istemiştir. Bu baskıdan kurtulmak ve Bağdat ile aralarındaki sorunları kendine lehine çevirmek isteyen Mesud Barzani, 25 Eylül 2017 yılında Bağımsızlık referandumunu yapacaklarını ilan etmiştir. Barzani bu kararla hem IŞİD ile yapılan mücadelede tartışmalı bölgelerde elde etiği kazanımlarını pekiştirmek hem de İran'ın kendisini KYB ve Goran üzerinde devirme çabasını boşa çıkarmak istemiştir. Ayrıca muhalif kesimler halktan gelecek tepkilerden dolayı istemeseler de Barzani kararına üst perdeden tepki göstermemiş, zaman zaman referandum kararını destekleyecek beyanatlar vermişlerdir.[34]

Barzani'nin bağımsızlık yanlısı açıklamalarına ve referandum kararına İran sert tepki göstermiştir. Çünkü İran en son yapılan referandum kararının diğerlerine benzemediğini ve durumun çok değiştiğini bundan dolayı endişelenmesi gerektiğini

[34] Duman, Referandum, s.16-17.

fark etmiştir. Özellikle IKBY'nin batılı güçlerden aldığı destek ve Irak merkezi hükümetinin zayıflığı bu konudaki endişelerini artırmıştır. Ayrıca İran bu kararın IŞİD sürecini bir devamı olarak ve kendi güvenliği için bir tehdit olarak görmüş ve kendini meselenin tam karşısında konumlandırmıştır. Keza, İranlı aktörler, ABD ve İsrail bölgeyi istikrarsızlaştırmak adına IŞİD belasından sonra ikinci bir komplo olarak tanımladıkları bağımsızlık referandumu önü sürdüklerini ve bu nedenle bir an önce boğulması geren bir adım olarak görmüşlerdir.[35] Ancak İran'ın sert açıklamaları ve tepkileri yerini bulmamış, aksine IKBY, Kerkük dahil tartışmalı bölgelerde de referandumun yapılacağı ilan etmiştir.

Bunun üzerine İranlı yetkililer IKBY yetkilileriyle karardan dönülmesi için görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yaptığı görüşmelerde bu kararın karşısında olduklarını ve kararın hata olarak gördüklerini belirtmişlerdir. İranlı yetkililer Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduklarını, ancak Erbil ve Bağdat arasındaki sorunların giderilmesi için arabuluculuğa hazır olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca İran IKBY'nin muhalif kesimlerini (özellikle de KYB ve Goran hareketleri) referandum kararının karşısında durmalarını ve kararı alan Barzani yönetimini yalnız bırakmalarını teşvik etmiştir. Diğer yandan İran kendisi gibi karara sert tepki gösteren Türkiye ve Irak merkezi hükümeti ile referanduma karşı ortak bir duruş benimsemek için temaslarını yoğunlaştırmıştır. IKBY'nin kararından vazgeçmemesi üzerine İran yönetimi Erbil'i sınır kapılarını kapatılması ve önceden yaptığı güvenlik anlaşmalarının iptaliyle tehdit etmesine rağmen bağımsızlık referandum gerçekleştirilmiştir.[36] Bu tarihten sonra IKBY ile ilişkilerini dondurma kararını alan İran, atılan adıma reaksiyon göstermek için Türkiye ve Irak merkezi hükümeti ile olası yaptırımlar konusunda ortak hareket etmeye çalışmıştır.[37]

3.2. REFERANDUM SONRASI İRAN'IN IKBY'YE YÖNELİK POLİTİKALARI

İran, Mesud Barzani'nin 7 Haziran'da siyasi partilerle yaptığı toplantıdan sonra aldığı referandum kararına başlangıçtaki tepkisi düşük seviyede kalmıştır.

[35] Sinkaya, Bağımsızlık, s.20.
[36] Sinkaya, Bağımsızlık, s.20.
[37] 4 Soruda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Kritik İran Ziyareti, BBC Türkçe, (Çevrimiçi), https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41493827, 10 Mayıs 2018.

Çünkü doğrudan müdahale yerine KDP'ye muhalif olan KYB ve Goran ile görüşmeler yapmış ve bu iki aktör üzerinde kararın iptali için çalışmalar yürütmüştür. Çünkü İsrail hariç diğer uluslararası aktörlerin buna karşı çıkacağını, bu nedenle Barzani'nin geri adım atacağını hesaplamıştır. Ancak İran'ın hesapları tutmamış ve 25 Eylül'de IKBY bağımsızlık referandumunu gerçekleştirmiştir. Bu tarihten sonra İran kararın alınmasında gösterdiği tutumu sertleştirmeye başlamış, Ankara ve Bağdat ile IKBY'ye karşı yoğun bir diplomasi içine girmiştir.

İran referandumdan bir gün önce IKBY'den kalkan tüm uçaklara hava sahasını kapatmış ve bölgeye yapılan bütün uçuş seferlerini durdurduğunu açıklamıştır. Karardan dönülmediği takdirde kara sınırlarını da kapatacağını ilan etmiştir. Bu iki kararın Irak merkezi hükümetinin isteği üzerine alındığını deklare etmiştir. Ayrıca Bağdat'ın diğer taleplerinin de dikkate alınacağını ve gereken adımların en kısa zamanda atılacağını yetkili aktörler tarafından dile getirilmiştir.[38] Referandumun yapıldığı gün İran Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Behram Kasımi başkent Tahran'da düzenlediği basın toplantısında yapılan bağımsızlık referandumu nedeniyle hava sahalarını ve kara sınırlarını IKBY'ye kapattıklarını[39] ilan etmiştir. Ancak daha sonra yetkililer tarafından yeni açıklama yapılmış ve açıklamada IKBY ile kara sınırlarının açık olduğu, şimdilik yalnızca hava sahasının kapalı olduğu belirtilmiştir.[40] İran'ın temkinli davranmasının nedeni olayı yaptırımlar yerine diplomasiyle çözmek istemesi olmuştur. Çünkü doğrudan bir müdahalenin bir Kürt-Şii çatışmasına dönüşebilmesinden ve bölgenin kaosa sürüklenebileceğinden çekinmiştir. Bu nedenle tek başına hareket etmek yerine olası yaptırımlar konusunda Ankara ve Bağdat ile ortak hareket etmeyi uygun görmüş ve kendini bu iki aktöre göre konumlandırmak istemiştir.

Nihayetinde İran IKBY'ye karşı tek taraflı adımlar atmak yerine Ankara ve Bağdat ile ortak hareket etmiştir. Ayrıca meselenin çözülmesi için Erbil ve Bağdat arasında faaliyetlerini artırmış ve diplomasiye de ağırlık vermiştir. Ancak İran'ın Irak'ın toprak bütünlüğünü, milli birliğini ve egemenliğini korunmasını şart koşması nedeniyle görüşmeler tıkanmıştır. IKBY referandumun sonuçları konusundan ısrarlı

[38] İran, Bağımsızlık Referandumu Öncesi Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ne Hava Sahasını Kapattı, BBC Türkçe, (Çevrimiçi), http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41379497, 14 Nisan 2018.
[39] İran Barzani'ye Sınır Kapılarını Kapattı, NTV, (Çevrimiçi), https://www.ntv.com.tr/dunya/iran-barzaniye-sinir-kapilarini-kapatti,J8rgd-t24U6gBhJM-vnXmg, 14 Nisan 2018.
[40] İran: IKBY ile Kara Sınırımız Açı, Şimdilik Sadece Hava Sahamız Kapalı, Sputniknews, (Çevrimiçi),https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709251030292417-iran-ikby-snir-kapisi-kapatti/, 14 Nisan 2018.

davranmış ve sonuçlarına saygı gösterilmesi konusunda direnmiştir. Bu durum üzerine İran, Bağdat'ın talebiyle IKBY'ye yönelik yaptırımlar konusunda somut adımlar atmaya başlamıştır. IKBY ile tüm uçuşlarını durdurmuş, sınır kapılarında geçişleri sıklaştırmış ve petrol ürünlerinin ticaretine yasaklar getirmiştir. İran bu yaptırımlar ile IKBY'yi sıkıştırmayı düşünmüş ve referandum sonuçlarının iptal edilmesini amaçlamıştır. Ancak bu da çözüm olmamış ve IKBY bağımsızlık referandumu sonuçlarının halkın iradesi olduğunu ve iptali söz konusu olmayacağını deklare etmiştir. Bunun üzerine İran yaptırımlar konusunda atığı adımları daha da sertleştirmeye başlamıştır. İran, Türkiye ve Irak merkezi hükümetinin yaptığı ortak askeri tatbikatı desteklediğini açıklamış ve kendisi de sınırda askeri tatbikat yapmaya başlamıştır. Ayrıca İran sınırdaki mevzilerini güçlendirmiştir.[41] Keza, İran Kültür ve İslami Rehberlik Bakanlığı tarafından Erbil merkezli Kürdistan 24 TV'nin Tahran ofisini referandum sonrası gelişmeler nedeniyle kapattığını duyurmuştur.[42]

İran uyguladığı yaptırımlara rağmen tam olarak IKBY ile ilişkilerini koparmak istememiştir. Alt seviyede da olsa görüşmeler devam edilmiş ve Bağdat ile Erbil arasında arabuluculuk yapmıştır. Nitekim İran IKBY'ye karşı tutumunu sertleştirdiği dönemde Kürt kökenli eski Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani'nin Süleymaniye'deki cenaze törenine üst seviyede katılım gerçekleştirmiştir. Cenazeye katılan Dışişleri Bakanı Cevad Zarif, Mesud Barzani ile aynı karede yer almış[43] ve bu olay referandum sonrası İran'ın IKBY'ye yönelik politikasındaki yumuşamanın adımı olarak görülmüştü. Hatta çoğu yorumcular tarafından bu havanın devam edeceği ve karşılıklı adımların atılacağı hesaplanmıştı. Ancak öyle olmadı ve İran IKBY'ye yönelik tutumunu sertleştirmiş ve bunu daha ileriye taşımak için Ankara ve Bağdat ile yürüttüğü diplomatik çalışmalarına hız vermiştir. Buna rağmen IKBY gene de geri adım atmamış ve referandum sonuçlarının iptal etmeyeceğini bir kez daha deklare etmiştir. Bunun üzerine İran referanduma karşı alınan önlemler kapsamında daha önce tek başına başlattığı askeri tatbikatı Irak ordusuyla ortak devam ettirme kararı almıştır.[44]

---

[41] Sinkaya, Bağımsızlık, s.21.
[42] Iran Shuts Down Kurdistan 24 Bureau in Tehran Following Kurdistan Referandum, Kurdistan24, (Çevirimiçi),http://www.kurdistan24.net/en/news/d4525fdc-5b02-4140-a03c-7e0ff4970bf0, 16 Nisan 2018.
[43] Talabani'nin Cenazesinde Dikkat Çeken Detay! İran Dışişleri Bakanı ve Barzani Yan Yana, CNN Turk, (Çevrimiçi),https://www.cnnturk.com/dunya/talabaninin-cenazesinde-dikkat-ceken-detay-iran-disisleri-bakani-ve-barzani-yan-yana, 16 Nisan 2018.
[44] El-cumeyli, IKBY, s.34-35.

İranlı yetkililer ortak tatbikat kararı yanı sıra sınır güvenliğini arttırılması ve sınır noktalarına konuşlanmaları için Irak askerlerinin İran'a davet edilmesi kararı almıştır.[45] Türkiye'den sonra İran'ın da Irak ordusu ile ortak askeri tatbikat kararı alması IKBY'nin referandum sonuçları konusunda geri adım atacağı düşüncesi ön plana çıkarsa da düşünüldüğü gibi olmamıştır. Hatta tam tersine Mesud Barzani sürpriz bir şekilde tartışmaların odağında olan Kerkük'e ziyaret gerçekleştirmiştir. Burada IKBY'nin diğer güçlü partisi olan KYB'nin teşkilatını ziyaret etmiş ve kentte görev yapan Peşmerge komutanlarıyla toplantı gerçekleştirmiştir.[46] Barzani'nin bu hareketi sınırda Irak ordusuyla ortak askeri tatbikat yapan İran ve Türkiye'ye karşı meydan okuma olarak yorumlanmıştır. Özellikle Kerkük'te askeri varlığını güçlendirme konusunda attığı adımlar bu yorumların yapılmasına neden olmuştur. Bu gelişmeden sonra 4 Ekim'de İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Tahran'da bir araya gelmiştir. Görüşme sırasında iki lider de IKBY'ye karşı sert bir tavır takınmış, referandumu tanımadıklarını ve bu yanlıştan bir an önce geri dönülmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu görüşme sonrasında İran, Türkiye ve Irak merkezi hükümeti arasında IKBY'ye karşı alınacak tedbirler ve yaptırım kararlarını koordine etmek için ortak istişare mekanizması kurulduğunu açıklamıştır.[47] Bu adım her üç aktörün de referandum sonrasında atığı en önemli adım olmuştur. Artık yumuşak yaptırım kararları geri planda kalmış, askeri müdahale dahil ağır yaptırımlar ön plana çıkmıştır.

İran tarafından sonraki süreçte IKBY yöneticilerine yönelik tehdit mesajları peş peşe gelmiştir. Hasan Ruhani bakanlar kurulu toplantısında yaptığı konuşmasında İran, Irak, Suriye ve Türkiye'deki Kürtleri çok sevdiklerini, onlara karşı baskı uygulamak istemediklerini ancak durumu bu raddeye getiren yetkililerin bedel ödeyeceklerini belirmiştir.[48] Bu duruma binaen İran Bağdat'ın isteği üzerine 15 Ekim'de IKBY ile olan sınır kapılarını, Başmak, Pervizhan ve Hacı Umran'ı tamamen kapatmıştır. Irak Merkezi Hükümeti Dışişleri Bakanlığı sözcüsü bu kararın yapılan referandumdan dolayı ülkenin birliği ve egemenliğini korumak ve ülkedeki

[45] İran ve Irak Sınırda Ortak Tatbikat Yapacak, Sputniknews, (çevrimiçi),https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709301030373465-iran-irak-sinir-ortak-tatbikat/, 22 Nisan 2018.
[46] Başkan Barzani'den Kerkük'e Sürpriz Ziyaret, Kurdistan24, (Çevrimiçi),http://www.kurdistan24.net/tr/news/854c778e-4211-47cf-a868-4e18734f65c5, 22 Nisan 2018.
[47] Sinkaya, Bağımsızlık, s.21.
[48] Hasan Ruhani: Kürtleri Seviyoruz, Rudaw, (Çevrimiçi),http://www.rudaw.net/turkish/middleeast/iran/111020171, 22 Nisan 2018.

sınır kapılarıyla havalimanlarının kontrolünü sağlamak konusunda atılan adımların bir devamı olduğunu belirtmiştir.[49] Ayrıca İran, Bağdat yönetiminin IKBY'ye karşı harekete geçirme konusunda da cesaretlendirmeye başlamıştır.

Tahran yönetimi Bağdat'ı IKBY üzerinde siyasi, ekonomik ve askeri baskısını artırması yönünde teşvik etmiş ve bu konuda atılacak adımların destekleyeceğini belirtmiştir. Nihayetinde Irak ordusu ve Haşdi Şaabi güçleri 16 Ekim 2017 yılında Kerkük başta olmak üzere Peşmerge güçlerinin elinde olan ve Irak anayasasının 140. maddesine göre statüleri tartışmalı olan bölgelere kapsamlı bir askeri operasyon düzenlemiştir. Çok geçmeden Irak ordusu önce Kerkük merkezinde ve daha sonra diğer tartışmalı bölgelerde kontrolü sağlamıştır. Bu kadar kısa sürede operasyonun sonuç vermesinin arkasında İran ve KYB'nin etkisi olduğu varsayılmaktadır. Çünkü askeri danışman sıfatıyla Irak'ta askeri anlamda etkili olan İranlı General Kasım Süleymani operasyon öncesinde IKBY'ye birçok kez gitmiş ve Kürt liderlerle çeşitli görüşmeler gerçekleştirmiştir. En son olarak KYB'li ve Kürt kökenli olan eski Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani'nin kabrini ziyaret etmek için bölgeye ziyaret gerçekleştirmiş ve burada KYB'li yetkililerle Kerkük konusunu ve referandum sonrası gelişmeleri değerlendirmek için bir araya gelmişti.[50] Bu ziyaretin ardında operasyonun başlamasıyla KYB'li Peşmergelerinin mevzilerini terk edip yerlerini Irak ordusuna ve İran yanlısı Haşdi Şaabi'ye bırakılmaları bu varsayımı doğrulamaktadır. Keza Mesud Barzani ve KDP yetkilileri 16 Ekim operasyonunda İran ve KYB'nin Peşmerge sorumlusu olan Celal Talabani'nin oğlu Pavel Talabani'yi suçlamıştır. Her iki tarafta suçlamaları kabul etmezken daha sonra ilgili tarafların beyanatları ve açıklamaları operasyonun arkasında aktif rol oynadıklarını ortaya çıkartmıştır. Pavel Talabani anlaşma gereği çekildiklerini ve mevzilerini Irak ordusuna bıraktıklarını açıklamıştır.[51] Sonrasında Hamaney'in ofisinin genel sekreteri Muhammed Gulpaygani, Ayetullah Hamanei'nin talimatları ve Kasım Süleymani'nin

[49] Irak Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Mahcub: İran, IKBY ile Sınır Kapılarını Kapattı, AA, (Çevrimiçi), https://aa.com.tr/tr/dunya/irak-disisleri-bakanligi-sozcusu-mahcub-iran-ikby-ile-sinir-kapilarini-kapatti/936356, 24 Nisan 2018.
[50] İran'ın "Gölge Komutanı" Süleymani Kerkük İçin Devrede, NTV, (Çevrimiçi),https://www.ntv.com.tr/dunya/iranin-golge-komutani-suleymani-kerkuk-icin-devrede,1WihHdvxEE-0bHhQkkFZoA, 24 Nisan 2018.
[51] Pavel Talabani: Çekilmemiz Taktikseldi, Rudaw, (Çevrimiçi),http://www.rudaw.net/mobile/turkish/kurdistan/231020171, 24 Nisan 2018.

çabaları sayesinde ABD ve İsrail'in IKBY'de 'ikinci bir İsrail' kurma planını engellendiğini ve Kerkük'ün kurtarıldığını açıklamıştır.[52]

İran'ın teşvikleri ve destekleri sayesinde Irak ordusu tartışmalı bölgelerinin denetimini sağlamış, IKBY'ye psikolojik bir çöküntü yaşatmıştır. Peşmerge güçlerinin 2003 yılındaki sınırlarına geri çekilmesini sağlamıştır. Bu operasyonla İran'ın Haşdi Şaabi aracılığıyla bölgede hakimiyeti artmış ve göreceli bir kazanç elde etmiştir. IKBY ise başta ABD ve İsrail olmak üzere batılı güçlerden umduğu desteği alamamış ve bu cenapta hayal kırıklığına uğramıştır. Her ne kadar KDP'ye bağlı Peşmergeler bu duruma karşı koymaya çabalasa da başarılı olamamışlardır. Durumu kabullenmek zorunda kalan Mesud Barzani sorunu diyalog çerçevesinde görüşmek için referandum sonuçlarını dondurduğunu açıklasa da ilgili taraflar bunun yetersiz olduğunu ve tamamen iptal etmesini talep etmişlerdir. Barzani bu yöndeki girişimleri sonuçsuz kalınca başkanlıktan çekildiğini ve yetkilerini yeğenine, aynı zamanda IKBY Başbakanı olan N. Barzani'ye bıraktığını açıklamıştır.[53]

İran, Mesud Barzani'nin görevi bırakmasını ve daha olumlu baktığı N. Barzani'nin görevi üstlenmesi memnuniyetle karşılamıştır. Bu çerçevede ilk olarak İran Genel Kurmay Başkanı Muhammed Bakari açıklama yapmıştır. Bakari bağımsızlık referandumu sonrası IKBY'ye karşı sınır yasaklarının ve kısıtlamalarının kaldırılabileceklerinin sinyalini vermiştir.[54] Nihayetinde önce Başmak sınır kapısı daha sonra ise Hacı Umran ve Pervezhan sınır kapıları açılmıştır.[55]

İran'ın attığı adımların arkasında N. Barzani'nin diplomatik çabaları ve sorunlarının diyalogla çözme çabası vardır. Barzani görevi aldıktan sonra Avrupa ülkelerinde çeşitli temaslarda bulunmuş ve referandum sonrasında kendilerine karşı uygulanan ambargoların kaldırılması için yoğun bir çaba içine girmiştir. N. Barzani 2018 yılının Şubat ayında Almanya'da gerçekleşen Münih Güvenlik Konferansına katılmış ve burada birçok liderle bir araya gelmiştir. N. Barzani burada Irak Başbakanı Haydar El İbadi ile de görüşmüş ve iki taraf aralarındaki sorunlarının

[52] Sinkaya, Bağımsızlık, s.22.
[53] Barzani Görevini Neden Bıraktı?, Sputniknews, (Çevrimiçi), https://tr.sputniknews.com/columnists/201711031030875348-barzani-neden-gorevini-birakti/, 16 Mayıs 2018.
[54] Iran to Lift Border Curbs With Iraq's Kurdish Region in Comning Days, Reuters, (Çevrimiçi),https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-kurds-iran/iran-to-lift-border-curbs-with-iraqs-kurdish-region-in-coming-days-idUSKBN1CZ0UU, 27 Nisan 2018.
[55] İran, IKBY ile Tüm Sınır Kapılarının Açtı, Hürriyet, (Çevrimiçi),http://www.hurriyet.com.tr/dunya/iran-ikby-ile-tum-sinirlari-yeniden-acti-40682335, 27 Nisan 2018.

diyalogla çözülebileceklerini ifade etmişlerdir. Akabinde olumlu gelişmeler yaşanmış ve başta Irak merkezi hükümeti olmak üzere İran ve Türkiye tarafından IKBY'ye karşı uygulanan sınırlamalar ve kısıtlamalar kalkmaya başlamıştır.

Sonuç olarak İran, bağımsızlık referandumuna karşı sert tepki vermesine rağmen IKBY'ye karşı diyalog kapılarının tamamen kapatmamış ve alt seviyede görüşmelerini devam ettirmiştir. İran'ın böyle bir tutum içine girmesinin nedenleri vardır. Bu nedenler şöyle sıralanabilir.

1- İran ve IKBY arasında tarihi ve kültürel bağların mevcut olması,

2- İran ve IKBY arasında ekonomik bağların mevcut olması ve aralarında yoğun bir ticaret yaşanması,

3- IKBY ile oluşacak herhangi bir gerginlikte kendi bölgesinde yaşayan Kürtlerin ayaklanmasından çekinmesi,

4- Bölgede artan IKBY üzerinde artan Türkiye etkisini dengelemek istemesi,

5- Başta ABD ve İsrail olmak üzere batılı ülkelerin IKBY üzerinde kendisini çerçevelenmesini engellemek istemesi,

6- Dönem dönem ambargolara maruz kalan İran'ın IKBY üzerinde bunu kırmak istemesi,

7- Bölgesel güç olma yolunda atığı adımların etkisi ve bu çerçevede Kürtler ile diyalog içinde olma isteği,

8- Bölgede artan Türkiye faktörünü dizginlemek ve IKBY'yi bu ülkeye kaptırmamak istemesi,

9- Bölgede olası Kürt-Şii çatışmasından çekinmesi,

10- Enerji kaynakları ve ticareti konusunda başat güç olma isteği,

gibi nedenlerden dolayı İran'ın IKBY'ye yönelik politikasından inişli çıkışlı dönemler yaşansa da mutlak bir müdahale ve sınırlama beklenmemektedir. İran önümüzdeki dönemlerde bölgesel politikalarından taviz vermeden IKBY ile ilişkilerini güçlendirecektir. Çünkü IKBY'yi batılı güçlere ve diğer bölgesel güç olan Türkiye'ye kaptırması halinde bölgesel politikalarının olumsuz etkileneceğini ve dış politikada manevra alanını daraltacağının bilincindedir.

TÜRKİYE VE İRAN'IN IKBY'YE YÖNELİK POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI VE SONUÇ

Türkiye ve Iraklı Kürtlerin karşılıklı ilişkileri 80'li yıllara dayanmaktadır. Türkiye Irak'taki Kürtlere karşı ilk politikasını Birinci Körfez Savaş'ında oluşturmuştur. Bu savaş sonrası yaşanan gelişmeler Türkiye'nin bölgeye ve özellikle Kürtlere karşı politikalar üretmesine neden olmuştur. Bu politikaların temel çıkış noktası güvenlik olmuştur. Çünkü Birinci Körfez Savaşı sonrasında PKK önemli miktarda silah ve teçhizat elde etmiştir. Bu güçlenme silahlı eylemlere dönüşerek Türkiye için önemli bir iç güvenlik tehdidi haline gelmiştir. Türkiye PKK ile mücadele ederken bölgedeki unsurlarla işbirliği yapmaya başlamıştır. Özellikle Kuzey Irak'a yapılan askeri operasyonlar nedeniyle Türkiye zaman zaman KDP ve KYB'yle işbirliği yapmıştır. Türkiye'nin terör nedeniyle yapmış olduğu politikalar ve uygulamaları 2003 yılına kadar devam etmiştir.

Türkiye gibi bölgedeki bir diğer önemli aktör olan İran, Türkiye'den farklı politikalar izlemiştir. İran'ın coğrafi konumu nedeniyle Iraklı Kürtlerle olan münasebeti Türkiye'ye nazaran daha eskilere dayanmaktadır. İran, 1920 yılından beri kendisinden toprak talep eden Irak'a karşı Kürtleri desteklemiştir. İran bu hamlesiyle zaman zaman başarılı olmuştur. Fakat şu bir gerçektir ki İran Kürtler nedeniyle bölgede Irak'la olan ilişkilerini dengelemeyi başarmıştır. İran'ın Irak politikası, Baas rejiminin yıkılmasıyla değişmeye başlamıştır.

2003 yılında ABD'nin Irak'a askeri müdahalesi bölgedeki dengeleri değiştirmiştir. Bu müdahaleden en çok faydalanan IKBY olmuştur. Müdahale sonrası IKBY resmi bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu durum Türkiye ve İran'ın bölgeye yönelik politikalarını etkilemiştir. Müdahale sonrası Saddam yönetimi devrilmiştir. Yeni Irak'ın şekillenmesinde bölgedeki aktörler bölgede var olmaya çalışmışlardır. Ancak Türkiye Irak'ın yeniden yapılandırılmasında aktif rol oynayamamıştır. Bunun nedeni 1 Mart tezkeresi olarak adlandırılan süreçte ABD ile olan ilişkilerin bozulmasıdır. Bu süreçte Türkiye sıkıntılı günler geçirmiştir. Çünkü Irak'ın yeniden yapılandırılmasında Irak'ın parçalanması olasılığı ve PKK'nın bölgedeki faaliyetlerini artırması olası senaryolar arasında yer almıştır. Bu nedenle 2007 yılına kadar Türkiye bölgeyle ilişki boyutunu tamamen güvenlik perspektifinde değerlendirmiştir.

ABD'nin Irak'a müdahalesi sonucu en karlı çıkan ülke İran olmuştur. İran öncelikle yıllardır kendisine tehdit olarak gördüğü Baas rejiminden kurtulmuştur. İkincisi, kendisine yakın gördüğü Iraklı Şiiler yeni Bağdat yönetiminde etkin duruma gelmişlerdir. Üçüncüsü, bölgede yaşanan güvenlik sorununda kaynaklanan petrol fiyatların artması nedeniyle petrol ihracatında dünyada önemli bir aktör haline gelmiştir. Ayrıca İran bu dönemde IKBY ile ticari ilişkilerini geliştirmiştir. Bölge yönetimiyle ticari ilişkilerini artıran İran bu yolla bölgede farklı bir üstünlük elde etmiştir.

ABD'nin 2008 yılında Irak'ta çekilme kararı alması bölgede bir kez daha stratejik dengeleri değiştirmiştir. Bu kararla birlikte ABD, bölgede yerini doldurması için Türkiye'ye destek vermeye başlamıştır. Türkiye çok geçmeden bölge politikasına eklemlenmeye başlamıştır. Açıkçası bu dönüşümün meydana gelmesi hem Irak'taki genel siyasi dengelerin hem de Türkiye'deki iç dinamiklerin değişmesiyle ilintili olmuştur. Bölgedeki siyasi değişimlere batığımızda dengeler İran lehine dönüşmüş ve bölgedeki faaliyetleri hem Türkiye'nin hem be batılı devletlerin reaksiyon vermesi gerektiği fikrini doğurmuştur. Bu yüzden ABD, İran'ı dizginlemek ve bölgedeki çıkarlarını korumak için Türkiye'nin bölgede aktif rol üstlenmesini teşvik etmiştir. İç etkenlere baktığımızda; iç politikadaki değişime paralel olarak Türkiye'nin IKBY'ye yönelik politikasını belirleyen ve uygulayan aktörlerin değişmesi, güvenliğine tehdit unsurlarının nasıl bertaraf edileceği konusundaki fikirlerin değişmesi ve gelişen ekonomisinin enerji ihtiyacını karşılaması gibi etkenlerden dolayı bölgesel yönetime yönelik bakış açısı değişmiştir. Bu nedenle bu döneme kadar terör sorunu üzerinden IKBY ile ilişki kuran Türkiye, yukarıdan sayılan nedenlerden dolayı birçok konuda ilişki kurmaya başlamıştır.

ABD'nin çekilme kararını büyük bir memnuniyetle karşılayan İran ise bölgedeki emelli olan Şii hilali politikasını gerçekleştirmek için Bağdat yönetimi üzerindeki hakimiyetini daha da artırmaya çalışmıştır. Ayrıca bu dönemde Kürt bölgesel yönetiminin başta ABD ve İsrail olmak üzere kendisine tehdit olarak gördüğü unsurlarla ilişkilerini geliştirmesi İran'ı tedirgin etmiştir. Bu nedenle Kürtleri dengelemek için bu tarihten sonra bölgeye yönelik politikasını Şiiler üzerinde konumlandırmaya başlamıştır. Kısacası 2008'den sonra İran ve IKBY arasındaki ilişkilerinin biçimi ve içeriği bölgedeki diğer güçlerinin amaç, tutum ve çıkarlarına göre şekillenmeye başlamıştır.

2011 yılında ABD'nin Irak'tan tamamen çekilmesinden sonra Irak'ın ulusal egemenliği konusunda bir takım sorunlar meydana gelmiştir. Bölgede etkin siyasal güçler, bölge ülkeleri ve uluslararası aktörler Irak'ta istikrarı sağlama konusunda başarılı olamamışlardır. Dahası bölgedeki siyasi bölünmüşlük ve etnik siyaset birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bu dönemden sonra yönetimden uzak kalan Sünniler ve İran'ın etkisinde olan Şiiler arasında görüş ayrılığı had safhaya çıkmıştır. Bu çerçevede ABD'nin çekilmesinden sonra bölgede etkili konuma gelen Türkiye ve İran'ın bölgeye yönelik politikaları çatışmaya başlamıştır. Türkiye Kürtlerin ve Sünnilerin yönetime katılmasını savunurken İran, bu iki aktörü dışlayıp Şii yanlısı politika izlemiştir. Bağdat yönetimi de İran'ın politikalarını destekleyince Türkiye, IKBY ile başta enerji olmak üzere her konuda işbirliği yapmaya başlamıştır. Kısacası İran ve Bağdat yönetimini ayrıştırıcı ve baskıcı tutumu Türkiye'yi böyle bir politika izlemeye itmiştir. İran'ın bu dönemde böyle bir politika izlemesinin nedeni ise Mesut Barzani'nin Türkiye ve Körfez ülkeleriyle geliştirdiği ilişkilerdir. Bilhassa düşman olarak nitelendirdiği Suudi Arabistan'ın bölgedeki faaliyetlerini artırması İran hükümetinin tepkisini çekmiştir. İran, Türkiye ve Körfez ülkelerinin bölgedeki Sünnileri ve Kürtleri desteklemelerini ulusal tehdit olarak algılamıştır. Bu nedenle IKBY'yi bölgeye yabancı güçleri davet etmekle suçlamış ve bundan dolayı Bağdat yönetimi üzerinde Kürt yönetimini baskılamaya başlamıştır.

Bağdat yönetiminin mezhepçi politikası ve Ortadoğu'da yayılan Arap baharı bölgede IŞİD'in ortaya çıkıp güçlenmesine neden olmuştur. 2014 yılının Haziran ayında IŞİD, Irak'ın ikinci büyük kenti olan Musul da dahil olmak üzere birçok yeri ele geçirmiş ve kısa bir süre içinde Bağdat kapısına dayanmıştı. Bunun üzerine İran devreye girmiştir. Bölgedeki faaliyetleriyle Irak'taki Şiiler üzerinde gücünü artırmaya ve bölgede varlık göstermeye başlayan yabancı güçlerin etkisini sınırlamaya çalışmıştır. Türkiye ise bu dönemde IŞİD ile mücadelede Uluslararası Koalisyonla birlikte hareket etmiş ve geniş temsiliyetli demokratik birleşik bir Irak'ın oluşturma çabalarına destek vermiştir. Tam da bu noktada Türkiye ve İran'ın çıkarları çatışmaya başlamıştır. Bu nedenle Irak ve Suriye'de bu örgütle mücadele etmek için oluşan farklı koalisyonlarda yer almışlardır. Türkiye, ABD ve batılı ülkelerle hareket ederken İran, Rusya ve Bağdat yönetimiyle hareket etmiştir. Bu durum kutuplaşmayı artırmıştır.

Bölgede yaşanan güç mücadelesindeki değişim ve dönüşüm çok geçmeden yerel unsurlar üzerinde etkisini göstermiştir. Irak ordusunun IŞİD karşısında bozguna uğramasıyla bölgedeki unsurların farklı kutuplardaki aktörlerle işbirliği yapmalarına neden olmuştur. Bu kapsamda başta batılı güçlerden olmak üzere Türkiye ve İran'dan da destek alan IKBY, IŞİD karşısında başarılı olmuş ve Irak anayasasının 140. Maddesine göre Kerkük'ün de içinde bulunduğu tartışmalı bölgelerde askeri hakimiyetini güçlendirmiştir. Bu süreçte Irak'ta gücünü artıran İran'ın bölgedeki politikasına eklemlenmek istemeyen IKBY, İran'dan uzaklaşmaya başlamış, tamamen Türkiye'ye yakın politika izlemeye başlamıştır. Zaman zaman iki ülke bundan ötürü karşı karşıya gelmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin IKBY'nin bölgede genişleme politikasına ses çıkarmaması ve birçok konuda destek vermeye devam etmesi iki taraf arasındaki artan ticari ilişki ve geliştirilen enerji ortaklığıyla açıklanabilir.

IKBY'nin, IŞİD'in yenilmeye başlamasıyla denetiminde bulunduğu bölgelerdeki kazanımlarını somutlaştırmak için 25 Eylül 2017'de bağımsızlık referandumu yapacağını ilan etmesi, geçmişten günümüze bölgede Kürtler konusunda ortak hareket eden Türkiye ve İran'ın tekrar birlikte hareket etmelerine neden olmuştur. Topraklarından önemli bir Kürt nüfusu barındırmaları ve bu kararın onlara örnek teşkil edeceği endişesi iki ülkeyi ortak hareket etmeye itmiştir.

Türkiye ve İran, Irak'ın toprak bütünlüğünden yana tavır almışlardır. Şu bir gerçektir ki Irak'ın parçalanması iki ülkenin de çıkarına terstir. Bu nedenle hem İran hem de Türkiye Barzani yönetimini askeri ve ekonomik ambargo konularında ikaz etmiştir. Ancak IKBY, Türkiye ve İran'ın bütün çağrı ve ikazlarına rağmen bağımsızlık referandumunu gerçekleştirmiştir. Bu tarihten sonra Türkiye, İran ve Irak merkezi hükümeti IKBY'ye karşı üçlü koalisyon kurmuşlardır. Bu üç ülke ortak yaptırımlar konusunda anlaşmalar imzalamıştır. Nihayetinde Irak merkezi hükümeti IKBY'nin denetiminde olan tartışmalı bölgelere askeri operasyon düzenlemiş ve kısa zaman zarfında bölgelerin denetimini sağlamıştır. Ayrıca Irak merkezi hükümeti, IKBY'ye hava sahasını kapatmış ve sınır kapılarına el koymuştur. Bağdat hükümeti tüm adımları Türkiye ve İran ile istişare ederek atmıştır. IKBY çok geçmeden zor durumda kalmış ve 2003 yılında sahip olduğu hakların gerisine gitmiştir. Bu gelişmeler uzun zamandır IKBY Başkanı olan Mesud Barzani'nin görevden

ayrılmasına ve yerine yeğeni N. Barzani'nin onun yetkilerini almasına sebep olmuştur.

IKBY'de görev değişikliği gerek Türkiye gerek de İran tarafında olumlu karşılanmıştır. Keza bu olumlu karşılayış N. Barzani'nin yürüttüğü diplomatik çabalarının başarılı olmasını sağlamıştır. IKBY, Bağdat yönetimiyle sorunlarını çözme konusunda Türkiye ve İran'dan destek bulmuştur. Sonraki süreçte, IKBY üzerindeki ambargolar kalkamaya başlamıştır. Açıkçası referandum kararı alınmasında ve referandumun yapılmasından sonra bile Türkiye ve İran, IKBY'nin tamamen ezilmesini istememişlerdir. İran ve Türkiye süreç boyunca diplomatik yollarla IKBY'nin geri adım atması için çalışmışlardır.

Sonuç olarak IKBY hem Türkiye'nin hem de İran'ın dış politikasından önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü bölgesel Kürt yönetimi, nedenleri farklı olsa da iki ülke için de önemli bir konuma gelmiştir. Örneğin Türkiye, IKBY ile önemli ticari ilişkiler geliştirmiştir. Bu ilişkiler özellikle enerji konusunda kendisini göstermiştir. Türkiye ekonomisi özellikle enerjiye bağımlı bir görünüm çizmektedir. Türkiye IKBY ile bu bağımlılığı azalmaya çalışmaktadır. IKBY'nin yeni bir referandumdan vazgeçmesi ve Neçirvan Barzani'nin ılımlı tavırları Türkiye ile ilişkilere olumlu olarak yansımıştır. İran'ın IKBY ile olan ilişkileri son dönemde inişli çıkışlı bir seyir göstermektedir. İran, IKBY'i bölgeye yabancı güçleri (bilhassa kendisine tehdit olarak gördüğü ABD ve İsrail'i) davet etmekle suçlamaktadır. İran, ABD ve İsrail'in her türlü hamlesini kendisine yapılmış gibi okumaktadır. Kısacası önümüzdeki dönemlerde IKBY, Türkiye ve İran'ın dış politikasından daha da önemli bir yer edinecektir. Ancak bu önem, IKBY'nin Türkiye ve İran'ın bölgeye yönelik kırmızı çizgilerini ne derecede aşıp aşmadığına bağlı olacaktır.

KAYNAKÇA

ABD Elçiliği Baskınında Ahmedinecad Var Mıydı, Radikal, (Çevrimiçi) http://www.radikal.com.tr/dunya/abd-elciligi-baskininda-ahmedinecad-var-miydi-962834/, 29 Nisan 2018.

Acun, C., "IŞİD'le Mücadelenin Kuzey Cephesi: Peşmerge – Batı İttifakı", *SETA Perspektif*, Sayı: 72, 2014.

Ağaçdan, D.G., "Irak'ın İşgali Sonrası, Türkiye İle Iraklı Kürtler Arasındaki İlişkinin Ekonomi Politiği: (2003-2012)", Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Akçada, G., "İran-Maliki-Esad İttifakına Karşı Türkiye-Haşimi-Barzani İttifakı", *Turkshny*, Ağustos 2012, (Çevrimiçi), http://www.turkishny.com/drgoeknur-akcada/17-drgoeknur-akcada/88613-iran-maliki-esad-ittifakina-karsi-turkiye-hasimi-barzani-ittifaki, 13 Nisan 2018.

Aktan, İ., "2009-2013 Çözüm Sürecinde Üç Dönemeç", Bianet, (Çevrimiçi) https://bianet.org/bianet/siyaset/144870-2009-2013-cozum-surecinde-uc-donemec, 11 Mart 2018.

Ali A. Sameen, A.A., "ABD'nin İşgalinin Ardından Türkiye-Irak Güvenlik İlişkilerinde (Kuzey Irak Faktörü)", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Ali, O., "Kuzey Irak'ta Artan PKK Etkisi: Sincar'da Yeniden Tırmanan Gerginliğin Ötesinde", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 9, Sayı: 79, 2017, ss. 64-67.

Alison, C., *Yezidi Sözlü Kültürü*, Çev: Fahriye Adsay, Avesta, İstanbul, 2007.

Ankara Düğmeye Bastı: Sana Para yok!, Hürriyet, (Çevrimiçi) http://www.hurriyet.com.tr/dunya/ankara-dugmeye-basti-sana-para-yok-40595125, 24 Mart 2018.

Aydoğan, B., "Türkiye-IKBY İlişkilerinde Yeni Dönem Mi?, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 8, Sayı: 72, 2016, ss. 38-41.

Ayhan, V., "Mesut Barzani'nin Türkiye Ziyaretinin Analizi", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 2, Sayı:18, 2010, ss. 8-18.

Aziz,M.A., *Irak Kürtleri: Irak Kürdistanı'nda Milliyetçilik ve Ulusal Kimlik*, Çev: Zülal Kılıç, Kitap yayınevi, Bursa, 2013.

Balcı, A., "Enerji'sine Kavuşan Komşuluk: Türkiye-Kürdistan Bölgesel Yönetimi İlişkileri", *SETA Analiz*, Sayı: 97, 2014.

Balci, A., "Türkiye'nin Üç Irak Siyaseti: 2015 Yıllına Ait Bir Değerlendirme", *ORMER*, Ocak 2016,(Çevrimiçi),http://ormer.sakarya.edu.tr/20,3,,53,turkiye_nin_uc_irak_siyaseti_2015_yilina_dair_bir_degerlendirme.html 6 Nisan 2018.

Barzani, M., *Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi-1*, Çev: Vahdettin İnce, Doz yayınları, İstanbul, 2017.

Barzani, M., *Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi-2*, Çev: Vahdettin İnce, Doz yayınları, İstanbul, 2017.

Barzani'den PKK'ya Rest!, Sabah, (Çevrimiçi) https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/04/20/barzaniden-pkk-cikisi, 12 Mart 2018.

Barzani: PKK Beni Dinlerse İyi Olur, Hürriyet, (Çevrimiçi) http://www.hurriyet.com.tr/gundem/barzani-pkk-beni-dinlerse-iyi-eder-20387562, 12 Mart 2018.

Barzani Referandum Kararından Vazgeçmiyor, Amerika'nın Sesi, (Çevrimiçi) https://www.amerikaninsesi.com/a/barzani-referandum-kararindan-vazgecmiyor/3903126.html, 12 Mart 2018.

Barzani: Yeni sınırlar kanla çiziliyor, Aljazeera, (Çevrimiçi), http://www.aljazeera.com.tr/haber/barzani-yeni-sinirlar-kanla-ciziliyor, 20 Mart 2018.

Barzani'ye Yakın Üç Kanal Türksat'tan Çıkarıldı, Mepanews, (Çevrimiçi) https://www.mepanews.com/barzaniye-yakin-uc-kanal-turksattan-cikarildi-9496h.htm, 24 Mart 2018.

Barzani'ye Sınırda 'Çifte Bayrak', Hürriyet, (Çevrimiçi) http://www.hurriyet.com.tr/gundem/barzaniye-sinirda-cifte-bayrak-40591396, 24 Mart 2018.

Barzani'nin İstifası ve IKBY'de İç Dinamikler, DW, (Çevrimiçi) http://www.dw.com/tr/barzaninin-istifas%C4%B1-ve-ikbyde-i%C3%A7-dinamikler/a-41181076, 24 Mart 2018.

Barzani'den Geri Adım! 'Türkiye Dahil Tüm ülkelerle Görüşmek istiyoruz', Hürriyet, (Çevrimiçi) http://www.hurriyet.com.tr/dunya/barzaniden-geri-adim-turkiye-dahil-tum-ulkelerle-gorusmek-istiyoruz-40635611, 26 Mart 2018.

Barzani Yönetimi, TSK'a Karşıtı Eylemleri Yasakladı, Star, (Çevrimiçi) http://www.star.com.tr/dunya/duhokta-afrin-eylemleri-yasaklandi-haber-1309923/, 26 Mart 2018.

Barzani'den İran'ı Çıldırtacak Hamle!, Milliyet, (Çevrimiçi) http://www.milliyet.com.tr/barzani-den-iran-i-cildirtacak/dunya/detay/2212796/default.htm, 12 Mayıs 2018.

Barzani Görevini Neden Bıraktı?, Sputniknews, (Çevrimiçi), https://tr.sputniknews.com/columnists/201711031030875348-barzani-neden-gorevini-birakti/, 16 Mayıs 2018.

Barzani: PKK ile PYD aynıdır, Hürriyet, (Çevrimiçi) http://www.hurriyet.com.tr/gundem/barzani-pkk-ile-pyd-aynidir-40074445, 22 Mart 2018.

Başbakan Erdoğan: Dağdakiler İnecek, Cezaevleri boşalacak, Hürriyet, (Çevrimiçi) http://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogan-dagdakiler-inecek-cezaevleri-bosalacak-25134624, 15 Mart 2018.

Başbakan Erdoğan, Barzani ile Görüştü, Hürriyet, (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogan-barzani-ile-gorustu-26236210, 10 Mart 2018.

Başbakan Yıldırım Irak'taki temaslarının ardından Esenboğa'da konuştu, Hürriyet, (Çevrimiçi) http://www.hurriyet.com.tr/basbakan-yildirim-iraktaki-temaslarinin-ardind-40330451, 22 Mart 2018.

Başkan Barzani'den Kerkük'e Sürpriz Ziyaret,Kurdistan24, (Çevrimiçi) http://www.kurdistan24.net/tr/news/854c778e-4211-47cf-a868-4e18734f65c5, 22 Nisan 2018.

Bilgin, B.Ş., "Amerika'nın Irak İşgalinden Günümüze Kuzey Irak'ta Devlet İnşa Süreci", Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Bruinessen, M. V., *Ağa, Şeyh, Devlet*, Çev: Banu Yalkut, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Bölükbaş, Y.Z., "2002'den Günümüze Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasının Milliyetçilik Perspektifinde Değerlendirmesi", *Bölgesel çalışmalar*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2016, ss. 177-216.

Charountaki, M., "Turkish Foreign Policy and the Kurdistan Regional Goverment", *Perceptions,*Vol: XVII, No: 4, 2012, ss. 185-208.

Choueiri, Y.M., *Ortadoğu Tarihi*, Çev: Fethi Aytuna, İnkılap, İstanbul, 2011.

Cleveland, W. L., *Modern Ortadoğu Tarihi*, Çev: Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, 2008.

Çakmak, H., (der.), Türk Dış Politikası: 1919-2008, Platin, Ankara, 2008.

Çavuşoğlu : Bu konuyu başka yerlere çekmek ya biz ya onlar demek doğru değildir, Hürriyet, (Çevrimiçi) http://www.hurriyet.com.tr/cavusoglu-bu-konuyu-baska-yerlere-cekmek-ya-40382441, 22 Mart 2018.

Çavuşoğlu: Erbil'den Beklentimiz Referandum Kararının İptali, DW, (Çevrimiçi) http://www.dw.com/tr/%C3%A7avu%C5%9Fo%C4%9Flu-erbilden-beklentimiz-referandum-karar%C4%B1n%C4%B1n-iptali/a-40208348, 23 Ağustos 2018.

Çevik,A., *Ortadoğu Denkleminde Irak: Türkiye ve ABD*, Bengisu Yayınları, İstanbul, 2011.

Çiçek, N.,"Barzan Aşireti ve Barzaniler Kimlerdir", Timetürk, (Çevrimiçi) https://www.timeturk.com/tr/2013/11/12/barzan-asireti-ve-barzaniler-kimdir.html, 28 Nisan 2018.

Çubukçu, M., "Irak Kürdistanı; geleceği belirlemek", *Birikim Dergisi*, Sayı: 228, 2008, ss. 62-70

Dalar, M., *Tarihsel, Siyasal ve Hukuksal Perspektifiyle: Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi*, Aktüel, Bursa, 2016.

Davutoğlu'nun Kerkük Ziyareti Kriz yarattı, Hürriyet, (Çevrimiçi) http://www.hurriyet.com.tr/gundem/davutoglunun-kerkuk-ziyareti-kriz-yaratti-21143218, 16 Mart 2018.

Demir, E.,*Irak'ın Sonu Bağımsız Kürdistan*, Orion, Ankara, 2014.

Demir, D.,"ABD'nin Irak İşgaline Kadar Kuzey Irak'taki Kürt Varlığının İran'ın Bölgesel Güvenlik Politikaları Açısından Değerlendirilmesi", *ANKASAM*, Şubat 2017, (Çevrimiçi) https://ankasam.org/abdnin-irak-isgaline-kadar-kuzey-iraktaki-kurt-varliginin-iranin-bolgesel-guvenlik-politikalari-acisindan-degerlendirilmesi/, 28 Nisan 2018.

Demirel, H.H., "Irak'taki Etnik Milliyetçiliğin Bölgeye Yansımaları (Kürtçülük Örneği)", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Derbarê Partîya Demokrata Kurdistanê, (Çevrimiçi), http://www.kdp.info/p/p.aspx?p=15&l=16&s=040100&r=365, 15 Ocak 2018.

Dışişleri Bakanlığı'ndan sabah saatlerinde son dakika açıklaması, Hürriyet, (Çevrimiçi) http://www.hurriyet.com.tr/dunya/disisleri-bakanligindan-sabah-saatlerinde-son-dakika-aciklamasi-40589271, 24 Mart 2018.

Dinç, A., "İran'ın Irak'ın Kuzeyi'ndeki Oluşum ve Gelişmelere Yaklaşımı", *21. Yüzyıl*,2018, ss. 89-116.

Doğan, Y., "Erbil, Son Aşkımız", Hürriyet, (Çevrimiçi),http://www.hurriyet.com.tr/erbil-son-askimiz-23033246, 10 Mart 2018.

Doruk,Ö., "Ak Parti Döneminde Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası (Gerginlikten Uzlaşmaya)", Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Duman, B., "Tarihsel Perspektif Işığında Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Kerkük Ziyareti ve Yansımaları", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 45, 2012, ss. 21-35.

Duman, B., "Referandum Sonrası IKBY'de Siyasi Durum ve Geleceği", *Ortadoğu Analiz* Cilt: 9, Sayı: 83, 2017, ss. 12-17.

Dursun, İ., "Kuzey Irak Kürtleri, Ayrılıkçı Kürt Hareketinin Devletleşme Süreci ve Türkiye'ye Etkileri", Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.

4 Soruda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Kritik İran Ziyareti, BBC Türkçe, (Çevrimiçi), https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41493827, 10 Mayıs 2018.

El-Cumeyli, A.Y.G., "IKBY Bağımsızlık Referandumu ve Bağdat Hükümetinin Kriz Yönetimi*", Ortadoğu Analiz*, C: 9 , S: 83, 2017, ss. 32-35.

Emrah Kekili, Bünyamin Keskin, "Kapıdaki Kriz: Barzani'nin Bağımsızlık Israrı, *SETAAnaliz*, Sayı: 217, 2017.

Ekici, M., "Türkiye- Kuzey Irak Ekonomik İlişkileri ve Barış Ekonomisi: (2011-2015)", Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Erdoğan'dan IKBY'deki Referanduma Tepki: Giriş-Çıkış Kapatılacak, Bir Gece Ansızın Gelebiliriz, BBC Türkçe, (Çevrimiçi) http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41383662, 24 Mart 2018.

Erdoğan'dan Sert Açıklama: Sınırlar da Hava Sahası da Kapatılacak, Hürriyet, (Çevrimiçi)) http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bu-yapilan-dort-dortluk-nankorluktur-40600940, 25 Mart 2018.

Erdoğan: Süreç Buzdolabında, Rudaw, (Çevrimiçi) http://www.rudaw.net/turkish/middleeast/turkey/110820158, 12 Mart 2018.

Erbil ile Bağdat Arasında İlk Temas, Rudaw, (Çevrimiçi) http://www.rudaw.net/mobile/turkish/kurdistan/071020174, 25 Mart 2018.

Erdoğmuş, M.M., "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası (2003-2013)", Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Erkan Avcı, "2003 ABD'nin Irak'ı İşgali Sonrası Türkiye'nin Irak Politikası ve PKK Sorunu (2003-2013)", *USBED*, 2014.

Erkmen, S., "İç Etkenler Açısından Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasının Dönüşümü", *bilig*, sayı 72, 2015, ss. 171-196.

Gezgin, H.S., "Türkiye'nin 2003-2010 Yılları Arasında Kuzey Irak Politikası", Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Güzel, H.T.,"Irak'ın Kuzeyindeki Bölgesel Kürt Yönetimi (1992-2008)", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Güçlü, İ."11 Mart 1970: Kürdistan Otonomisi / Halepçe Katliamı", Kürdistan24, (Çevrimiçi), http://www.kurdistan24.net/tr/opinion/39947380-84f8-493c-a93d-a1d7c55eefa7/11-mart-1970--k%C3%BCrdistan-otonomisi---halep%C3%A7e-katliam%C4%B1-, 28 Nisan 2018.

Halilzad: Çatışma İhtimali Yüksek, Rudaw, (Çevrimiçi) http://www.rudaw.net/turkish/middleeast/12102017, 25 Mart 2018.

Hasan Ruhani: Kürtleri Seviyoruz, Rudaw, (Çevrimiçi) http://www.rudaw.net/turkish/middleeast/iran/111020171, 22 Nisan 2018.

IKBY bağımsızlık referandum sonuçları: Evet, yüzde 90'ın üzerinde, T24, (Çevrimiçi) http://t24.com.tr/haber/ikby-bagimsizlik-referandum-sonuclari-evet-yuzde-90in-uzerinde,448829, 21 Mart 2018.

IKBY ve Bağdat 4 Madde Üzerinde Mutabık Kaldı, Turkishny, http://www.turkishny.com/headline-news/2-headline-news/254673-ikby-ile-bagdat-4-madde-uzerinde-mutabik-kaldi, 25 Mart 2018.

Iraqi Crisis Is Unexpected Prize for Kurds, Haaretz, (Çevrimiçi) https://www.haaretz.com/iraqi-crisis-windfall-for-kurds-1.5251824, 20 Mart 2018.

Iraqi Kurds Announce Independence Vote İn September, Sputniknews, (Çevrimiçi) https://sputniknews.com/middleeast/201706071054416537-iraqi-kurds-independence-referendum-september/, 20 Mart 2018.

Iraqi Kurdish forces enter Syria to fight Islamic State, Reuters, (Çevrimiçi) https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis/iraqi-kurdish-forces-enter-syria-to-fight-islamic-state-idUSKBN0IJ18F20141031, 17 Mart 2018.

Iraq, (Çevrimiçi),http://corporate.exxonmobil.com/en/company/worldwide-operations/locations/iraq#About, 10 Mart 2018.

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi Başbakanı Neçirvan Barzani Türkiye'ye Geldi, Cumhuriyet, (Çevrimiçi) http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/877419/Irak_Kurt_Bolgesel_Yonetimi_Basbakani_Necirvan_Barzani_Turkiye_ye_geldi.html, 24 Mart 2018.

Irak-İran Sınırında 7.3 Büyüklüğünde Deprem: Can Kaybı 400'e Ulaştı, BBC Türkçe, (Çevrimiçi) http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41964286, 24 Mart 2018.

Irak: Kerkük Petrolü Yeniden Türkiye Üzerinden İhraç edilecek, BBC Türkçe, (Çevrimiçi) http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43220520, 26 Mart 2018.

Iran Shuts Down Kurdistan 24 Bureau in Tehran Following Kurdistan Referandum, Kurdistan24, (Çevirimiçi) http://www.kurdistan24.net/en/news/d4525fdc-5b02-4140-a03c-7e0ff4970bf0, 16 Nisan 2018.

Irak Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Mahcub: İran, IKBY ile Sınır Kapılarını Kapattı, AA, (Çevrimiçi), https://aa.com.tr/tr/dunya/irak-disisleri-bakanligi-sozcusu-mahcub-iran-ikby-ile-sinir-kapilarini-kapatti/936356, 24 Nisan 2018.

Iran to Lift Border Curbs With Iraq's Kurdish Region in Comning Days, Reuters, (Çevrimiçi) https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-kurds-iran/iran-to-lift-border-curbs-with-iraqs-kurdish-region-in-coming-days-idUSKBN1CZ0UU, 27 Nisan 2018.

Işık, S.U., *Bağımsızlığa Doğru Irak Kürdistanı*, Avesta, İstanbul, 2017.

İran, Bağımsızlık Referandumu Öncesi Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ne Hava Sahasını Kapattı, BBC Türkçe, (Çevrimiçi) http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41379497, 14 Nisan 2018.

İran Barzani'ye Sınır Kapılarını Kapattı, NTV, (Çevrimiçi) https://www.ntv.com.tr/dunya/iran-barzaniye-sinir-kapilarini-kapatti,J8rgd-t24U6gBhJM-vnXmg, 14 Nisan 2018.

İran: IKBY ile Kara Sınırımız Açı, Şimdilik Sadece Hava Sahamız Kapalı, Sputniknews, (Çevrimiçi)

https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709251030292417-iran-ikby-snir-kapisi-kapatti/, 14 Nisan 2018.

İran ve Irak Sınırda Ortak Tatbikat Yapacak, Sputniknews, (Çevrimiçi) https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709301030373465-iran-irak-sinir-ortak-tatbikat/, 22 Nisan 2018.

İran'ın "Gölge Komutanı" Süleymani Kerkük İçin Devrede,NTV, (Çevrimiçi) https://www.ntv.com.tr/dunya/iranin-golge-komutani-suleymani-kerkuk-icin-devrede,1WihHdvxEE-0bHhQkkFZoA, 24 Nisan 2018.

İran, IKBY ile Tüm Sınır Kapılarının Açtı, Hürriyet, (Çevrimiçi) http://www.hurriyet.com.tr/dunya/iran-ikby-ile-tum-sinirlari-yeniden-acti-40682335, 27 Nisan 2018.

İşte Kürdistan Bölgesinin Nüfusu, Rudaw, (Çevrimiçi), http://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/0409201511, 12 Ocak 2018.

İşte Kürt Petrolünün Geleceği Tarih, Hürriyet, (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr//ekonomi/iste-kurt-petrolunun-gelecegi-tarih-25349473, 10 Mart 2018.

Kandil ve Sincar Mesajı, Hürriyet, (Çevrimiçi) http://www.hurriyet.com.tr/gundem/kandil-ve-sincar-mesaji-40622755, 25 Mart 2018.

Karagöl, E.T., "Enerjide Yeni Aktör: Irak Kürt Bölgesel Yönetimi", *SETA Perspektif*, Sayı:23, 2013.

Kekevi, S., "Devlet ve Egemenlik Açısından İki Körfez Savaşı Arasında Kuzey Irak'taki Gelişmelerin Analizi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2010.

Kekili, E., Acun, C., "Referandum Sonrası Kerkük ve Tartışmalı Bölgelerin Durumu: Türkiye'nin Pozisyonu", *SETA Perspektif*, Ekim 2017, Sayı: 181.

Kerkük Valisi'nden Kürdistan bayrağı ve Kürtçe kararı, Rudaw, (Çevrimiçi) http://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/16032017, 23 Mart 2018.

Kerkük İl Meclisi'nden bağımsızlık referandumuna katılma kararı, DW, (Çevrimiçi) http://www.dw.com/tr/kerk%C3%BCk-il-meclisinden-

ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k-referandumuna-kat%C4%B1lma-karar%C4%B1/a-40287646, 16 Ağustos 2018.

Kerkük Meclis Başkanı ilk kez bir Türkmen oldu, T24, (Çevrimiçi) http://t24.com.tr/haber/kerkuk-meclis-baskani-ilk-kez-bir-turkmen-oldu,135772, 14 Mart 2018.

Kerkük Valisi Kerim: Rusya'ya Güveniyoruz, Sputniknews, (Çevrimiçi) https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709271030337086-kerkuk-valisi-rusya-bagdat-erbil/, 24 Mart 2018.

Keskin, A.,"İran'ın Kuzey Irak Politikası", *OMRAN*, Ekim 2015 (Çevrimiçi) http://tr.omrandirasat.org/yay%C4%B1nlar%C4%B1m%C4%B1z/makaleler/iran%E2%80%99in-kuzey-irak-politikasi-iran-ve-irakli-kurtler.html, 28 Nisan 2018.

Kımızı Bültenle Aranan Vasat Cemaat Lideri Türkiye'ye Teslim Edildi, Sputniknews, (Çevrimiçi) https://tr.sputniknews.com/turkiye/201802141032243943-sahmerdan-sari-vasat-cemaati-turkiye-iade-erbil/, 26 Mart 2018.

Kritik Çıkış! "Türkiye ile Eskisi Gibi İyi İlişkiler İstiyoruz", Hürriyet, (Çevrimiçi) http://www.hurriyet.com.tr/dunya/turkiye-ile-eskisi-gibi-iyi-iliskiler-istiyoruz-40703555, 24 Mart 2018.

Kuzey Irak'ta Sandıktan Bağımsızlık Çıktı, DW, (Çevrimiçi) http://www.dw.com/tr/kuzey-irakta-sand%C4%B1ktan ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k-%C3%A7%C4%B1kt%C4%B1/a-40680733, 21 Mart 2018.

Lundgren, A., *İstenmeyen Komşu: Türkiye'nin Irak Politikası*, Çev: Necla Ülkü Kuglin, Kitapyayınevi, İstanbul, 2008.

McDowall,D., *Modern Kürt Tarihi*, Çev: Neşenur Domaniç, Doruk Yayınları, Ankara, 2004.

Mesut Barzani: 'Zorluklarla Karşılaşabiliriz Ama Aşacağız, Amerikanin Sesi, (Çevrimiçi) https://www.amerikaninsesi.com/a/4045399.html, 24 Mart 2018.

Musul ve Kerkük'te Ne Kadar Petrol Var?, Timetürk, (Çevrimiçi) https://www.timeturk.com/musul-ve-kerkuk-te-ne-kadar-petrol-var/haber-736206, 14 Mart 2018.

Münih Güvenlik Konferansı'nda Kürdistan Heyetinden Yoğun Diplomasi Trafiği, Krdnews, (Çevrimiçi) http://m.krdnews.net/index.php/news/avrupa/munih-guvenlik-konferansinda-kurdistan-heyetinden-yogun-diplomasi-trafigi, 26 Mart 2018.

NêçîrvanBarzanî li WanêbiDavutoglu re Civiya, Denge Amerka, (Çevrimiçi), https://www.dengeamerika.com/a/1871917.html, 10 Mart 2018.

Olson, R., *Koyun ve Kasap*: *Irak İşgalinde Bu yana Kürdistan-Irak'ta Milliyetçilik ve Devlet oluşumu*, Orion, Ankara, 2008.

Oktav, Ö.Z., "Çok Boyutlu Türk Dış Politikasına Bir örnek: Türkiye-Irak Bölgesel Kürt Yönetimi Arasında Gelişen İlişkiler ve Nedenleri", *Ortadoğu Etütleri,* C: 2, Sayı: 2, 2010, ss. 53-74.

ORSAM, *Kuzey Irak'ın Toplumsal Siyasal Yapısı ve Kürt Bölgesel Yönetimi'nin Türkiye ile İlişkileri*, Rapor: 40, Ankara, 2011.

Othman A., "İran ve Barzani: Kötüleşen İlişkiler ve Kaçınılmaz Çatışma Riski", *ORSAM*, Ocak 2017, No: 58.

Othman A., "The Kurds and the Lausanne Peace Negotiations, 1922-1923", *Middle Eastern Studies*, Vol: 33, No: 3, 1997, ss.521-534.

34 PKK 'lı Habur Sınır Kapısı'ndan girip teslim oldu, Milliyet, (Çevrimiçi) http://www.milliyet.com.tr/acilim-da-kritik-an-siyaset-1151953/, 11 Mart 2018.

Öğür, B., Baykal, Z., Balcı, A., "Kuzey Irak- Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik ve İşbirliği", ORMER, Rapor No: 2014/01, Ankara, 2014.

Özçelik, S., "Türkiye- Amerika Birleşik Devletleri-Irak İlişkileri: Bermuda Şeytan Üçgeni-2000-2007 Dönemi Boyunca Kuzey Irak, Jeopolitik ve PKK", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, Cilt: 2, No: 1, 2013, ss. 27-46.

Özçelik, S., "Türkiye'nin Kuzey Irak Bölgesi ve Kürt sorununa Yaklaşımının İncelenmesi: 2000-2007 Dönemi", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 37, No: 16, 2013, ss. 1-16.

Özpek, B.B., "Irak-ABD Güvenlik Anlaşması Sonrası Türk Dış Politikası ve Irak'ın Kuzeyi",, *Ortadoğu Analiz*, C: 1, Sayı: 1, 2009, ss. 53-59.

Pavel Talabani: Çekilmemiz Taktikseldi,Rudaw, (Çevrimiçi) http://www.rudaw.net/mobile/turkish/kurdistan/231020171, 24 Nisan 2018.

PKK Nasıl Kuruldu ve Güçlendi?, Aljazera, (Çevrimiçi) http://www.aljazeera.com.tr/dosya/pkk-nasil-kuruldu-ve-guclendi, 12 Mart 2018.

PKK, Kerkük- Yumurtalık Petrol Boru Hattına Saldırdı, Hürriyet, (Çevrimiçi) http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/pkk-kerkuk-yumurtalik-petrol-boru-hattina-saldirdi-40057178, 11 Mart 2018.

Portre: Neçirvan Barzani, Aljazeera, (Çevrimiçi) http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-necirvan-barzani, 15.Mart 2015.

Sander, O., *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara, 2009.

Sander, O., *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara 2008.

Snashopt of Genel Energy, (Çevirimiçi),http://www.genelenergy.com/about-us/who-we-are/snapshot-of-genel-energy/10 Mart 2018.

Semin, A., "Irak'ta Kürt Partileri Arasındaki Rekabet Dinamikleri ve Kerkük Petrolü", *BİLGESAM Analiz*, No: 1363, 2017.

Semin, A., "Türkiye'nin Güvenlik Stratejileri Çerçevesinde Irak ve Suriye", *BİLGESAM Analiz*, No: 1381, 2018.

Semiz, Y., Akgün, B., "Büyük Orta Doğu Jeopolitiğinde İran-ABD İlişkileri", *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2015, ss. 163-181.

Sınırda 'Kapı' Savaşı: Türkiye ve Irak'tan Ortak Operasyon, Hürriyet, (Çevrimiçi) http://www.hurriyet.com.tr/dunya/sinirda-kapi-savasi-turkiye-ve-iraktan-ortak-operasyon-40593921, 24 Mart 2018.

Sinkaya, B., "Güven Bunalımı Kıskacında İran-IKBY İlişkileri, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 7, Sayı: 69, 2015, ss. 24-26.

Sinkaya, B., "Irak Kürtlerinin İran ile İlişkileri: Netameli Bir İttifakın Sancılı Seyri", *Ortadoğu Analiz* , Cilt: 7, Sayı: 66, 2015, 46-49.

Sinkaya, B., "Amerikan Askerlerinin Çekilmesinden Sonra Irak-İran İlişkileri, *SETA Rapor*, Mayıs 2013, No: 9.

Sinkaya, B., " Bağımsızlık Referandumu Sonrasında: IKBY-İran İlişkileri", *Ortadoğu Analiz* Cilt: 9, Sayı: 83, 2017, ss. 20-22.

Sönmez, G., "IKBY'nin Genişleme Stratejisi ve Kerkük'te Bayrak Krizi", *ORSAM* , Ocak 2017, No: 63.

Şivan, Dr., *Kürt Milli Hareketleri ve Irak'ta Kürdistan İhtilali*, El yayınları, İstanbul, 2014.

Talabani'nin Cenazesinde Dikkat Çeken Detay! İran Dışişleri Bakanı ve Barzani Yan Yana, CNN Türk, (Çevrimiçi) https://www.cnnturk.com/dunya/talabaninin-cenazesinde-dikkat-ceken-detay-iran-disisleri-bakani-ve-barzani-yan-yana, 16 Nisan 2018.

Tamer, C., "2011 Sonrası İran'ın Irak Politikası", *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, İran Özel Sayısı, 1 (2), 2017, ss. 172-198.

Tamer, C., "Türkiye ve İran'ın Irak'ta Güç Tahkim Etme Çabası: Başika Örneği", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 6, 2016, 103-118.

Taylan, M.U., " Kuveyt'in İşgali ve Körfez Savaşı", *Bianet*, Ekim 2016, (Çevrimiçi), https://m.bianet.org/bianet/siyaset/179677-kuveyt-in-isgali-ve-korfez-savasi, 15 Mayıs 2018.

TheShaikanDiscovery, (Çevrimiçi), http://www.gulfkeystone.com/operations/shaikan, 10 Mart 2018.

Tocci, N., "Turkey's Kurdish Gamble", *Istituto Affari Internazionali IAI Working Papers 1310*, April 2013, ss.1-8.

Turkey to Resume Flights to Erbil, Lifts Ban 'Effective Today': PM, Kürdistan24, (Çevrimiçi) http://www.kurdistan24.net/en/news/817a5f6e-97ce-462d-9dc6-bd7b6b59c6b5, 26 Mart 2018.

Turkey Starts Repairs On IraqiKurdishOilPipeline As ViolenceFlares, Reuters, (Çevrimiçi) https://www.reuters.com/article/us-turkey-iraq-kurds-oil/turkey-starts-repairs-on-iraqi-kurdish-oil-pipeline-as-violence-flares-idUSKCN0W00EU, 11 Mart 2018.

Türkiye'den İbadi'ye Petrol Güvencesi, DW, (Çevrimiçi) http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyeden-ibadiye-petrol-g%C3%BCvencesi/a-40720961, 24 Mart 2018.

Türkiye Cumhuriyeti Erbil Başkonsolosluğu, (Çevrimiçi)http://erbil.bk.mfa.gov.tr/Mission/About, 3 Mart 2018.

Ulutaş, U., Torlak, F., "Çekilme Sonrası Irak'ta Düzen Arayışı", *SETA Analiz* , Sayı: 49, 2011.

Uygun, A.S., "Türkiye İle İlişkiler Bağlamında, Sosyo-Ekonomik Açıdan Kuzey Irak", Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2012.

Üstün, N., "Türkiye-Kuzey Irak İlişkileri ve Ekonomik Yansımaları", *Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi*, 2012.

Yazıcıoğlu, Y., "Ankara-Erbil-Bağdat Üçgeninde 'Dekont' Çözümü" , *Amerika'nın Sesi*, Aralık 2013, (Çevrimiçi) https://www.amerikaninsesi.com/a/anrkara-erbil-bagdat-ucgeninde-dekont-cozumu/1802850.html, 17 Mart 2013.

Yazıcıoğlu, Y., "Erdoğan Kerkük Yorumu", *Amerika'nın Sesi*, Nisan 2017, (Çevrimiçi) https://www.amerikaninsesi.com/a/ankara-kerkuk-te-kurdistan-olusumuna-tepkili/3796149.html, 23 Mart 2018.

YBŞ Komutanı: Iraklıyız!, Rudaw, (Çevrimiçi) http://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/05012016, 22 Mart 2018.

Yıldırım: PKK'ya Karşı Anlaştık, Rudaw, (Çevrimiçi) http://www.rudaw.net/turkish/middleeast/turkey/080120172, 12 Mart 2018.

Yıldız, K., *Irak Kürtleri: Dün, Bugün ve Yarın*, Belge Yayınları, İstanbul, 2005.

25 Yıl Sonra Halepçe: Saddam'a Kim Silah Verdi?, BBC Türkçe, (Çevrimiçi) http://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/12/121203_halabja, 29 Nisan 2018.

Yılmaz, R., "Turkey-KRG Energy Relations: İnternal and External Dynamics", *Journal of Global Analysis,* Vol: 7, No: 2, 2017, ss. 129-154.

Yüzde 92.73 EVET!, Rudaw, (Çevrimiçi) http://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/270920177, 21 Mart 2018.